

M
.....
10. 152
.....
6
.....

OSZK

nem könyüdarü könyü.

KARSAI
ISTVÁN.

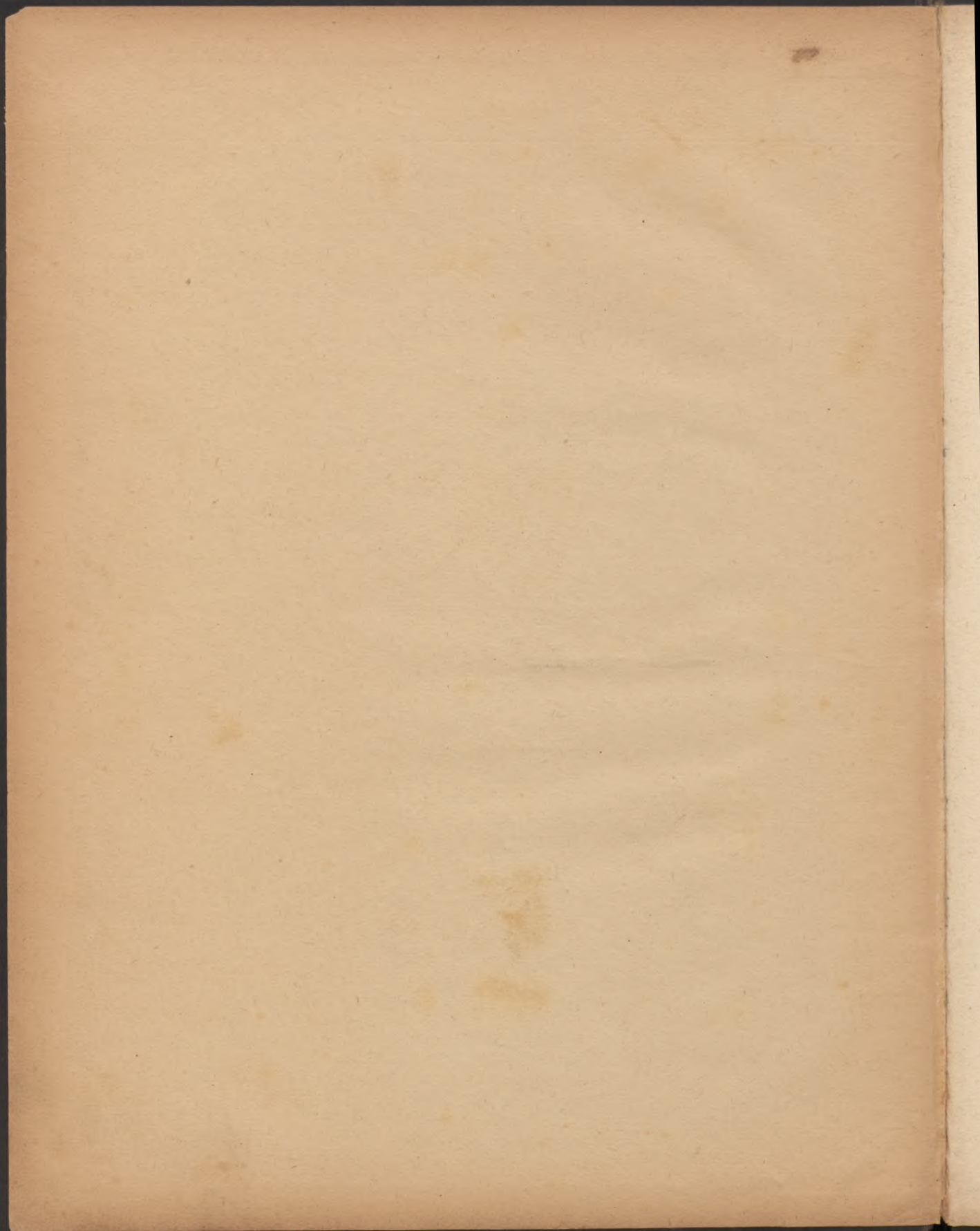
1946.

születésnap emléke.

Börke nérisól.

Kl. szül: 1933. III. 1.

SZILASY BÁLINT DIÁKSÁGA

TÖRTÉNELMI KORRAJZ AZ IFJÚSÁG SZÁMÁRA

IRTA

FÁBIÁN GYULA

Karsai István
1946.

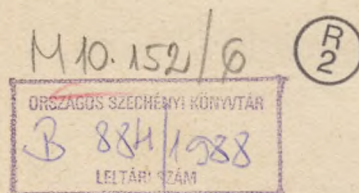

BUDAPEST

AZ IFJÚSÁG ÉS ÉLET MELLÉKLETE

EZ A KÖNYV AZ
IFJÚSÁG ÉS ÉLET KÖNYVEI
VI. KÖTETE

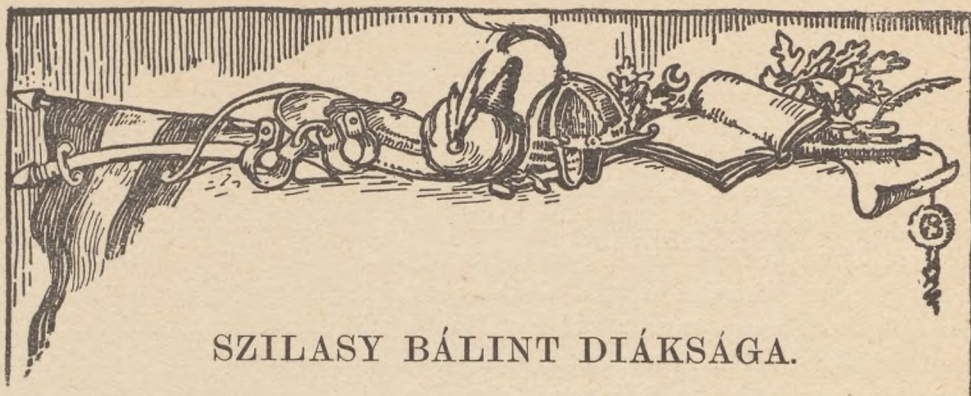

Sajtó alá rendezte Dr. KARL JÁNOS és Dr. VARGHA GYÖRGY
A szerkesztésért és kiadásért felelős Dr. HORVÁTH KÁROLY
Rajzolta FABIÁNNÉ BICZÓ ILONA

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

SZILASY BÁLINT DIÁKSÁGA.

Bálint és Péter.

Heves megye déli részén, a Tarna folyó vize mellett, dombokkal körülvett völgyben kis falucska feküdt. A dombok oldalát hatalmas szilfaerdők borították. A faluba vezető utat is szilfák szegélyezték. Ezekről a fáktól kapta Szilas nevét a falu. Jobbágyok lakták e falut, mert az egész vidékkel együtt Szilasy József úr birtoka. A Szilasy-család régi nemesi család volt, amely a birtokát még Szent Lászlótól kapta.

Mindegyik Szilasy fegyverrel szolgált az országot. Hagyomány volt ez, amelyet akkor minden nemes úr követett. József úr is jó katona volt. Mohácsnál keményen küzdött a török ellen. Láttá ott a magyar sereg pusztulását és a nagy szerencsétlenség mélyen elszomorította. Nem szívesen gondolt Mohácsra, nem beszélt róla. Tudta, hogy a török, ha kivonult is az országból, állandó veszedelemmel fenyegeti az országot.

Amikor átvette apjától az ősi birtokot, a régi kastélyt újra építette, megerősítette, hogy rabló török csapatok ellen oltalmul szolgáljon. Ez a kastély akár várnak is beillett volna. Kis domb tetején feküdt, hatalmas, magas kőfal vette körül. A kapuja kemény tölgyfából készült és vasbádog-

gal volt borítva. A kastély falai néhol ölnyi vastagok voltak, erős boltívekkel. Az épület barátságatlanságát vadszőlő enyhítette, amely a kastély tornyának ablakáig felkúszott. Nyáron zöld, őszkor piros levélkoszorúk ékesítették az óriási épületet, amely messzire ellátszott a vidéken.

A toronyszobában két legényke üldögélt nagy, nehéz tölgyfaasztal mellett. Az egyik József úr fia, Bálint. Egyszerű bársonyzeke feszült domború mellén. Erős, izmos, de mégis karsú ifjú volt. Csinos arcán okos, ragyogó szeme volt a legszembetűnőbb. Az apja szeme: kemény, bátor, a világba néző szem. A másik fiatal ember jobbágy-ivadék. Fekete Péter a neve. Két esztendővel idősebb Bálintnál. Péter árva gyerek volt és Bálint úrfit szolgált.

Együtt volt a két jó barát éjjel-nappal. Együtt éltek, együtt nevelkedtek. Most is mind a ketten ott ültek a kis toronyszobában és olvasgattak.

Péter nem irtózott a betűtől. Amikor a jámbor Ferenc páter tanítani kezdte az úrfit, ő is odafigyelt. Megtanult egyszeri hallás után mindent. Még a latinban sem maradt el. Nagy kedvvel olvasta Livius történetét a pún háborúról; Hannibálról, aki Afrikából elindulva, átkelt nagy seregével a tengeren, elefántjaival, hadigépeivel keresztül gázolt az Alpokon, meg merészelte támadni az akkori világ urát, Rómát és a világ fővárosa reszketett Hannibál előtt. Amikor ilyeneket olvasott a szegény jobbágy fiú, az arca tüzes lett, a szeme lángolt, fennhangon szavalta a latin sorokat, megfeledezett arról, hogy őt még emberszámba sem veszik. Ott érezte magát Hannibál seregében, képzeletében látta, hogy egy éjszaka a púnok rőzsét kötnek a barmok szarvai közé, meggyújtják és egész nagy csordát hajtanak a római tábornak. A rómaiak halálra rémülten látták az alvilág rémeit maguk felé dühöregni, ijedten megfutottak és az afrikaiak teljesen szétverték seregüket. Oh, milyen szép dolgok is rejlenek Ferenc páter könyveiben! Csak ki kell nyitni azokat, beléjük tekinteni és egész más világ tárul az emberi lélek elé.

Bálint tanulás közben el is felejtette, hogy az ő pajtása szegény jobbágy gyermeke. Sokszor tűnődött magában, hogy a születés miért állít olyan nagy korlátokat az emberek közé? Hogy van az, hogy egyik ember nemesnek, a másik jobbágnak születik és szolgálni tartozik testével, lelkével? Nem értette meg ezt a nagy különbséget, mely ember és ember közt fönnállott.

Bálint fölemelte a fejét az írásról.

— Mit olvasol, Péter?

— Jovinianus császár históriáját.

— Mi van abban?

Jovinianus, a büszke császár fürödni megy. A folyó partján leveti ruháját és a vízbe ereszkedik. Egyszerre csak idegen ember jön a partra, fölveszi a császár ruháit és a maga condráit hagyja helyette. Kijön a császár a fürdőből, látja, hogy ruháit elorozta valaki. Mit tehetett? Fölvette a koldus gúnyját és bement a városba. Hát az ő ruhájába öltözött embert császárnak tisztelik, őt magát pedig még tulajdon

felesége sem ismeri meg, csak a kutyája nyalja a kezét. Jovinianust kivetik saját palotájából és szolgái megverik. Eddig olvastam.

— Te Péter! Ez igen különös história. Ilyet nem szeretne olvasni az én apám uram. E szerint a könyv szerint a ruháról ismerni meg az embert, hogy császár-e, avagy koldus?

— Hiszen csak mese!

— Ha mi ruhát cserélnénk és ismeretlen helyre mennénk, kit tisztelnének úrfinak? Téged-e vagy engem?

— A mese szerint — engem!

— Nem csak a mese szerint. Nem merné rólad senki mondani, hogy jobbágy sarjadék vagy, ha úri ruhát ölténél.

Most nyílt az ajtó. Ferenc páter lépett be rajta.

— Laudetur Jezus, gyermekeim. Miről folyt a vita köztetek?

Bálint a páter elé futott.

— A jobbágy és a nemes ember között való különbségről beszéltünk. Azt szeretném tudni, hogy mi különbség van az úr és a jobbágy vére között?

— Ne háborítsd fiam ezt a dolgot! Azt megmondhatom: Minden ember vére egyforma. A jó Isten egyforma ruhába öltöztet föl minden embert, amikor a világra küldi őket. Hogy miért jár később az egyik darócban, a másik bársonyban? Azt elrejtette a mi szemünk elől. Nincs két vadszőlőlevél sem egyforma, pedig ugyanaz az ág hordja. Az egyik árnyékot vet a másikra. És míg az egyikre a Nap süt és a fényes melegen sütkérezik, addig a másik levél talán nedves pincelyukban tengődik és soha nem látja a Napot. Ha jön az ős és a dér megcsípi, egyformán lehull mind-egyik levél és elsöpri a szél. A darócot és bársonyt is leveti minden ember egykoron. Így tesz Isten igazságot az emberi igazságtalanságon!

Bálint lehajtott a fejét.

— Igaza lehet, atyám. De sokszor nehéz az igazságot lélekbe fogadni.

— Bizony nehéz az, fiam. Éppen azért fordítsuk elménket vidámabb dolgokra. Elkészültetek-e azzal a latin leckével, amelyet tegnap írtam le nektek?

Péter arca fölvidult.

— Megtanultuk. El is mondjuk szépen, szó szerint, ahogy az írva van.

Ferenc páter letelepedett az asztalhoz. Kényelmesen elhelyezkedett egy karos-székekben és figyelmesen hallgatta meg a fiúkat, akik egymásután mondták el a leckéjüket.

— Valde bene! Jól van fiúk! Látom, hogy nem töltöttétek hiába az időt. Dícséretet érdemeltek!

A fiúk arca piros lett a dícséret hallatára.

— Édes páterkám, — szólt hízelegve Bálint — mikor tanulunk már valami szép új dolgot?

Ferenc páter megvakarta a tonzúráját.

— Bizony fiaim, azt magam sem tudom. Ti a trivium mesterségeiben már járatosak vagytok. A grammatika, retorika, dialektika nem sokat kívánhat már tőletek. Bevallom, én se vagyok verzátus a többi négy szabad mesterségben: azaz aritmetikában, geometriában, asztronómiában és muzsikában. Ezek helyett a pap hasznosabb dolgokat tanul: a zsidó nyelvet, filozófiát, a bibliát és sok mást, mire nektek igazán nincsen szükségetek. Így hát én azt mondhatom, hogy nem tudlak tovább tanítani benneteket.

Bálint és Péter nagyon elszomorodtak. Nem is igen titkolták nagy kedvetlenségüket.

— Jó atyám! Bármilyen szép és sok is az, amit tanultunk, mégis kevés az a mi lelkünk szomjúságához képest.

— Ugyan! Elég ennyi nektek! Ki tud annyit, mint ti? Nemes úrnak bőségesen elég a három szabad mesterség tudása. Péternek pedig annyi is elegendő, amennyit eddig tanult. Ha Bálint tovább akar tanulni, menjen föl Losoncra. Ott van olyan nagy iskola, ahol professzorai vannak a quadriviumnak is. Még tanulhat. Művelheti elméjét. De neked, Péter fiam, nem tudok tanácsot adni. Téged munkába állít az uraság és az ekeszarva mellett elfelejtetted azt, amit tanultál. A te fajtádbeli emberekről szól az a tanítás, hogy boldogok a tudatlanok és a lelki szegények, mert övék a mennyek országa.

Bálint megrázta a fejét.

— Nem addig van a'! Megkeresem édesapám uramat. Beszélek vele. Kérni fogom, küldjön föl a losonci kollégiumba. Te is velem jössz, Péter!

— Segítsen az Isten jó szándékodban, fiam. Én megáldom szándékodat. Öleljetek meg gyermekeim, én búcsúszom tőletek.

A fiúk kezét csókoltak a derék barátnak. Lekísérték a kanyargó lépcsőn egész a kastély aljában csobogó patakig. A hídnál váltak el tőle megnehezült szívvel.

Szilasy József.

Bálint egyenesen a kancelláriának tartott, ahol édesapja ispánokkal és gazdákkal tárgyalt. Hűvös, rideg hely volt ez. A mennyezetéig fiókok, polcok voltak felrakva, könyvekkel, rovás pálcákkal, táblákkal tele. József úr az asztalnál ült. Mellette két ispánja foglalt helyet, előttük három szűrös, öregebb ember állott. Bálint leült a sarokba és várt. Tudta, hogy az apját nem szabad zavarnia.

— Hogy is volt hát azokkal a juhokkal, Mihály gazda?

Mihály gazda a szűrét szíjára eresztve lecsúsztotta a válláról, belenyúlt az ujjába és egy araszos lapos pálcát vett ki belőle. A pálca hosszában kétfelé volt vágva. Nézegette, nézegette, majd a kontyához nyúlt, amely a fejetetején ékeskedett és egy nagy fafésűvel volt összetűzve. Kivette a fésűt is. Azt is jól meg-nézegette.

— Tekintetes uram; nagy szó az, amit mondok! Tévedés legyen a könyvben. Nagypál ispán úr százhatvan juhot számlál ki abból. Azt mondja, hogy annyit küldött ki nékem a szárazkúti tanyára. Igaz, ott volt Nagypál ispán uram is. Együtt olvastuk meg a juhokat. Együtt tettük meg a rovást is. Íme itt a rovás. Az első rovás: negyven nagyszarvú juh. A másik rovás: harminc idevalósi fajtájú állat. Ez a rovás, a harmadik: tíz tatárfajtájú drága jószág, amelyiknek göndör fekete a szőre és a bőrét a szűcsök oly igen szeretik. Az utolsó rovás a nyolcvan drágalátos hosszúgyapjas ánglus juhok juhja. A rováson a dupla kereszt azt jelenti, hogy negyven, a kerítése a juh fajtáját jelenti. Az utána való jel, a duplázó pont és vonal azt mondja: vedd még egyszer. Kétszer negyven ánglus juh. Itt van a hiba. Nincs kezem alatt csak negyven.

— Elég! — mordult fel József úr. — Nagypál ispán úr itt olvasta meg előttem a juhokat. Nyolcvan angol juhot adtam át neki.

— Itt a könyv, — szól Nagypál ispán. — Az írás is nyolcvan juhról szól. Magam vezetem be. A rováson is ott a negyvenes után a duplázó jel. A pusztán maga faragta rá a rovásokat.

— A duplázó jel nem az én kezemtől való! Száradjon el tőből a kezem, ha a duplázót én véstem rá. Negyven tengeri juhot hozott Nagypál uram. Íme, itt a fésűm. Nézzék meg az utolsó fogát. Amikor urakkal van dolgom, a fésűmre is teszek rovást. Nézzék csak. Hun itt a duplázó? Sehol. A rovásra más faragta rá azt a cudar jelet. Én mondom.

Nagypál urat pulykaméreg fogta el.

— Rossz parasztja! Persze, ha úrral van dolga, akkor nem elég a rovás! Akkor még a zsíros fésűjébe is faricskál! Talán bizony én faragtam be a rovásba a duplázót?!

Mihály gazda csöndes, de határozott hangon válaszolt.

— Feleségem és hat neveletlen gyermekem van. Drága nekem az igaz út. Mért tettem volna hamisságot? Ellenük cselekedtem volna! Higgyen nekem, tekintetes úr!

Szilasy bosszúsan kiáltott rá.

— Csak nem gondolod, hogy parasztnak

adok igazat, az ő fésűjének, amikor itt a nemes Nagypál úr szava, írása?! A rovás is így beszél. A kezeden kallódtak el az állatok. Ha elő nem állítod őket, megbotoztatlak, a szárazkúti tanyából kidobatlak, kondásomnak rendellek minden gyerekeddel, a feleséged moslékolja majd állataidat.

Mihály bácsi nem szólt, csak egy nehéz könnyecsepp gurult az arcára.

Bálint előállott.

— Mit akarsz, te fiú!?

— Semmit. Csak a rovást nézem.

Bálint kézbe vette és nézte a rovást. Elkérte a fésűt is. Azt is jól megtekintette.

— Mondja, Nagypál uram! Ki véste a rovásokat a pálcára?

— Mihály!

— A duplázót?

— Mihály!

— Megesküdnék rá!?

— Meg. Két szememmel láttam, amikor ráfaragta.

— Mihály! Faragj rá erre a pálcára egy duplázót!

Mihály elővette a szűre ujjából a bicskáját és ráfaragta a jelet.

— No még egyet!

Mihály csodálkozva engedelmeskedett, Bálint kivette a bicskát az öreg kezéből és a rovással együtt az apja elé tette.

— Nézze, apám! Nem az öreg gazda faragta a duplázót! Az a rovás, amit az öreg Mihály csinál, az nem tiszta, hanem minden vonása zezzugos, mert a Mihály bicskája öreg, életlen kés, bizony, olyan mint a fűrész. Ha vonást vág a fába, négy, öt fog is látszik benne. Már pedig azt a bizonyos duplázót éles, borotvaéles késsel vágta a pálcába. Nézze, milyen hosszú vonal és egy fog sincs benne. A pálca minden vonala fűrész, fogas, csak éppen az az egy tisztán metszett, amelyről szó van és amelyik jóval mélyebb is, mint a Mihály rovása. Éles késsel, fiatalabb, erősebb kézzel vágta bele a bűnös a duplázó jelet. Most emlékszem csak egy dologra, mit még elmondok. Szent István napja után kimentem a szárazkúti tanyára Nagypál urammal. Hajlós fűzfagallyakat akartam vágni, virgácsnak a lovam számára. Mihálytól kértem kést. Ezt az öreg szerszámot adta a kezembe. Hiába próbáltam én ezzel ágot vágni, nem tudtam vele metszeni. Visszaadtam neki. Nagypál uram adta a kését. Úgy vágta azután az ágot, mintha borotva lett volna. Jó kés volt nagyon; vadkan-agyarból készült a nyele.

Nagypál ispán haragosan ugrott fel. Gyűlölettől lángolva tekintett Bálintra.

— Én bizony nem adhattam oda a késemet, mert nem hordom azt magamnál. Bálint úrfi a magáét vette elő a zekéje zsebéből. Magam is jól láttam.

Bálint felelni akart, de József úr felemelte a kezét.

— Csönd legyen, gyerek. Ha Nagypál uram azt mondja, hogy nem hord

magánál kést, az úgy is van. A juhok dolgában is bizonyosan igaza van. Nem akarok hát erről tovább egy szót sem hallani. Hordd el magad, Mihály! Megvárod parancsolatomat, addig pedig úgy vigyázz a jószágra, mint a szemed világára. Elmeheettek mindnyájan. Torkig vagyok már ezzel a lopás-históriával. Bálint, te maradsz. Úgy tetszik, hogy mondani akarsz nékem valamit.

Az emberek nagy köszöntgetéssel kicsoszogtak az ajtón. Az ispánok is összeszedték írásaikat és indultak. Amint Nagypál uram a kucsmája után nyúlt, amely az ajtó melletti fogason volt, koppant mellette valami a padlón. Mindenki odanézett. Szép zsebbeli kés volt, vadkan-agyaras nyéllel. Az esett a földre. Nagypál uram úgy tett, mintha semmit sem hallott, látott volna. Indult kifelé, közömbös képpel, a többiek után.

— Ispán uram! — riadt rá Szilasy József — vegye fel a kését! Kihullott a zsebéből!...

— Nekem nincs késem! — válaszolta pulykaméreggel Nagypál uram. — Bálint úrfi nem mondott igazat, amikor arról beszélt, hogy kést látott volna nálam.

József úr nyakán kidagadtak az erek. Arca haragos vörös lett, a szeme villámolt, a keze ökölbe szorult. A hangja rekedten, fenyegetően szólt.

— Az én fiam nem hazudik. Az a kés a kigyelmedé. Felvegye hát a vadkan-agyaras kését a földről, Nagypál uram! Elmenjen innen a szemem elől! Akár Szilasról is. Elbocsájtom a szolgálatomból. Ettől a perctől kezdve nem ispán többé a birtokomon. Béresnek sem fogadnám fel! Menjen, keressen magának más uraságot, ott faragja a rovást. Pusztuljon innen! Nem tűrök tolvajt a jószágomon.

Az ispán haragosan vette fel a kését a földről; kiment és úgy bevágta maga után az ajtót, hogy csak úgy csattant. Odakünn engesztelhetetlen gyűlölettől eltorzultan az ajtó felé dőött a vadkan-agyaras késsel.

— Megállj, úrfi, — morogta fogcsikorgatva — visszafizetem én neked százszor azt a gyalázatot, amibe belekevertél engemet!

Szilasy fáradtan ereszkedett a karosszékébe. Betakarta a kezével a szemét.

— Haragszom. Nagyon haragszom. Nem tudtam volna elhinni, hogy nemesember birkatolvajlásra vetemedjék. Nem is kutattam volna a dolgot a jobbágyok előtt, mert nem szabad meglátni a jobbágnak, hogy nemesember is képes legyen galádságba keveredni. Talán meg is bocsátottam volna neki, ha azzal a késsel fel nem háborít és téged hazugnak nem mond.

— Nagypál uram bűnös volt. Egyformán kell az igazságot mérni.

— A nemesember mégis több kíméletet érdemel, akármilyen is. Mondom, ha fel nem háborít, akkor talán a szolgálatomban hagyom.

— De így elpusztul a gazdaság, ha az ispánok a nemesi levelükkel takarózva lopnak és csalnak.

— Egy-két ellopott juh nem számos. És ha le is romlik egy-két nemesi kúria, az nem baj. Minden nemesembernek megmarad egy birtoka: a kardja! Ezzel megél

maga és megtartja vele a nemzetet. Az ősi juszt kell megőrizni mindenáron. Ebben van az élet és a nemzet... — Bálint hallgatott egy kis ideig.

— Nem akarok vitába ereszkedni kegyelmeddel, apám! Inkább kérni jöttem valamit. Hallgassa meg kegyes szívvel! Nagy dologról van szó...

Bálint átkarolta apja fejét, deresedő haját símogatta. Szépen, lágyan kérte: — Ferenc páter azt mondta, hogy ő már bevégezte a munkáját. Megtanított mindenre, amire megtaníthatott. Nem is tanít már tovább. Azt tanácsolta, hogy menjek fel Losoncra és ott a kollégiumban tanulhatok tovább. Péter is velem jönne...

— El akarsz engem hagyni, fiam? Mit akarsz? Minek tanulsz? Nincs szükséged rá. Egy esztendő múlva Almásy várkapitányhoz mégy, kardot fogsz kezébe és véded a hazát. Úgy is elég sok ellenség feni rá a fogát, a török is, a német is. Ha elfáradtál a kardforgatásban, hazajössz, megházasodol és kormányozod a birtokot.

Bálint hallgatott. Az apja folytatta:

— Minden nemes úr így élt. Ez a kötelessége. Te is ezt fogod cselekedni. Pétert sem engedem. Ő jobbágyom. Szükségem van rá. Jövőre már tizenkilenc esztendőös. Házasodjon meg. Beköltözik az apja telkébe és szolgálni fog minket. Így akarom!...

Bálint elszomorodott. Nehéz könnyecsepp gördült a szeméből az apja kezére. József úr felnézett. Az arca szigorúsága enyhült, megsímogatta Bálint haját.

— Jót akarok fiam. Gyermeiki eszed fel nem éri még a nagy dolgokat.

Felállott, határozott lépésekkel hagyta el a kancelláriát, kiment az udvarra, felnyergeltette a lovát és kilovagolt a szárazkúti tanyára. Bálint szobájába vonult, búsan szedte elő könyveit, megsímogatta azokat, magában örök búcsút vett tőlük.

A losonci gyolcsos.

Az 1541-ik esztendő egyik szép szeptemberi délutánján különös szekér közeledt Szilas felé. Jó nagy utazó alkalmatosság volt. Nagy, erős kerekein újjnyi vastag abroncsok, az oldala erős barna tölgyfa. Négy erős félkörű kávájára erős, sűrű ponyva volt ráfeszítve, az eső, a Nap meg a por ellen. Valóságos kis házika volt ez a szekér, amelyiken a legnagyobb utakat is meg lehetett volna tenni. A szekér elején alacsony, tömzsi emberke ült. Kissé kövér arca piros volt, tömpe orra alatt macskabajusz díszlett. Hosszú fővege mellett rozmaringág hajladozott. Az emberke erős kézzel tartotta a gyeplőt. Közbe-közbe különös kappanhangon rikoltozva biztatta a két erős friedlandi lovat, néha az ostort is megsuhogtatta felettük.

A koci mellett húszesztendőös legényke szedte a lábát, aki után torzonborz kicsi fekete kutya talpalt, kilógó nyelvvel. A kutyus minden verebet lelkesen meugatott, amelyik útjukba került.

— Moderáld magad. Vigyázz! — kiabált le kutyájára néha a gazda. — Nincsen neked szárnyad, hogy verebekre vadássz! — A szekér átrobogott a hídon és a kastély felé tartott. Amint a kastélybeli cselédség meglátta a kocsit, sietve

futott össze, kitérte a kapu mindkét szárnyát és örvendezve állotta körül a járművet. Hárman is nyújtották karjukat a vidorarcú emberke felé, hogy lesegítsék.

— Isten hozta, Filó uram! Csakhogy újra látjuk! De régen is járt erre! Mit hoz? Mi újság?

— Moderáljátok magatokat, híveim! Ha összetéptek Filó plátyenikot, akkor ő nem tud semmit mesélni nektek. Pedig sok újságot hoztam. Nesze, Kata fiam! Levél az uradtól. Debrecenben van. Most építik ott a városházát. Ott hordja a követ, meg a maltert. Itt van kend is, Márton gazda? Láttam a fiát Kecskeméten. Szép hajdú lett belőle. Olyan kényes, hogy rám sem igen nézett. Neked, Pannikám, selyemkendőt küldött valaki. No, ne pirulj el, rózsám!

Filó uramból nem fogyott ki a szó. Szegedtől egész Szilasig fölszedett minden újságot, pletykát és hozott üzenetet, levelet. Amikor aztán nem maradt már a fejében meg a zsebében semmi, akkor levelet, üzenetet vett át, amelyek egész Losoncig szóltak ennek, annak. Ígérte, hogy minden rábízott dolgot pontosan elintézi.

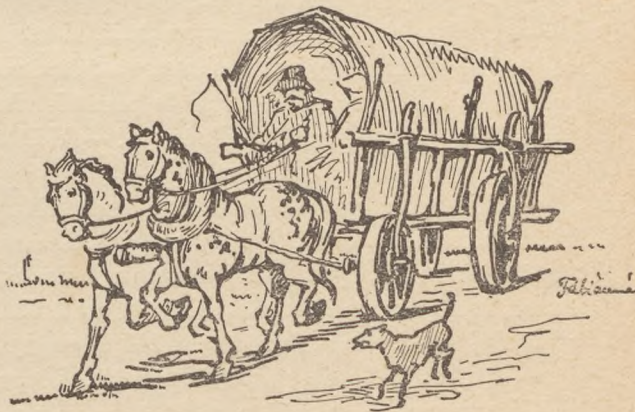
Ilyen volt a posta Szeged és Losonc között. Nagyon jó, megbízható szolgálat volt az, csak az volt a baj, hogy kicsit lassú. Így egyszer a losonci Kriston uram újévre szép rózsaszín malacot küldött jó barátjának, Enyedi uramnak Szegedre Filó által. Filó úr vállalta is a megbízást, de mire Szegedre ért, nagy disznó lett az újévi malacból. No, örült is Enyedi uram az ajándéknak. Le is ölette az ártányt. Filó urat is meghívta a disznótorra. A disznóból még kétméteres hosszú füstölt kolbászt küldött viszonzásul Kriston uramnak. A visszafelé tartó út alatt azonban a kolbász nem lett nagyobb, sőt összeszáradt egy jó félméterrel.

Amikor Filó uram végzett az udvari népséggel, az uraság szobájába indult. József úr már nagyon várta a gyolcsost.

— No, mi jót hozott a számomra, Filó uram?

— Semmi jót! Nagy, nagy újságot mondok. Szeretném, ha Ferenc páter is itt lenne, amikor elmesélem. Nagy, országos dologról van szó. Hadd hallja ő is.

József úr azonnal elküldött a páterért. Amíg megérkezett, Filó uram leveleket adott át József úrnak, amelyeket kézművesek, kalmárok küldtek. Pénzt is hozott innen, onnan, gabonáért, borért, állatokért. A páter megérkezett. Leült az asztal mellé és megvárta, míg az apróbb ügyeket elintézték. Akkor Filó uram nagyot sóhajtott, fölnézett a mennyezetre, majd eltakarta

az arcát és keservesen sírni kezdett. A két férfi meglepetten nézte a kesergő embert.

— Mi az? Mi baj? Mondja el már!

— Elveszett az ország! — nyögött föl Filó úr. — Elsirathatjuk, eltemethetjük. Elesett Budavára, az ellenség kezébe került!...

— Micsoda?! Elfoglalta a német? De hiszen török segítség is érkezett a vár felmentésére!

— Nem is a német ült be Budavarába, hanem a pogány! Azt pedig nem verjük ki onnan!

Az uraság és Ferenc barát dermedten hallgatott. József úr tért magához először. Keményen az asztalra ütött.

— Eh! Mit! Megtette ezt a török máskor is! Bejött nyáron és télire kitakardott. Lám, tizenöt évvel előbb Mohácsnál tönkretette egész seregünket, mégse maradt az országban.

— Az más volt — szolt Ferenc páter megfontoltan. — Akkor a török maga sem bírta fölfogni a győzelem nagyságát. Nem tudta, hogy csakugyan az egész magyar hadsereget tönkre tette. Szapolyai János serege épségben volt. Kelepcétől félt, inkább kivonult. De most... most, amikor Budavárát is elfoglalta, az nem mutat arra, hogy csak rövid időre jött be az országba.

— Igaza van atyám — erősítette Filó úr a mondását. — A török megszállja Magyarországot és berendezkedik téli szállásra. Én ahogy megyek, úgy jön utánam a török sereg. Este, amikor megállunk és pihenőre hajtjuk fejünket, látjuk messze, messze az égő magyar falvak vörös fényét az égen. Holnap nagy uram is láthatja innen a kastély ablakából ezt a fényességet. Holnapután erre futnak el a törökök elől menekülő emberek ezrei. A rákövetkező este, ha hátrafelé nézek, a nagyuram égő faluja, kastélya festi vörösre az eget.

Nagy, kétségbeejtően nagy hallgatás támadt.

— Mit tegyek? Mit tegyek?

— Szedje össze arany, ezüst marháit, kincseit, Bálint úrfi és induljanak velem együtt a Felvidékre. Vagy a gácsi, vagy a füleki várban oltalmat talál. Jól fogadnak ott mindenkit, akinek erős a karja és pénzt is visz magával.

— Nem megyek egy tapodtat sem! — kiáltott Szilasy József. — Kardot fogok és itt halok meg a portám küszöbén!

— Moderálja magát, nemzetes uram! Meghalni, az most a legkönnyebb. Életben maradni, az már nehéz, de hasznosabb az országnak. A nemzetes úr meghal, a törökök elviszik magukkal Bálint úrfi, janicsárt nevelnek belőle. Jó török harcos lesz, sok derék magyart pusztít el a föld színéről. Ezt akarja?

József úr kínosan felnyögött. Öklével verte a homlokát.

— Szólj hát, barát, mit cselekedjek?! Ha már halott emberré válok, gondoskodjál a tisztességes temetésemről!

— Uram, nincs okosabb tanács annál, mint amelyet ez a becsületes kalmár adott. De ha nem akar birtokától megválni, még élete árán sem, akkor hallgassa meg az én tanácsomat. Szedesse össze kincseit. Bízva rá erre a becsületes emberre. Bízva rá a legdrágább kincsét, a fiát is, küldje el vele Losoncra. Bálint tanuljon ott két esztendeig, amíg a quadriviumot is el nem végezte. Arra megerősödik teste, lelke és szolgálhatja hazáját úgy, ahogy az Isten rendelése lesz. Kegyelmed menjen ki a szárazkúti tanyára. Az öreg Mihály hűséges embere. Elrejtí. Ha a török martalócok eltakarodnak Szilasról és rendes katonaság érkezik, talán elő is jöhet. Azok is emberek...

— Nincs más választás?

— Nincs uram — szólt Filó úr. — Csak tesszen rám bízni mindent. A kincseket is, az úrfit is. Nem fog az úrfinak semmi baja történni. Szállítottam én már élő jószágot Losonctól Szegedig, amikor Kriston uram újévre egy...

— Jól van, jól van... Ha nincs más tennivaló, akkor belenyugszom. Ez nem az én akaratom. De ime, vihar kerekedik és az én akaratomat elkapja, mint a pelyhet. Pedig azt hittem, hogy az én szándékomat nem hajlíthatja meg semmi sem. Csak arra kérlek, hogy Bálintnak ne mondjátok meg, hogy miért másítottam meg szándékomat és miért engedem el Losoncra. Ha azonnal megtudná az igazat, semmi hatalommal el nem lehetne vinni mellőlem.

— Magammal viszem Losoncra, jó szállást keresünk neki. Bejár a kollégiumba. Megvárjuk, amíg elmúlik a förgeteg a fejünk felett. Addig az úrfi megemberesedik, hazajön, vagy vitéz lesz belőle!

— Épp ezért egy szót se. Ferenc páter menjen el Bálintért. Filó uram pedig keresse meg az öreg Tamás szolgámat. Jöjjön az is elém!

Tamás rövidesen ott volt.

— Öreg szolgám, — mondá Szilasy — most hallottam Filó uramtól, hogy nagy veszedelem közeledik. A török elfoglalta Budavárát és a sereg Szilas felé tart. Pár nap, pár óra múlva talán rajtunk üthet valami martalóc sereg. Gondoskodnunk kell hát magunkról. Aranyamat, ezüstömet, drágaságaimat együvé rakjuk, azokat Filó uram Losoncon keresztül vagy Kékkőre vagy Fülekre viszi, ott fiam számára megőrzi. Kend tudja leginkább, hogy melyek a legértékesebb jószágaim, hordja azokat össze, Filó urammal együtt csomagolja be és rakja kocsira.

Tamás meghajolt.

— Parancsolata szerint fogok cselekedni. Mehetünk, Filó uram. Kezdjük el a munkát.

Alig léptek ki a szobából, bejött Ferenc páter a két legénnyel. Az úrfival és a jobbággal.

— Úgy látom az arcodból, hogy a páter már elmondta a jó újságot. De neki köszönd meg, hogy meglágyult a szívem és Losoncra küldelek. Annyira kért, míg csak nem engedtem. Meg Filó uram is itt van, hazafelé tart, kényelmesen utazhatsz

vele az ekhós szekéren. Péter is elmehet. Ez estétől fogva nem jobbágyom többé. Fölszabadítom. Csak arra kérem, hogy amíg Losoncon időzöl, ő is bejárjon az iskolába. Oltalmazzon, segítsen téged.

Bálint nyakába borult apjának. Péter kezét csókolt az uraságnak, nem szólt semmit, de becsületes szeme tisztán ragyogott és látszott rajta a nagy mélységes hála.

— Most elbúcsúzunk egymástól, fiam. Jer, hadd csókollak és áldalak meg, mielőtt elszakadok tőled. Hadd nézek még egyszer a szemedbe, melynek csillagában az édesanyád szeme ragyogását látom. Úgy, fiam. És most még valamit mondok. El ne felejtsd, hogy nemesi vér folyik a szívedben! Ne hozz nevedre, származásodra szégyent! Isten veled...

Bálint sokáig nem tudott elszakadni apja ölelő karjaiból. De mégis mennie kellett. Készüldni az útra, no meg aludni is egy kevéssé. Összecsomagolta hát Péter segítségével kedves könyveit, Ferenc pátértől is érzékenyen elbúcsúzott és boldogan aludt. Szegény, dehogy is sejtette, hogy milyen irtózatot szenvedtem hömpölyög kedves faluja felé és hogy ő tulajdonképpen az elől a vihar elől menekül...

Tamás és Filó úr egész éjjel csomagolt. Oda settenkedett Nagypál ispán is és nézte, hogy mit csinálnak a szekerek körül. Ő is segített egyben-másban. Jól meg-nézett mindent.

Nagy, nehéz vassal kivert ládákat hoztak le és azokba rakták a sok értékes holmit. Három nagy ládát töltöttek meg és fölrakták azokat egy erős szekérre. Még Nagypál is emelte a nehéz vasládát, mert négy ember kellett ahhoz, hogy meg tudjanak vele birkózni. Amikor ezzel elkészültek, azt mondja Nagypál ispán Filó úrnak:

— Hallja-e, Filó uram! Holnap én is elmegyek Szilasról. Máshová állok szolgálatba. Azt gondolom, hogy elkísérem a kocsikat egy darabig és vigyázok én is a ládákra, mert rablók támadhatják meg az úton. Nekem is jobb lesz, mert nem kell egyedül utaznom. Mit szól a szándékomhoz?

Filó uram gyanakodva nézett Nagypálra. De hát a sötétben nem látta az arcát. Nem szerette az ispánt.

— Úgy, hát velünk akar jönni egy darabig? Hát hiszen jól van. Én meg nem tilthatom. Velünk tarthat, ha Szilasy úr sem ellenzi.

— Tudja, Filó uram, az uraság haragszik most rám valamiért, de ez nem baj. Az országút mindenkié, az jár rajta, aki akar. Így hát fölöslegesen mást kikérdezni. Kegyelmeddel tartok.

Filó uram vállat vont. — Hát csak tartson velünk!

Az öreg Tamás megszólalt.

— Talán most már minden együtt volna. Én hát be is megyek a kastélyba és lefekszem. Nyugodalmat jóéjszakát kívánok.

— Jóéjszakát. Én bizony itt maradok a szekereknél. Hát Nagypál uram nem fekszik még le? Köszönöm a segítségét, amit pedig nem is kértünk. Most már elmehet.

Hé, Misó! Ide gyere! Föl a kocsira a Vigyázz kutyával és ha valaki a szekér közelébe jön, csak vágd be a fejét azzal a baltával. Ne moderáld magad, akárki legyen is az. Csak a fejit, ott nem sántul meg!

— Talán még engem sem eresztasz közel a szekérhez? — kérdezte csúnya, mérges nevetéssel Nagypál uram. — Nem kell azokra a ládákra vigyázni. Senki se tudja, mi van bennük. Meg ha vigyázni kell rájuk, itt vagyok én!

— Már én csak annyit mondhatok, hogy a kincs rám bízott és az általam meg is őriztetik. Punktum!...

Nagypál uram haragos dohogással hagyta ott a gyolcsost a kincses ládákkal együtt. Filó uram nem restelte a fáradságot, óvatosan utána lopakodott. No, elég különös dolgot látott. Az ispán nem tért pihenőre, hanem egy fekete lovat vezetett ki az istállóból, fölült rá és elvágtatott, mint a szélvész. Filó uramnak sehogy sem tetszett a dolog, csóválta is eleget a fejét, amikor visszatért a szekerekhez...

Úton.

Még alig pitymallott, Bálint már lent volt Péterrel együtt a szekereknél.

— Misó! Befogni! — kiabált a gyolcsos. — Sietős az utunk. Várnak a holnapi vásárra a hatvani menyecskék!

Nagypál uram is előkerült. Nagyon haragosnak és fáradtnak látszott. Lovon ült. Azon akarta kísérni a szekereket. Bálint és Péter az ekhós szekér ponyvája alá húzódtak. Szilasy uram nem jött elő. Hiába kereste őt a Bálint tekintete. Így csak csókot intett az apja hálósobájára felé, amikor a szekér megindult. Azt hitte, alszik még az apja. Dehogyan is aludt. Egész éjjel álmatlanul járkált föl-alá szobájában. Figyelte a készülődéseket az ablak függönye mögül és mikor a szekér megindult, mintha a szíven keresztül gördültek volna végig a nehéz, vasalt kerekek.

— Jaj, talán sohasem látom többé a gyermekemet. Családfámnak utolsó hajtását!

A két szekér ledöcögött a dombról. Az elsón Filó úr ült. Kongatta az ostort.

— Gyi, Fecske! Húzd, Ráró!

A második szekéren Misó ült nagybüszkén János szekeres mellett, egy kincsesláda tetején és torkaszakadtából énekelt.

A két ifjú nem unatkozott, vidáman beszélgettek Filó urammal. Nagypál a kocsik mögött lovagolt. Kerülte Bálintot... Vigyázz kutyus a két koci között ugrált, ha elfáradt, felkerekedett valamelyikre és onnan ugatta a verebeket. Azokat sehogy sem szerette.

Dél felé, amikor egy sűrű erdőbe értek, lovasember ugrott elő a fák mögül.

— Szentséges Isten! — ijedt föl Filó uram — ez talán maga Szellő Bandi, az istentelen bojnyik, aki a vásárosokat fosztogatja.

— Megálljatok, hé! — kiáltott föl a legény és rázta a fényes fokosát. — Egy kis kérdeznivalóm lenne tőletek!

— Kérdésre feleletet kaphatsz, fiam, ezret is, de pénzt azt ne keress nálunk! A te kedves kollégád, a Kártyi Peta már kikérdezett minket. Elkéstél hát. Kérdezd meg tőle magától.

— Magam vagyok Kártyi Peta, te macskabajuszú gyolcsos, így hát hazugságban maradtál. Majd én megtanítalak hazudozni téged!

Fütyentett egy nagyot, hát még öt lovas betyár ereszkedett le az útra. Filó uram megvakarta az üstökét.

— No, fiam, hát csak halljam azokat a kérdéseket.

— Mi van abban a tarisznyában, amely fejed fölött lóg, a kocsifödél kávján?

— Mi lenne benne? Vöröshagyma!

— Megint hazudsz. Egy cimboránk kilesett tegnap este, amikor rakodtatok. Én tudom, hogy abban vannak eldugva a körmöci aranyak, amiket Szilasy uram a diák fia szállásadójának küld.

Filó uram nagymérgesen leakasztotta a tarisznyát és a zshiványnak dobta. Az belemarkolt mélyen és kutatótt benne. Nagyot ordított.

— Már megint hazudtál, ember! Nem vöröshagyma van ebben, hanem fokhagyma. Egy darab aranyat sem találok benne! Megnyúzatlak, lator!

— Moderáld magad, fiam. Miről is van szó? Te aranyat keresel abban a tarisznyában. Mondtam én, hogy arany van benne? Mért haragszol hát? Ne nézz rám olyan mérgesen!

— Te vöröshagymát mondtál!

— Mondtam, mondtam. De hát ebben tévedtem. Csak nem gondolod, hogy aranyat ilyen ócska tarisznyában visznek? Kérdezd Nagypál uramat, mi van az ő nyeregtáskájában?

A betyár dühösen az ispán elé rugtatott.

Filó uram gúnyosan megszólalt.

— Ejnye! Úgy látszik, a rabló uraság ismeri nevéről is, arcáról is az ispán urat! Nagypál uram elkékült haragjában.

— Elmenj a szemem elől, zsvány! Nincs énnálam semmi. Bolonddá tesz téged ez a tót kalmár.

Kártyi Peta gondolkozott egy darabig.

— Ej, hagyjuk hát az aranyakat. Szállj le, Misó, arról a ládáról!

— Hej, szentséges Isten, — rimánkodott Filó uram — hagyjátok azokat a ládákat. Azokban viszem az öreg anyámnak a barkhetjét. Télruha lesz belőle. Bizony, még megfázik a télen, ha nem vihetem haza.

Nagypál uram nevetett. De nevettek a haramiák is és egymásután rakták le a három pompás ládát. Bevitték az erdőbe, ahol valami szekér várakozhatott, mert nemsokára zörgés hallatszott, amely csakhamar elhangzott az erdőn.

Filó uram sem élt, sem halt. Kártyi Peta odalovagolt melléje.

— No, Isten áldjon, gyorsos! Szerencsés utat hazáig!

— Téged is áldjon meg az Isten jó kiadós mennykövekkel. De hát jól van. Ne váljunk el haraggal egymástól. Úgyis találkozunk még a gyarmati megyeháza előtt, amikor akasztani visz téged a cigány. Igyunk erre egy korty jó bort.

— Majd bizony, hogy nadragulyát itass velem!

Filó uram leakasztotta nyakáról a kulacsot, kivette a dugóját, az ajkához emelte és nagyot kortyantott belőle.

— No most csak nem félsz?! Ihatsz te is bátran.

Fogta a betyár a kulacsot és kikotyogtatta belőle a bort az utolsó cseppig. Megtörülte a száját, visszaadta a kulacsot és megköszönte az italt illendőképpen.

— Egészségedre! Vigye mennél magasabbra az Isten a sorod!...

A betyár a jókívánságot is megköszönte. Megsarkantyúzta a lovát és elvágatott a cimboráival.

— Hej! — sóhajtott fel Filó uram. — Ezek a szegény legények igazán kezdenek alkalmatlanok lenni. Nagyon kíváncsi természetűek és alig győz felelgetni nekik az ember.

— Mi volt azokban a ládákbán, Filó uram, hogy annyira siratta, amikor a szegény legények elvitték azokat?

— Mondtam már. Az öreg anyám barkhetje. Jó finom, meleg barkhet. Finom gyorsosot adtam én cserébe érte a ceglédi vásáron egy norinbergi takácsnak. Most azután elvitték azok az istentelen latrok. Mit nevet, Nagypál uram? Talán bizony ez olyan mulatságos eset?!

Nagypál uram csakugyan jókedvű volt, hogy elmentek a rablók. Amikor kiértek a hosszú erdei útból, odalovagolt Filó uram szekéréhez.

— Bálint, én nem megyek tovább. Nincsen immár semmi dolgom. Visszafordulok. Másfelé visz az utam.

Azzal feleletet sem várva, visszafelé lovagolt az erdőbe. Ugyancsak meghajtotta a lovát.

Filó uram nagyot pattantott az ostorával és hegyeset köpött az ispán után.

— No, a betyároktól megszabadultunk, de most azután hordjuk az irhánkat és térjünk le a hatvani útról s kerülővel haladjunk tovább. Egy óra múlva a nyakunkon lesznek a zsiványok és akkor Isten irgalmazzon nekünk, agyonvernek bennünket.

— Nem értem az egész históriát, Filó uram!

— Pedig egyszerű a dolog. Az este együtt rakodtam Nagypál urammal. De nagyon különös volt, hogy éjszaka az ispán ellovagolt valamerre. Amíg odajárt, én a Szilasy uram kincseit kiraktam a ládából és gyapjús zsákokba dugtam. Azokon a zsákokon ülünk most is. Egész jó ülés esik rajtok. Az aranyakat is elraktam a tarisznyából a kulacsomba. Az olyan csalfa kulacs. Lejár a feneke. Jó sok arany fér el benne. A bort leitta az aranyokról a Kártyi Peta. Fulladjon meg tőle! No csak azt szeretném hallani, mit mond majd Kártyi Peta az ispánnak, ha fölfeszítik a ládákat és rossz barkhet közt megtalálják azokat a szép köveket, amelyek a Szilasy-porta udvarán teremnek?

— Hej, csapjon ám a lovak közé, Filó uram, mert a betyárok csakugyan halálra keresnek minket! — mondta Péter.

— Csak moderáljuk magunkat. Addig megyünk, amíg patakhöz nem érünk. Ott behajtunk a vízbe és visszafelé hajtunk, míg csak teljesen elvesztik a zsiványok a nyomot. Akkor azután vágatunk ám arra, amerre legközelebb látszik valamelyik falusi templom gombja.

Úgy is lett. Csekélyvizű patakra bukkantak. Abban jó sokáig pocskoltak, míg csakugyan egy falut nem láttak. Ott kihajtottak a patakból és csakhamar a faluba jutottak. Behajtottak a fogadó udvarába. A lovakat beállították az istállóba, maguk pedig bementek az ivóba. Éppen ebédidő volt.

Egy asztalnál kis család üldögélt. Az ember hosszú, sovány férfi volt, valami tógaféle ruhában. Pap, nótárius nem igen lehetett. Nem volt olyan jó ruhája. Diáknak igen öreg lett volna. Horgas orra alatt szépen kipödört bajuszt viselt. Meg az asszony is hozzátartozott a kis négyéves gyerekekkel együtt, aki vígan lovagolt a térdén. Miféle szerzet lehet hát?

— Nézd, apuskám, ott jön a pókhasú macska bácsi!

— Moderáld magad, te kis vakarcs és Filó úrnak tisztelj engem. Különben itt van ez a darab törökméz. Ilyennel él Szulimán szultán is. Egy kicsit rágós ugyan, de ha a szultán meg tudja rágni, elboldogulsz vele te is!

A kis emberke mindjárt leugrott az apja térdéről és örömmel karolta át Filó uram térdét. A gyolcsos karjára vette az apróságot, jobbról-balról összecsókolta.

— Éppen ilyen lehet már az én kis Zsigám is, mióta nem láttam. Bizony már fél esztendeje.

A hórihorgas férfi fölkelt az asztaltól.

— Süket Dániel studiózus vagyok. Pardon, grácia az én kis Lacikámnak. Jó kis gyerek ő, csak egy kicsit pajkos.

— No, az én Zsigám is ilyen. Így szép a gyerek. De ne told az arcodat a bajuszomhoz, mert az ragad már a törökmézedtől. Mégis inkább szultánnak való eledel az!

— Jer te is közelebb, Krisztinka lelkem. Mutasd meg magadat Filó úrnak, ha jól értettem becses nevét.

— Igenis, nemzetes asszony. Filó János, losonci gyólesos kalmár. Én hazagyekszem és viszem a losonci kollégiumba ezt a két legényt, Szilasy Bálint úrfi meg Pétert.

— No ez derék, akkor egy utunk lesz. Én is oda iparkodom. A kollégiumba.

— Süket uram professzor talán ott? — kérdezte Bálint.

— Ilyen fiatalon? Hiszen most töltöttem be csak a huszonötödik évemet. De amint mondtam, studiózus vagyok. A trivium utolsó esztendejét akarom eltölteni a kollégiumban.

— Hogy lehet az? Én 18 éves vagyok és mégis a quadriviumot akarom járni. Péter is csak 20 esztendő!

— No, nem olyan nagy csoda. Én jártam már két esztendeig a kollégiumban. Meghalt az apám, aki a falunkban kántor volt és hazamentem 18 éves koromban a temetésre. A temetésen nem volt kántor. Mit csináljak, mit csináljak? A pap is biztatott, hát bizony nekem kellett kiénekelni tulajdon édesapámat a temetőbe. Búcsúztatót is énekeltem, az egész falu sírt. A versek közt én is velük sírtam. Főképpen akkor támadt nagy sírás-rívás a falubeliek között, amikor a tulajdon apámat saját magamtól is elbúcsúztattam:

Legutolsó szavam emelem Danihoz,
Édes neveletlen, egyetlen fiamhoz.
Járja becsülettel e siralom-völgyét,
Ott fönn találkozunk, ha végzi életét

Hát bizony ettől a verstől lehetett is érzékenyen sírni. Tetszett nagyon a parasztnak az énekem. Szegény apám életében kitanított a kántorságra. Értettem én azt jól. Másnap nem engedtek vissza Losoncra a falusiak. Ott marasztaltak kántornak az apám örökébe. Mit tehettem? Öreg édesanyám is támogatásra szorult. Maradtam. Húszesztendő koromban elvettem Krisztinkát és egy évre rá Lacikát ajándékozta nekünk az Isten. Most a nyáron azt mondja azután a papom, hogy ő bizony már öregszik, a tanítás nehezére esik az iskolában. Menjek föl Losoncra, kerekítsem ki a tudományomat, legyek azután az iskolamester is. Tizenöt hold szántóval, legelővel, erdőrésszel adat több javadalmat. Nem rossz dolog ez, gondoltam. Összeszedtem hát az asszonyt meg a gyereket és most megyek föl tanulni a kollégiumba.

— Kutya-mája — mondta Filó uram. — Nem közönséges história biz ez.

— Miért ne volna az? Lakást váltunk Losoncon. Krisztinka főz, mos, varrogat rám. Vigyáz Lacikára. Egy esztendő nem a világ! Elmúlik. Visszamegyünk Erdő-

hátra és élünk egymásnak tovább. Addig az egy évig eléldégél az édesanyám is jó emberek segítségével.

— Derék, derék. Majd látogassanak meg minket Losoncon. A feleségem áldott jó lélek, örülni fog ilyen jó embereknek.

— Nem fogjuk kikerülni a házukat. De most lássunk az ebédhez, mert már félreverik a hasamban a harangot.

Leültek az asztalhoz. Kibontották a batyukat. Sült, pogácsa, alma került elő. A kis Laci versenyt evett a nagyokkal. Összekent mindenkit törökmézzel. Hamar barátságot kötött a Vigyázz kutyussal is, amelyiknek csakhamar csomókba ragadt össze a szőre a finom török csemegétől.

Krisztinka asszony ügyesen háziasszonykodott. Filó uram megdicsérte.

— Lám, milyen helyes asszonyka! Csak megperdül a rokolyája ebben az ócska kocsmában és azt hiszi az ember, hogy otthon van!

Ízlett is az ebéd mindenkinek. Nem töltöttek sok időt vele. Filó úr is egyre sürgette, siettette őket.

— Fogjunk már be és induljunk. Nagy okaink vannak arra, hogy mennél messzebbre kerüljünk erről a vidékről, Nagypál betyárjaitól...

Süket uram is iparkodott. Őket egy falubeli furmányos vitte egyszerű szekéren. Így most három koci zötyögött a közös cél felé. Filó uram kívánságára messzire kerülték Hatvant.

A kis karaván nagy utat tett meg. Amikor az esteli szürkület elérte őket, egy néptelen tanya udvarára hajtottak. Kifogták a lovakat, megetették, megittatták, lecsutakolták őket. Maguk tüzet gyújtottak, Krisztinka asszony kis bográcsban főséges gulyáshúst főzött. Mindenkinek nagyon ízlett. A szekereken megágyaztak, jól betakaróztak. Bálint Szilas felé bámult. Arrafelé nézegette a csillagokat. Amint nézi az eget, úgy tetszett neki, hogy világosodik. Talán a Hold kél? Nem. A vékony holdsarló magasan állott már és csak alig fénylett. Az a világosság pedig egyre nőtt, terjedt félelmetes vörösséggel az ég boltozatján. Bálint összeborzadt. Megrázta Filó urat.

— Nézze, uram! Valami nagy tűzveszedelem van Szilas felé.

— Látom. Már a hetedik este vöröslik fel dél felől az ég boltozatja. Ez a vörösség üldöz engem már egy hete. Az elül futunk mi. Félek, hogy amíg hazáig nem jutnak, el sem marad tőlük.

— De hát mi az? Milyen veszedelem az?

— A török!

Bálint szívdobogása majd elállott.

— Ó, jaj, mi lesz apámmal? Mi történik Szilassal?

— Az apja ura biztonságban van a szárazkúti tanyán. Mi történik Szilassal? Szokott az úrfi imádkozni? Akkor csak imádkozzon. Imádkozzon! És higgye, hogy az imádság segít. Egyebet nem tehetünk.

Bálint szinte elájult a borzalomtól. Egy szót sem szólt. A fejét a puha gyolcsvégekre hajtotta. Nem sírt, pedig a szíve majd megszakadt.

A török!! Az irtózatos rém, amely fekete árnyék gyanánt kísérté boldog gyermekéveit. Hároméves volt, amikor apja hazavergődött a mohácsi ütközetből. Az apja soha egy szót el nem mondott arról, ami ott vele történt. Csak töredékekből, az anyja szavaiból, az öreg Mihály elbeszéléseiből hallott annyit, amennyiből megrajzolhatta magának azt a rémes napot. Sejtette azonban, hogy az elképzelésnél a valóság borzasztóbb volt. A török! «Elvisz a török!» Ez volt a legborzasztóbb fenyegetés, ha kisgyermekkorában valamiért meg akarták büntetni. A töröktől félt legjobban. Az édesanyja halálát is a török okozta. Nyolcéves korában, amikor édesapja nem volt otthon, valami kóbor török csapat vetődött Szilasra. Éhesek, szomjasak voltak a marcona katonák és ellepték a kastélyuk udvarát is. Ő is ott lábatlankodott köztük. Édesanyja az ablakból aggódó szemmel figyelte őt és a katonákat. Amikor élelmiszerekkel már megrakodtan indulóban voltak, egy csúnya szerecsen fölkapta a lábatlankodó gyereket a lovára. Bálint velőtrázó kiáltásba tört ki. A vad martalócot mulattatta a gyerek ijedtsége és rákiáltott: — No madzsar gyerekesi, elviszlek a basának! Gyöngé sikoltás volt rá a válasz. Bálint látta, hogy az ablakban álló anyja összeesett. Öklével mellbevágta a szerecsent, lecsúszott a lóról és fölrohant az anyjához. A szőnyegen feküdt ájultan. Bálint csókjai keltették életre. Csendesen mosolygott, amikor fiát meglátta. Lefektették. Nem is kelt föl többet. Bálint mindig ott ült mellette és a kezét fogta. Talán egy hét sem telt el, kilobbant belőle az élet. Bálint sohasem tudta elfelejteni az anyja sikoltását, törékeny alakját, utolsó mosolyát.

Megértett mindent. Tudta most már, miért küldte el őt az apja. Az álmatlan éjszakában a vöröslő ég alatt megacélosodott a lelke és érezte, hogy a szíve úgy dobog, férfiasan, keményen, mint ahogy az apjáé. Csak a karjai erősödjenek még meg! Akkor! Akkor! Összeszorította az öklét. Ha száz életet adna az Isten neki, mind a százat a török ellen vetné. Az Isten őt úgy segítse! Megfogadta szent esküvéssel, hogy ezt az egy életét hazájának áldozza föl.

Az ég vörössége lassan-lassan elhalaványodott. Hajnalodott. Sápadtan kelt föl a Nap.

Jön a török!

Az alvó utasokat az útról hangzó kocsizörgés és lárma ébresztette föl. Filó uram egy-kettőre kidörzsölte szeméből az álmot és leugrott a szekérről. Kifutott az útra, hogy megnézzze, kik haladnak arra?

Négy parasztszekér közeledett a tanya felé. Sovány lovak húzták a szekereket, amelyek mindenféle lim-lommal voltak megrakva. Bútor, ágynemű egymásra dobálva, ketrecek csipogó baromfiakkal, némelyik szekéren disznó, kecske hevert megkötve.

Az első szekéren fehérbajuszos paraszt ült. Mellette öregasszony szorongott. Hátul a saroglyában fiatal menyecske gubbasztott három gyerekkel.

— Hé! Álljon meg, gazduram, egy szóra!

Az öreg magyar fölriadt. Ijedt képpel, reszkető hangon mondá: — Dehogy is állok én meg, jó uram! Hiszen nyakamon a török!

— Már pedig egyenesen a török felé hajtat kegyelmed, ha azon az úton megyen tovább! Arra dél felé, ahonnan mi jövünk, annyi a török, mint réten a fűszál!

Erre már megállott a szekér. A többi is utána, mind a három.

— Elöl víz, hátul tűz! Merre forduljak hát, ha ki akarom kerülni a veszedelmet?!

Most már Süket uram és Bálint is ott állottak az út mellett és hallgatták a beszédet. Péter a szekéren maradt Lacikával.

— Már pedig igazat mondok — szólt Filó úr. A mi nyomunkban jár a török és Losonera futunk előle.

— Az én falum a losonci úton van. Nézzen arra, ahonnan az a kis füstoszlop száll az ég felé. Az a füst az én falucskám füstje. Ott jár a török. Még jó szerencse, hogy Péterfán járt először. Mert amikor azt fölgyújtotta, az este mi észbe kaptunk és éjszaka szekerekre rakodtunk és mentjük legalább a pusztá életünket. Utánunk még jön vagy tíz szekér. Jönnek gyalogosan is. Ki, hogyan tud, úgy próbál boldogulni. Menekül az egész falu.

— Az a török csapat csak elkóborolt valahogy a főszeregtől és a saját kezére dolgozik.

— No már, akárki kezére dolgozik, kutyaül végzi a munkáját! Egy péterfai égett ember mondta, hogy a falujában kő-kövön nem maradt és nem kegyelmeztek még a cseesszopó-gyereknek sem.

Filó uram maga is zavarban volt. Hisz ilyen módon az ő útjuk is bizonytalan. Csak nem mehetnek egyenest a török felé! Gondolt valamit és megszólalt.

— Hallják-e, jó emberek! Még egyszer megerősítem azt, hogy nem jó irányba haladnak. Próbálkozzanak nyugat felé! Haladjanak arra jó darabig, azután forduljanak északra. Talán mi is úgy teszünk. Kerülővel talán eljutunk a Felvidékre, valamelyik végvár oltalma alá!

— Az Isten áldja meg jó uram! Úgy teszünk!

Az öreg paraszt leszállott a szekérről, kantárszáron fogta a lovát és az országútról mezei útra vezette le. A többi három szekér utána vágott. Alig haladtak száz ölre, az országútról zsi bongás hallatszott. A menekülők szekerei jöttek és követték az öreg magyar kocsijának a nyomát.

Bálint elszorult szívvvel nézte azt a nyomorúságos képet, amely eléje tárult. A szekereken asszonyok, gyerekek, öreg és fiatal férfiak ültek összezsúfolva. Kiabálás, keserves sírás hangja vegyült össze a háziállatok bőgésével, nyerítésével, ugatásával, bégetésével. A kocsik mellett gyalogosan is futottak emberek. Mindegyik cipelt, hurcolt valamit, ami az ő számára a legértékesebb vagy legkedvesebb volt. Egy

erőtéljes, csinos asszony ruhaneművel telt batyút vitt a fején. A másik konyhaedényeket cipelt. Látott egy idősebb parasztasszonyt, aki a hátán batyúban két egyforma fiúgyermeket vitt. Bizonyosan ikreket, akik jól érezték magukat a különös helyzetben. Legfurcsább alak egy erős, tagbaszakadt férfi volt, akinek fegyver illet volna legjobban a kezébe és ez kalitkát vitt, amelyikbe egy szajkó rikoltzott. Bálint megfigyelte, hogy a legtöbb menekülő tulajdonképen haszontalan holmit hurcolt magával, amelynek igazán semmi hasznát nem fogja venni.

Amikor a legutolsó szekér is elhaladt, megszólalt Filó uram :

— Talán mi is indulhatnánk!

— Jól van, készüljünk föl, — vélekedett az öreg diák.

Megetették, megittatták a lovakat. Már fogni akartak, amikor a mezei útról, amerre a menekülők távoztak, dobogás és víg énekszó hallatszott. Mindnyájan fölfigyeltek. Most már az éneket tisztán énekelték. Víg katonaének volt.

Szép a juhász, ha fölül a számárra,
Bunkósbót a kezébe,
Úgy megyen a mezőre!
Mezőre, mezőre, mezőre!

Szép a huszár, ha fölül a lovára,
Kardot köt oldalára,
Úgy megyen a csatára!
Csatára, csatára, csatára!

Mindnyájan kiszaladtak az érkező lovasok elébe. Huszárok voltak. Könnyű lovaskatonák. Fényes, hosszú lándzsa volt a csizmájukba szúrva, az oldalukon kard. Némelyik vállán kézi íj volt és nyílveesszőkkel teli puzdra. Tíz katona puskát is cipelt. Még akkor ritka fegyver volt az! Különös, nehezen kezelhető gépezet, amellyel sok kárt lehetett tenni az ellenségben. A kézi íjat jobban szerették. Azzal a huszár lóhátról is tudott lőni, ha jól betanított lova volt, amelyik a térdszorításra megállott egy pillanatra, míg a katona elpendítette az íj húrját.

Százötven főből állott a csapat. Az élén derék, negyvenéves tiszt lovagolt. Délceg férfi volt. A szájától éktelen sebforradás húzódott föl a jobb füléig. Ettől olyan volt az ábrázatja, mintha mindig nevetett volna, pedig Bálint jól látta a haragos, kemény ráncokat a homlokán és az összehúzott szemöldök is azt

mutatta, hogy a lovagnak bizony nincs valami jó kedve. Az oldalán hosszú-nyelű fokos lógott. Nem volt más fegyvere.

A lovag megállott. Ránézett Bálintra. Rögtön kinézte az urat belőle.

— Kik vagytok?

— Nemes Szilasy Bálint, meg Fekete Péter tanuló társam.

A lovag homlokáról eltűntek a ráncok.

— József úr fia?

— Az!

— Akkor, öcsém, engedd meg, hogy megöleljelek. — Leszállott a lováról, megölelte. — Igen örülök, öcsém, hogy láthatlak. Az én nevem: Fűrge Gergely. Az édesapád mellett voltam Mohácsnál! Nem beszélt erről soha édesapád?

— Mohácsról... soha! Kegyelmed nevét azonban jól ismerem. Sokat emlegette édesapám. Nem hittém volna, hogy itt találkozunk.

— Fűrge Gergellyel pedig csak ilyen helyen lehet találkozni. Ott, ahol magyar faluk füstölögnek. Ahol a török jár. Látom, arrafelé is füst száll az égre, arra tartok én is. Beszéljete, mit tudtok arról a török csapatról?

— Nem sokat — szólalt meg Filó uram és részletesen elmondotta az ő híreit a török seregről.

— Úgy?! A beszédből meg a cirkumstanciákból azt látom, hogy nem nagy török csapatról van szó. Háromszáz, négyszáz spahiból állhat a rablóbanda. Csak várjatok pár órát, akkor majd tiszta lesz az út előttetek. Mehettek egyenes irányba tovább.

Fűrge Gergely lóra pattant.

— Most azután csönd legyen. Kopját, kardot készen tartani. Az íjakat bekapcsolni. A nyílvevőket szalonnabőrrel megdörzsölni. Tíz legény előre!

A tíz huszár Ketesd felé nyargalt. Amikor eltakarta őket egy domb, a kis csapat is megindult.

— Isten áldjon, Bálint! Azt gondolom, hogy két-három esztendő múlva újra találkozunk a török előtt. De kard legyen akkor a markodban, öcsém, nem biblia!

Bálintnak megdobbant a szíve, fölragyogott a szeme. Határozott, erős hangon válaszolt.

— Úgy lesz, ha Isten éltet. Szerencsével járjon!

A huszárok eltűntek a nagy porfelhő mögött, amit a vágató lovak vertek föl.

— Most mit csináljunk?

— Én bizony azt mondom, várjunk pár órát — szólalt meg Filó uram. — Ha Fűrge Gergely a törökre indul, akkor tudja is, mit csinál. Olyan, mint a mennykő. Csattog és üt. És ahová leüt a csákánya, ott romlik a koponya, törik a páncél. Ezt a huszárdandárt a rozsnyói püspök állította ki. Mohácsnál is ott volt ezek közül az emberek közül a java Fűrge Gergellyel. Most úgy látszik, hogy a dandár a török fősereg mozgását figyeli és közben a martalóc csapatokat veri szét, ahol teheti. Ahol

nem tud ártani a töröknek, onnan — köd előtttem, köd mögöttem — eltűnik és a másik határban veri a tar koponyákat.

Filó uram le is ült a szekér árnyékába, az ölébe vette a kis Lackót és mesélni kezdett Jánosikról, a nagy zsványról, aki valami herceg volt, mielőtt rossz életre adta magát. Bálint nyugtalan volt. Péterrel megindult Ketesd felé. Jó darabon mehettek, amikor egy dombról meglátták az égő falut. Közöttük és a falu közt sebes folyó kanyargott. A falu közelében járt már a tíz előre küldött lovas, utána a főcsapat. Átment a folyó hídján. Egyszer csak megállottak. Az elöl járó huszárok közül egy pár megfordult és vágatott visszafelé. Arra a faluból is elővágatott egy török lovascsapat és kergették a huszárokat. Mintha lovasjáték lett volna, úgy mozogtak a falu előtti réten. Kis idő múlva nagy, talán háromszor annyi lovas rajzott ki a faluból. Erre a huszárok ész nélkül rohantak visszafelé.

— Jaj! Megfutnak. Elszaladnak.

— Nem csoda, hiszen háromszor annyi török! Fussunk mi is vissza és indítsuk a szekereket nyugatra.

— Várj! Megállottak! Nézd! Átjöttek a folyó hídján és az innenső parton megállottak.

A fiúk tisztán látták, hogy egy csapat huszár a hídra állott, a többi pedig a parton oszlott szét. Most megértették a Fűrge Gergely szándékát. A törökök a hídon nem igen juthatnak át. Be kell ereszkedniök a sebes folyóba s amíg a meredek partról fölkaptnak, százszor ledöfhetik őket a lándzsákkal, összevágják a kardokkal.

Úgy is lett. Mire a török odaért, a huszárok letépték a híd karfáit, abból hamarosán gátat csináltak a hídon keresztül. A törökök nagy hujjázással rontottak a hídra. De ott hamar megtorpantak, mert három embernél nem fért el több lovas egymás mellett. Az a néhány huszár a torlasz mögül hosszú dárdáival sorba leöklelte őket. Egymásután zuhantak le a hídról lovastól együtt. Messziről lehetett látni, hogyan erőlködnek a törökök kivergődni a partra s hogy verik vissza a magas partról a könnyen mozgó huszárok.

Egy félóráig sem tartott a dulakodás. Egyszer csak látni lehetett, hogy egy-két lovas vágat vissza Ketesd felé. A futó törökök! Mind több és több török szaladt meg, míg egyszer csak a menekülés általános lett. Bezzeg, nem állotta a torlasz útját a huszároknak. Egy-kettőre tiszta lett a híd és átvágatott rajta a huszárság. Zűrzavaros futkosás támadt a folyón túl, amelynek rikoltó sípszó vetett véget. A sípszóra abba maradt a küzdelem és a huszárság újból egy csomóba verődött össze. A maradék török rendetlenül futott délkelet felé. A huszárság lépésben indult ugyanabba az irányba.

A hídon lovaskatona vágatott Bálinték felé. Tajtékot túrt a lova. A katona megállott Bálint előtt.

— Köszönti a hadnagy úr kegyelmedet és arra kéri, hogy hat sebesült katonáját vegye föl a szekerekre és vigye magával a szécsényi barátokhoz. Kurálják ki

őket. A sebesültek a hídon túl, a nagy topolyfa alatt fekszenek. Négy halottunk is van, temessék el őket. Állítsanak keresztet a sírjuk fölé. Írják rá a nevüket is. Szikora József, Bóna Tamás, Farkas István és Magos András. Mondjanak el értük egy Miatyánkot is. Rászolgáltak. Isten áldja!

A lovas megfordult és úgy elvágatott a csapat után, hogy csak úgy porzott.

Bálint és Péter visszafutottak a szekerekhez.

— Indulhatunk! Tiszta már az út Ketesden át. Nincs már arra eleven török egy se!

Filó uram nem is csodálkozott valami nagyon. Ő már, úgy látszik, hallott Fűrge Gergely uramról külön dolgot is. Fölszerszámolták hát a lovakat és útnak eredtek. A hídhöz érve látták, hogy milyen elkeseredett küzdelem folyt itt. A folyó szapjába verve hevert vagy hatvan török. A hídon keresztbe egy szerecsen katona feküdt holtan.

— Ez is ide jött meghalni! Otthagytá a pálmáfákat és fűzfa alatt oszlik föl a teste. Magyar fűzfa alatt! Ugyan, Misó, lökjed le szegényt a folyóba! Nem tehetünk nagyobb jót vele.

A topolyfa alatt megtalálták a hat eleven, meg a négy halott katonát. Feküdtek egymás mellett szépen, türelmesen. Bálint elszörnyedt, amikor a rettenetes sebeket látta. Az egyik katonának a mellén húzódott végig egy iszonyú vágás. A másik katonának a balkarja könyökbe volt levágva. A vágás fölött elkötötték a karját, hogy a vérzés elálljon. Így is nagyon sok vért vesztett. Sápadt volt, mint a gyolcs. A többi seb is nagyon súlyos volt.

Krisztinka leugrott a kocsiról, puha tépést csinált, eltömte vele a csapottkarú katona sebéét és bekötötte. Sikerült megszüntetni a vérzést.

— Hanem kenddel mit csináljak? — kérdezte attól a katonától, akinek a mellén az a nagy vágás vált.

— Van-e selyem fonala, meg tűje? — kérdezte bágyadt hangon a huszár.

— Van.

— Nohát akkor varrja össze a húsomat, ha Istent ismer!...

Krisztinka tétován nézett maga körül. De Filó uram biztatta, hogy csak fogadjon szót. Tudja a katona, hogy úgy csinálják ezt a tábori borbélyok. Csak varrás előtt tiszta vízzel mossa ki a sebet.

Az asszony megkeményítette a szívét, megtette, amit a katona mondott. Túrta a huszár a fájdalmat egy hang nélkül, mialatt Krisztinka varrta a sebet.

Amíg az asszony a sebesülteket látta el, az ura eltemette a halott katonákat. Még énekelt is a sírjuk fölött. A keresztet is fölállították, ráírták a katonák nevét.

A kocsik lassan megindultak. Bálint gyalogosan haladt és bárhogyan is irtózott a harctér borzalmaitól, itt is, ott is megállította egy-egy halott. Mintha valami mondanivalójuk lenne egymásnak. De a halottak némák és Bálint sem tudta volna elmondani, amit érzett. Keresztülhaladtak Ketesden, meg Péterfán. Mind a két

falut teljesen földülta a török. Minden ház porig égett. Halott emberek feküdtek szanaszét az udvarokon, az úton. Még a csecsemőket is legyilkolták.

Késő délután előre mutatott Filó uram az ostorával.

— Nézze, úrfi, azt a kékszínú hegységet. Az a Mátra. Estére az aljába érünk. Holnap délre meglátjuk a Karancsot, estefelé Szécsénybe érünk. Az már az utolsó stáció Losonc előtt.

Másnapra csakugyan Szécsénybe értek. Ott bekocogtak a barátokhoz és a sebesülteket a klastrom gondjaira bízta.

Losoncon.

Már jó magasan állott a szeptemberi nap, amikor Filó uram nagy kényelmesen felkészült az útra. Most már nem kell sietniök. Idáig nem jön el a török. Salgó, Füle, Gács, Kékkővára elég biztosítékot adott megszállás ellen. Losonc alig három óra járás már ide. Ebédidőre otthon lesznek! Megnyugodott, szinte vidámulat szívvvel indultak útnak. Filó uram jókedvűen magyarázta a látnivalókat. Bálint meg Péter érdeklődve hallgatták a gyolcsos szavait.

— Jobbra, az a magas hegy a Karancs, Losoncról is jól látszik. Attól balra, az a kis kéklő csúcs, Füle vára. Koháry ott a kapitány. Arra, északra vannak az Osztrovszki-hegyek. A divényi vár. Balkéz felé fekszik a gácsi vár. Mindjárt meglátjuk. Ni, az a folyó ott az Ipoly. Hamis víz az! Úgy-e, most milyen kicsiny? Mint valami patak. De bezzeg tavasszal! Amikor a kriványi hegyekről lezuhan a víz a megolvadt hótömegekből, olyan az Ipoly, mint a tenger. Ez a hosszú völgy mind megtelik piszkos, sárga vízzel. Az az út is, ahol járunk, víz alá kerül. Az okos palócok jegenyefákkal ültették tele az út mentét. Ez állja a vizet és mutatja, merre vezet az út.

Rap falujához értek. Alatta kanyargott az Ipoly. Hosszú fahíd vezetett át rajta. Alig győzték a végét várni. Az Ipolyon túl az út dombra vezetett föl. Innét várost láttak, még jó messzire, egy erdővel koszorúzott dombsor aljában.

— Az ott Losonc! — kiáltott Filó uram.

Misó is rágyújtott egy harci dalra. A Vigyázz kutya leugrott a kocsiról, bolondul ugatni kezdett és buzgón üldözte a verebeket.

Csakhamar elérték Tugárt, Losonc testvérvárosát. Vidáman hajtottak végig a város utcáin. Amerre csak a szekerek zörgött, kinyíltak az ablakok. Emberek futottak ki a kapukon, megállították a szekeret, kérdezték, hozott-e levelet vagy üzenetet számukra? Filó uram türelmesen keresgélte elő a leveleket a leveles tarisznyából és átadta azokat a gazdájuknak. Elmesélte Budavár gyászos elestét is és a közeledő török veszedelmet. Egész csoportok vették körül Filó uram kocsiját, aki nem győzte elismételni a rettenetes újságot. Az asszonyok sírva fakadtak, a férfiak haragosan rázták az öklüket. Sokan menekülésre gondoltak, de Filó uram mindenkit megnyugta.

tott, hogy a török Hatvanban talán megállapodik és a Mátrán nem jön át nagyobb sereggel.

Amikor a Tugár-patak hidján áthaladtak, a kocsi lefordult a patak mellett és egy szép ház előtt állapodott meg. A házból csinos fiatal asszony futott ki, a karján kisgyerek tárta ki repesve karját Filó uram felé.

— Zsuzska lelkem! Zsiga fiam! — kiáltott Filó úr, s majd megfojtotta ölelésével rég nem látott kedveseit. Aztán betessékelte vendégeit a házba s hamarosan ebédet főzetett számukra.

A jó ebéd után Filó uram ajánlkozott, hogy bevezeti a vendégeket a városba és szállásról gondoskodik.

Egy-kettőre találtak Dávid Mihály tímármesternél szép «diák-kamarát». Dávid uram özvegy ember. Két fia halt el szegénynek. Mindig siratja őket. Azért tart diák-kamarát, mert szereti a diákokat. Az ő kamarás diákjai pótolják a fiait. Azokra pazarolja szeretetét. No meg tizenötszáz éves lányára, Marikára, aki a háztartást vezeti. Különbén gazdag ember. A cserző-vargák céhmestere, aki nem szorul arra, hogy diákot tartson. Ez az ő egyetlen öröme a lányán kívül, aki bizony rá is szolgál az apja szeretetére.

Amint Bálintra nézett, elhomályosodott a szeme és megölelte.

— Már megbocsásson az úrfi, dehát az ilyen magamfajta öreg szereti a fiatal-ságot. Kerüljenek beljebb!...

Szép, hűvös szobába tessékelte őket. Minden ragyogott a tisztaságtól. Az ablakok nagyok és nem olajos papirossal vagy vékony kutyabőrrel voltak beragasztva, hanem ólomkarikákba foglalt üveg volt bennük, ami bizony ritka dolog. A falon fametszésű képek, szépen keretelve. «Az utolsó ítélet», «Krisztus az olajfák hegyén», «Mátyás és Holubár».

Filó uram előadta jövetelük okát. Dávid uram türelemmel hallgatta meg szándékukat.

— Igaz, uram. Van kamarám. Üres is. Tetszik a két legény személye is. Én hát szívesen látom, ha az én házamba jönnek. A fizetés egy diák után 60 dénár egy hónapra, vagy két mérő búza. Mindegy, akár pénzben, akár búzában lesz a szolgáltatás. Ezenkívül egy esztendőre két öl fa ára, a tüzelés pótlására.

— No kedves céhmester uram, kegyelmed bizony ráfizet a diáktartásra. De nekem mindegy. Íme, én ötszáz aranyat számolok le a kezéhez. Mint fiaival, úgy bánjon az úrfival és Péter diákkal. A pénzt ne sajnálja. Ruházza, gondozza őket!

— Kedvemre beszél, Filó uram. Nem keresem a pénzt. Az az úrfié. Én hát majd költeni fogom rá, hogy minden úgy meglegyen, mintha odahaza lenne.

— Köszönöm, mester uram, — szólt Bálint, és könnyet morzsolt szét. — Úgyis ki tudja, van-e még otthonom? Talán az apám sem él már azóta.

Mindnyájan elszomorodtak. Filó uram megszólalt:

— Félre gonddal, búval. Új életet kezd az úrfi. Föl a fejfel! Az az egy bizonyos,

hogy Dávid uramnál otthonra talált. Elég ennyi is azután, amit az utolsó négy nap alatt megéltünk. Moderáljuk magunkat! Kutya-mája!

Filó uram fölállott.

— No én most elköszönök. A jövő hónap elején útrakelek. Megyek föl Bártfára gyolcsért. Közbeejtem Kékkő várát. Ott lerakom Szilasy úr gyapjús-zsákjait. Majd írást hozok róla Almásy Lőrinc várkapitánytól.

Bálint megölelte és meg nem állotta, hogy meg ne csókolja a gyolcsos macskabajúszát. Ez igen jólesett a derék kalmárnak.

— Jól van. Jól. Én megtettem, amit tehettem.

Filó uram elment. Dávid mester egész a kapuig kísérte. Amikor visszajött, beszólt a szomszéd szobába:

— Marika! Jer elő, galambom! Vendégeket kaptunk.

Nyúlánk, fiatal lány lépett a szobába.

A haja gesztenyeszínű, a bal arcán piciny lencse volt. Az sem állott rosszul neki. A haja két fonatban hullott le a derekáig. Csinos szerb vászonmellest viselt, buggyos ujjal. Szépen hímzett kötényke volt a derekára kötve. A szoknyácskája tarkavirágos, olajos karton. Fehéres harisnya és pillangós cipőcske egészítette ki az öltözetét.

Bálint fölállott, a lányka elé ment. A kezét nyújtotta. Marika kissé elpirult.

— Jónapot, húgom.

— Isten hozta. Kinek tiszteljem, úrfi?

— Ne hívjon úrfinak. Bálint a nevem. Ez pedig Péter, tanulótársam. A losonci kollégiumba jöttünk tanulni és erre az időre a kegyelmek kamarásai leszünk.

— Készen van a kamara. Jójjenek. Elvezetem kegyelmeket oda. El is foglalhatják.

Bálint és Péter követték Marikát. Zárt folyosón mentek végig és a ház végében keletre néző szobát kaptak. A szoba elég tágas, boltíves helyiség volt. Az ablak alatt, elég mélyen a Tugár-patak csörgött. Libák úszkáltak benne. Lejebb, az udvar folytatásában, víg dalolással dolgoztak a tímárlegények. A patakon túl már Losonc volt. A patak választotta el a két várost egymástól. A Dávidék házatól lefelé

erős kőhíd állott, kőoszlopos vaskorláttal. A Tugár-patakot különben végig tímárok házai szegélyezték. A tímárok hosszú sorával szemben, a Varga-utcában, minden házban varga lakott. Csizma-, topán- meg sarukészítő. Hiszen innen kapta a nevét is.

A patak túloldalán laktak a gyolcsosok, posztósok, kelmefestők, meg a szabók. Ha Bálint kihajolt, láthatta Filó uram házat is. Süket uram is ebben az utcában kapott szállást egy szűrszabó özvegyénél.

Marika mosolyogva nézett Bálintra.

— Nos, Bálint, hogyan tetszik itt nálunk?

— Még nem voltam eddig soha városban. Különös kissé ez a sok ember, aki az utcán jár-kei és dolgozik. De azt gondolom, hogy hamar megbarátkozom a hellyel. Az emberek nem rosszak és ez a legfőbb dolog.

Péter egy-kettőre elhelyezkedett. Marikával rendezkedni kezdett a szobában, mihelyt Misó megérkezett a három nagy ládával, amelyek telve voltak hasznos ruhaneművel, könyvekkel. Marika beszólította Hankát, a gyetvai tót cselédleányt is, hogy segítsen. Égett a munka a keze alatt. Csinosan elrakta a ruhát, a könyveket. Vizet hozott. Virággal rakta tele az ablakot. Amikor mindent elrendezett, kedvese bókolt, mint ahogy a német városi dámák szoktak.

— No kedves bátyám, készen áll a kamarája. Érezze jól magát benne! A vacsora hét órakor lesz. Majd Hanka kopog, ha tálalunk. Most nekem a konyhába kell mennem. Tizenkét ember számára főzök én.

Megcsörgette a kulcsait és eltűnt, mint valami tündér. A két ifjú mosolyogva nézett utána.

— Te Bálint! Marikán meglátszik a városi módi. Falun nem látni ilyen kedves teremtet.

— Bizony, igazad van, Péter.

A vacsora igen kellemesen telt el. Dávid mesteren látszott, hogy örül a két szép fiatal diáknak. A fiai helyén ültek az asztalnál. Még Johann, a legöregebb legény vacsorázott velük. Ezt a legényt a messzi Kölnből hozatta Dávid uram. Ez értette a legfinomabb színes bőrök kikészítését. A drága topánkáknak, könyvtábláknak való bőrök mind a Johann kezéből kerültek ki. Két arany volt a havifizetése. Nagy pénz! De megérdemelte.

Vacsora után lefeküdtek. Pétert nyomban utólérte az álom.

Bálint sokáig nem tudott elaludni. Szilasra, apjára gondolt. Életben maradt-e? Hej, nem ilyen szomorúnak gondolta ő losonci útját! Milyen örömmel gondolt mindig erre az útra, és íme, mennyi szerencsétlenség, bú és bánat érte néhány nap alatt! Mi lesz vele, az apjával, szegény Magyarországgal?

Reggel Dávid uram ünneplő ruhájában várta a két diákot. Reggeli után megindultak. Átmentek a hídon a piactéren álló templomba. A templom tele volt diákkal. Az első padban hét tekintélyes férfi ült. A kollégium professzorai. Mise után a diákok

sorbaállottak és megindultak az Apátfalva felé haladó úton. Erős kőfalhoz értek. A kollégium kertje volt az.

A kollégium maga nagy egyemeletes épület, sárgára befestve. A kapuja északkelet felé nézett egy kis ligetecskére. Azontúl az út Apátfalva felé vezetett.

Dávid uram beállított a kollégiumba a két legénnyel. Fölmentek az emeletre. Illendően bekopogtattak a kancellária ajtaján. A kissé homályos teremben akkor már ott üldögélt négy professzor. Busbak István, a kis kezdő-diákok professzora. Honti Ádám grammatikus, Vietoris Ferenc doktor, a geográfia és história professzora, Pataki Gerzson, a matematika, fizika magisztere. Pataki uram derék, negyvenhárom esztendőes férfi volt. Deresedő hajjal. Hangosan, határozottan, szinte katonásan beszélt és közben a karjával gesztikulált.

— Privitzky doktor urat keressük.

— Ott ül magában, az ablakmélyedésben, az íróasztala mellett.

Odaléptek eléje. A kis, kopaszkoponyájú emberke fölneézett az írásáról.

— Mi a kívánságuk?

Dávid uram előadta a kérését. Két diákot hoz, akik a kvadriviumot akarják frekventálni.

— Úgy? Tudnak a dominusok írni, olvasni? Értenek latinul?

— Igenis.

— Majd meglátjuk! Professzor urak, jertek ide, kérlek. Examináljátok meg ezt a két dominust. Falusi paptól tanultak eddig és a kvadriviumot szeretnék hallgatni.

Honti Ádám rögtön maga elé hívta a két diákot. Könyvet adott Bálint kezébe. Bálint rögtön ráismert. Ovidius versei voltak a könyvben, kézzel írva. Rögtön olvasta és magyarul elmondta, amit olvasott.

Péter a kezébe se vette a könyvet. Kívülről mondott el egy Horatius-ódát.

Honti uram fölkelt a helyéről és a doktorhoz lépett, aki kérdezni kezdte őket. Minden kérdésre megfeleltek.

— Megpróbálhatják dominusok a tanulást — mondá Privitzky uram. — Egy hónap alatt elválnak, tudnak-e együtt haladni a studiózisokkal? Menjenek itt az emeleten a hatos számú klasszisba.

Bálint és Péter boldogan tettek eleget a fölszólításnak. Dávid uram elintézte a fizetnivalókat. Tandíjra, tintára, papirosra és más iskolai eszközökre majdnem 3 aranyat fizetett le. Az iskolától kaptak ugyanis a tanulók minden írószert. Drága pénzen hozták azt sokszor Németországból. Magyarországon csak három papirosmerítőműhely volt. Az bizony nem tudta ellátni anyaggal az iskolákat. Sok diák maga csinált írószert úgy, hogy papiros helyett vékony vásznat vont be csontenyvvel. Akkor nem itta be a tintát. Leginkább fekete fatáblákra írtak kemény krétával. Sőt akárhány a fekete fatáblát fehér viasszal vonta be és hegyes fadarabbal vagy csontvesszővel írt rá.

A tintát Mátyás pedellus főzte gubacsból. Minden hónapban három itce tinta fogyott el.

Könyve nem igen volt a diáknak. A professzoroknak volt 50—60 könyvük, amelyek az ő szakjukhoz tartoztak. Volt a kollégiumnak is könyvtára. Mindjárt a kancellária mellett. 230 könyv volt abban. Olyan érték, amiért egy falut lehetett volna megvásárolni földekkkel, házakkal, jobbágyokkal együtt.

Bálint és Péter belépett az osztályba. Huszonhat studiózus ült hosszú padokban. Az egyik falnál alacsony dobogó, rajta asztal, szék. Ez volt a katedra. Abban a klasszisban két csoport volt. Az egyikbe azok tartoztak, akik most léptek föl a kvadriviumba. A többiek már két, sőt négy éve hallgatták a professzorokat. Amíg az egyik csoport írt a professzor magyarázata után, addig a másiknak előadott a professzor. De sokszor előfordult, hogy egyik csoport tétlenül hallgatta a másik csoport számára tartott előadást. Nem lett baj belőle. Csak annál jobban megtanulta a diák, amit a professzor megmagyarázott.

Bálinték hamarosan összeismerkedtek társaikkal, akik szeretettel fogadták őket. Ezek azután hamarosan elmagyarázták az iskola beosztását.

A triviumot 40 diák járta. Ezek három klasszisban oszlottak meg. Itt jobb volt a helyzet, mert egy professzor csak egy csoporttal foglalkozott egyszerre. Sokan is voltak, meg itt nagy alapossággal kellett a tanítással foglalkozni. Hiszen innen kerültek ki az iskolamesterek, a nótáriusok, az íródiákok, az adószedők, sőt a papok is, akik azután valamelyik papnevelő-intézetbe kerültek. Az írást, olvasást két klasszisban tanították. Egy-egy klasszisba 25 kis diák járt. Volt még egy klasszis, ahol az öregebb diákok tanítottak. Ide a legszegényebb gyerekek jártak.

Mintegy 120 kis és nagy diák látogatta a kollégiumot, melyet Losonc városa tartott fenn. Kevés iskola dicsekedhetett hét professzorral és száznál több diákkal. Büszke is volt rá nagyon a város. Az iskolának külön, választott kurátorsága volt, amely a professzor-dukton kívül négy kiváló világi és két egyházi személyből állott. Hivatalból tagja volt még a város bírása és nótáriusa is.

A Bálinték osztályába már idősebb tanulók jártak. Nagyon sokan szakállt, bajuszt viseltek. A legidősebb köztük egy 26 esztendőes férfi volt. Répási Márton volt a neve. Ez már külföldi iskolákban is tanult. Az előző esztendőben Nürnbergben járt. Onnan csak azért jött Losoncra, hogy Pataki Gerzson professzor előadásait hallgassa. Csak akkor jött el az iskolába, amikor Pataki uram tartott előadást. Gazdag kolozsvári ötvös fia volt. Azt beszélték róla, hogy titokban Luther tanítását követi. A legfiatalabb Bálint volt, az ő tizenhétéves esztendejével.

A tanulók közül sokan tógát viseltek. Különösen azok, akik papnak, iskolamesternek készültek. A professzorok tunikát hordtak. Az évről-évre választott professzorduktor (igazgató) prémes gallért és vastag aranyláncot viselt. Ő igazgatta az iskola tanulmányi és anyagi ügyeit. A professzorok választották a duktot maguk közül, titkos szavazással. Privitzky uram már hat éve viselte ezt a méltó-

ságot. Szelíd, jószívú ember volt, aki azonban tudott erélyes is lenni, ha az iskoláról volt szó. — Nyolc órakor harangszó hallatszott. Erre csönd lett a klassziban. Honti Ádám lépett be. Fölkelt a katedrára és latinul kezdett beszélni a szónoklás művészetéről. Klasszikus beszédeket mondott el Liviusból, Ciceróból. Magyarázta azokat. A diákok rögtön a beszédek betanulásához fogtak. A professzor elmondott egy-egy mondatot, a diákok kórusban, éneklő hangon ismételték. Ötször-hatszor mondtak el egy beszédet, és mire ebéd ideje lett, tudták is könyv nélkül.

A déli harangszóra kiment a professzor és a diákok kitértek az iskolából. A kapuban Krisztinka asszony várta az urát a kis Laci fiával. Süket uram a karjára vette a kis fiát és a felesége kezét fogva, büszkén lépkedett hazafelé, ahol jó ebéd várta.

Délután a város kertjében gyülekeztek a diákok. Itt Kemény Gáspár uram várta a diákokat. Katona volt fiatalabb korában. Egész a strázsamesterségig vitte. Akkor hívta meg Losonc városa a kollégiumba, hogy a diákokat testiügyességre tanítsa. Kemény uram meg is felelt ennek a hivatásának. A diákokat megtanította parittyázni, nyilazni, kopját vetni, vívni, úszni. Egy héten két délutánt töltöttek el a diákok testük edzésével. Híresek is voltak a losonci diákok a testi ügyességükről. Ha katonának állott valamelyik közülök, rögtön tizedet bíztak rá.

Bálint nagy ügyességet mutatott. Erős, hajlékony, mégis kitartó, szívós volt. Kemény uram azonnal észrevette, hogy Bálint az ő embere. Szemmeltartotta, tanácsokkal látta el és erősen biztatta, hogy nagy gondot fordítson a testi ügyességére. Jó katona válik belőle. Sokra viheti.

A koszorús diák.

Az egész kollégium nehezen várta Szent Mihály napját. Nagy nap volt az! Azon a napon válik el, ki az első diák a kollégiumban. Mihály napján fölkerekedik az egész kollégium és a losonci fürdőbe vonul. Ott azután nagy versengés indul meg. Testi torna, szellemi készültség száll majd síkra. Az a diák, aki testben, lélekben a legkiválóbbnak mutatkozik, koszorút nyer. Egyszerű tölgyfa-koszorút, de azt a koszorút

maga a városbíró leánya teszi a győztes fejére. Ez a diák lesz abban az esztendőben a «koszorús». Studiosus coronatus. Az első diák!

Nagy dolog volt az! Az első diák az első padban ült. Akkor referált, ha ő kérte erre a professzort, különben nem szólították felelésre. Joga volt használni a kollégium könyvtárát. Fölvonulásokon ő ment az ifjúság előtt díszes sötétbarna tógában, amelyre arany fönixmadarak voltak himezve. A diákmulatságokon ő hajtotta fel az első serleg bort. Az italért sehol nem fizetett. A költsége a város kasszáját terhelte. Hívás nélkül mehetett lakziba, disznótorba. Minden multságba. Ha egy leányt táncra szólított, annak nem volt szabad kosarat adni. Azzal diák nem táncolt volna! Szép és nagyrebecsült méltóság volt hát a primáság. Mihály napján küzdött is érte minden diák ereje fogytáig.

Végre elérkezett a nagy nap.

Hajnalban kántáló diákesapatok ébresztették föl a professzorokat. Sípások, dobosok járták be a két várost. Gyülekeztek a diákok a piaetérén. Amikor mindegyik professzor megérkezett, bevonultak a templomba. Péter Klement nagy prédikációt tartott, kiemelvén a nap fontosságát és Isten, meg a Boldogságos Szent Szűz segédelmét kérte. Külön felszólította Szent Mihályt, hogy legyen jelen a küzdelemnél és álljon a diák mellé, aki legérdemesebb a méltóság viselésére.

Mise után fölsorakozott a diáksereg. Elöl vitték a diákok lobogóját, amelyre ékes színekkel volt kifestve egyik oldalon a Boldogságos Szűz, a másik oldalára Szent Mihály angyal, amint pallosát emeli a sátánra. A sátán feje kopasz volt, csak a közepén viselt kontyot. Mindenki láthatta, aki nem vak, hogy a piktör a sátánt a törökről mintázta, Mihály angyalt pedig diákról, mert tógát és piros csizmát viselt. A zászló után a multesztendei primárius haladt — Dluhos Gyurka, szép, daliás liptói tót ifjú. Patyolatfehér arcával, gyönyörű alakkal, olyan izmokkal, hogy egy mázsás követ könnyen fölemelt. Mindenki tudta róla, hogy nem versenyez, mert vőlegény volt, és még az ősön megtartja lakodalmát. Adószedőnek megy Szentmiklóstra. Azután a kántus lépkedett, vidám latin éneket zengett, amelyre könnyű volt a lépés. Utánuk a kis diákok jöttek. Mindegyik kezében kis zászlós kopjácska. A nagyobb diákok komolyan lépkedtek. Ők fognak mérkőzni a losonci fürdő völgyében.

A menetet kocsik zárták be. A professzorok ültek azokon. De ott volt Dávid uram kocsija is. Johann ült a bakon, a lovakat hajtotta. Marika csillogó szemmel nézte a víg zsisbongást. Dávid uramnak mosolygott az arca, emelkedett a keble. Istennem, mennyi szép fiú! Hogy szerette őket! Ünnepe volt ez neki, hogy ennyi fiatal lát maga körül. Ő maga is szinte megfiatalodott. Leghátul Mátyás pedellus kocsija haladt. A kocsin hordók, borral, méz-sörrel. A lőcshöz gyönyörű borjú volt kötve. A mészárosok céhjétől minden esztendőben kijárt ez a professzoroknak Szent Mihály napján. Sok baja volt Mátyásnak a borjával! Sehogysem akart a szekér után menni. Talán érezte szegény, hogy verpadra viszik. Fenyegette is erősen és szidta, mint a bokrot :

«Megállj, csak érjünk ki a fürdőbe, én vágom el a nyakadat, kutya bestia, haszon-talan fenevad!»

Amerre a menet haladt, mindenütt kinyíltak az ablakok. Friss, mosolygó lány-arcoak tűntek elő, patyolat kezek virágokat dobáltak a diákok közé. Amint kiértek a gácsi úton, a város végében már kezdődött a gyönyörű losonci erdő. Az eleje pompás liget volt, amelyen keresztül sűrű, árnyas égerfasor vezetett végig. Mint valami hűvös folyosó, olyan volt az út. A födelén a Nap is alig sütött át. Egy-egy fényes sugár tört csak itt-ott rést az illatos lombokon, megaranyozta a kis diákok kopjás-zászlócskáit. A ligeten a Tugár-patak csörgött végig.

Évszázados fákat mosott alá a szeszélyes folyóvíz. Itt-ott a medrébe zuhant egy-egy hatalmas fa, de élt tovább. A lombjain mókusok ugráltak, madarak daloltak. Oh, te szép, drága losonci erdő! Legszebb emléke minden losonci diáknak. Ott sétált árnyas útjain, hallgatta a falevelek zörgését, leste a lepkék játékát. Oda bújt el könyveivel; ottan tanulgatott vagy olvasott. Vasárnap délután az egész városi nép a fürdőbe sétált. Az erdő mélyén, hosszú keskeny völgyben állott a fürdőház. Vasas víz bugyogott elő a hegyoldalakból, azt fogták föl és fürödtek benne azok, akiknek az egészsége úgy kívánta. A fürdő mellett jó korcsma várta a vendéget. Egy nagy, fából emelt tágas rondellában muzsikások helyezkedtek el. Cimbalom pengett, síp sikoltott, a karra való hegedűn táncolt az ívalakú vonó. A híres losonci hangász,

a cigány Rác Rudi is ott muzsikált. A muzsikások előtt állott, fekete hegedűje szinte sirt a kezében. Ilyenkor csak a cimbalom halk pengése kísérte. A hullámozó népség megállott, úgy hallgatta a mélyenzengő hangot. Minden szó elállott ilyenkor, csak a kakuk vagy a rigó kiáltott néha közbe. De ez úgy hozzá illett a muzsikához. Nem lehet elfelejteni azt a ligetet, azt a patakot, azt az erdőt, azt a muzsikát, azt a napfényt: a fiatalságot magát — soha, soha!...

Jó félórába tartott, amíg a diáksereg kiért a fürdőbe. Ott vidáman szétoszlottak. Kis csoportokba telepedve, jóízűen falatoztak, iddogáltak. Reggeli után a diákok fölkészültek a versenyhez. A völgy véges-végig ki volt homokozva. A kis diákok versenyfutást rendeztek, meg a zászlós kopjákkal katonás sorgyakorlatokat végeztek. Csupa öröm volt nézni a kis legényeket, amint nagykomolyan lépkedtek,

vonultak, a kopjákkal mindenféle figurát mutattak. Végül a komoly verseny kezdődött.

Az idősebb diákok nyíllal lőttek egy nagy, deszkából fűrészelt és rikító színekkel kifestett török lovaskatonára. Hatvan lépésre állottak föl a céltől. Egymásután pendült az ív. Vivátozás hangzott, ha megállott a nyílvevő a törökben; nevetés, ha mellette suhant el. Aki elhibázta, rögtön félreállott. Tizenöt diák marad a téren. Kemény mester kiadta a parancsot:

— A törökre célozni! Aki a lovat találja, elmehet. Csak az lőhet újból, aki a törököt találta el!

A tizenöt diákból csak öt maradt meg. Köztük volt Bálint is.

— Most a fejére lőjjetek!

Draskóczy Gellért, losonci nemes úrfi lőtt elsőnek. Nyílvevője a török turbánjában állott meg. Nagy vivátozás kerekedett. A három utána következő diák nem talált. Bálintra jött a sor.

Bálint beakasztotta a hűrt az ívbe. Nyílvevőket vett elő. A tenyerén mérlegelte és a legkönnyebbet választotta ki. Azután az újjára fektette, mint a mérleg karját és figyelte, helyes-e a vevő egyensúlya. Majd fölemelte a karját. A keze hátán érezte, hogy északi szél fúj. Jobbra kell hát kissé lőni, ha a célt el akarja találni. Fölemelte az ívet — rövid ideig célzott. Pendült a húr...

Nagy vivátozás támadt! A nyílvevő a török szemét verte át. A deszka másik oldalán jött ki.

— Még ilyen lövést nem láttam, — mondta Kemény uram. — Most a vivás következik.

Kétláb hosszú, keményfából esztergált pálcákat hoztak. Drótsisakot tettek a fejükre, a mellükre erős csapott-posztó darabot kötöttek és páronként fölállottak a diákok. Jó félóraig tartott a viaskodás. Aki öt tiszta vágást kapott, leeresztette a pálcáját. Elment. Végül Bálint maradt meg. A párja Süket uram volt, aki ugyancsak jól forgatta a botot. De Bálint kifogott rajta. Amikor Süket uram a fejére akart vágni, félreugrott és mindenki nagy meglepetésére felülről lefelé suhintott ellenfele botjára. Hej, ki is esett a fegyver Süket uram kezéből! Csak nézett Bálintra, mintha mennykővel csapták volna meg.

A súlydobásban Kelemen diák lett a győztes. De a parittyázásban, meg a birkózásban megint Bálint lett az első. Ezzel vége is volt a délelőtti mérkőzésnek.

Dávid uram boldogan ölelte át a diákját.

— Eddig kegyelmed az első diák. De hátra van még délután az ének és a tánc. Abból is legalább egyben győznie kell!

Marika a hajából kis kék szalagot oldott le és pirulva nyujtotta Bálintnak:

— Tűzze a dolmányára.

— Köszönöm, húgoeskám!

Bálint nem viselt tógát, de úgy járt, mint ahogy a nemes úrfiak viselete kívánta. Föltűzte a balvállára Marika szalagját.

— A táncban Marika legyen a párom.

— Igen szívesen.

Délután az egész város elvándorolt a losonci fürdőbe. Amikor a városbíró is megérkezett, jelt adtak a verseny folytatására. A népség nagy kört formált. Egy emelvényen ült a városbíró Privitzky urammal, köztük a városbíró nagyobbik leánya, a szépséges Anna. Előtte kis asztalon, bársonypárnán tölgyfakoszorú és aranylánc. Az emelvényen ültek a professzorok és a magisztrátus tagjai.

— Kezdjük az éneket!

Ebben a versenyben bizony kevesen vettek részt. Bálint maga is félreállott. Hiába, nem volt kenyeze a versfaragás. Latinul, ékes hexametereket kigondolni valamelyik római istenről, vagy valamilyen tanító-költeményt megírni a poétika és grammatika szabályai szerint igen nehéz volt.

Honti Ádám uram az újjain skandálva, kísérté az előadott verseket és jaj volt, ha egy hexameter vagy pentameter sántított.

Két diák versengett. Hosszú költeményeket énekeltek vagy deklamáltak el. Mind egyforma volt biz az. Csak az egyikben Vénuszról volt szó, a másikban Pallas Atheneről. Nehéz volt a választás. A népség eléggé únta az egész dolgot.

Akkor előállott Péter.

— Engedtessek meg, hogy az én magyarul írt verseimet Süket uram elénekelhesse, mert az én hangom bizony nem eléggé kellemetes.

Honti uram fölpattant.

— Mit akar, amice? Paraszti nyelvezetten akar itt valami zagyva dolgot énekeltetni? Mit gondol? Csak a latin és a görög nyelven lehet poézist szolgálni. Énekeljék a versét a parasztok, domine!

— Paraszt vagyok! Tudok latinul. De magyarul érzek, és magyar érzést magyar szó illet!

Fölállott Filó uram is.

— De hiszen, professzor uram, moderálja magát! Pardon, grácia, én csak laikus vagyok, de azt mondom, hogy helye van itt a magyar dalnak!

Mindenki helyeselt. A városbíró is megszólalt.

— Látom, hogy a város népe helyt ad a diák versének. Halljuk hát!

Süket uram előlépett. Kis papirosdarabot tartott a kezében. Tudja ugyan a Péter versét kívülről is, de mégis szereti, hogy az írás a kezében legyen. Néha bele-nézhet. Intett Rác Rudinak és a muzsikásoknak. Azok a háta mögé állottak és zenélni kezdtek. Tinódi énekeinek a dallama hangzott fel. Ismerte mindenki. A mohácsi vészről, ének a végekről. Földobbantak a szívek, figyelni kezdtek. A Süket uram hangja úgy harsant föl, mint a trombitaszó. Néha elhalkult, majd erősödött. Tisztán lehetett érteni mindent, ami az ajkán zengett. Most a Péter-költötte dal következett.

A ketesdi törökveszedelemről.

Ketesd alatt szörnyű, nagy viadal vala,
Fürge Gergely hadnagy ott hadba indula.
Százötven katonát vezetett törökre,
Sok pogány nép ottan elnémult — örökre.

Mikor Gergely látta a nagy veszedelmet,
Ketesdről rohanó nagy török sereget,
Hirtelen megfordult, hátat mutat vala,
Sebes folyóvízen általnargalt vala.

Sebes folyóvízen keskeny fahíd állott,
Azon hat katona keményen megállott.
Aki török rontott a fahíd hátára,
Hamar átaljutott a másik világra!

Török sereg hídon semmit nem nyerhetett,
Lovastul a vízbe belé ereszkedett,
A folyó medréből már ki nem jöhetett,
Huszárok nyilától, kardjától ott veszett.

Mint Mars isten maga, vagy szent Mihály angyal,
Fürge Gergely vitéz föl és alá nyargal;
Csákányával tőri pogány koponyáját,
Imígyen apasztja török hadi nyáját.

Török sereg pusztult és megfutott vala.
Harcban Fürge hadnagy ilyen vitéz vala ...
Magyar népem! Róla végy tehát jó példát,
Kemény elszánással álljad török útját.

Elhangzott az ének, elhalt a zene. Utána nagy csönd következett. Majd hatalmas vivátozás harsant föl. A férfiak a süvegeiket, az asszonyok kézbeli keszkenőjüket lobogtatták. Bezzeg, nem volt unalmas, amit most hallottak. Értette és átérezte mindenki. Filó uram fölugrott és iparkodott le a pódiumról. A korlát nagyot reccsent, eltörött és Filó uram egyenesen Süket uram nyakába esett.

— Kutya mája! Nem baj! Jó helyre pottyantam! Magam is ide iparkodtam, hogy megöleljem. Meg kell aranyozni a száját. De Péter uram kezét is hadd rázom meg! Jól forgatja a pennáját!

Kriston városbíró maga elé hivatta Pétert.

— Ha nem is lesz Vergilius belőled, öcsém, de bizony a te éneked tetszésre talált mindenki előtt. Egy aranyat fizet ki holnap a város kasszája, hogy emlékezzél meg erről a napról.

Most vidám zenészó hangzott. Tíz gyönyörű pár állott föl egymással szemben. Mindegyik közt legszebb volt Bálint a kedvesen mosolygó Marikával. A párok megmozdultak. Bókoltak, forogtak jobbra-balra, lépegettek a zene ütemeire. Szép, egyszerű csoportos tánc volt az, a «kassai lassú magyar». Kitűnhetett benne a legény daliassága a lány ügyessége. Mindenki Bálintékat nézte. Senki sem kételkedett abban, hogy Bálint nyeri a koszorút.

Úgy is lett. A tánc után a diákság az emelvény köré sorakozott. Kriston városbíró fölállott és messzire hangzó szóval hirdette, hogy Szilasy Bálint lett a «studiosus coronatus». Bálint fölment az emelvényre és a szép Kriston Anna fejére illesztette a koszorút és nyakába helyezte az aranyláncot nagy vivátozás között.

Bálint lelépett a dobogóról. Odalépett Marikához. Letépett egy levelet a koszorújából és a lányka kebelére tűzte.

— Cserébe a szalagért.

Marika nem szólt, csak a kis levelet szorította dobogó szívére.

— Most pedig kezdjük a táncot! — szólalt meg Bálint, akinek most már joga volt a mulatságon parancsolni. — Muzsikuskok! Húzzátok a hajdú-táncot.

Nagyvidáman indult meg a tánc. Diákok, polgárok összevegyülve mulatoztak. Még Pataki Gerzson is táncra hívta a szép Sigrái Rózát, aki pártában maradt harmincesztendő hajadon volt. Most tűnt csak ki, hogy Pataki uram még legény a talpán! Úgy bokázott, úgy járta a kopogót, úgy megmártogatta, úgy megforgatta Rózát, hogy mindenki megesodálta őket.

Amikor Pataki uram helyére vezette a szép Rózát, mondta:

— Ejnye húgom, de régen is jártuk mi együtt a hajdú-táncot.

— Bizony, tizenkét esztendeje. Mihály napján. Másnap indult el kegyelmed Wittenbergába.

— Emlékszik rá? Odahúzott a tudomány szeretete. Mennem kellett. De miért maradt pártában, húgom?

— Ejnye no! Kegyelmednek nem lett volna szabad kérdezni ezt tőlem! Lássa, én nem felejtettem el, hogy tizenkét év előtt mit mondott nekem, amikor éppen így, kézenfogva eljöttünk a táncból! Kegyelmed elfelejtette! Elfelejtett engem két esztendő alatt. Amikor hazajött, felém se nézett. A könyveibe meg a csillagos égbe temetkezett. Nézze! Megismeri-e ezt a kis zöldköves gyűrűt?

— Az édesanyám mátkagyűrűje! Hogy kerül az a kegyelmed újjára?

— Gerzson uram húzta rá most tizenkét esztendeje. Nem kérte vissza! Én őriztem és őrzöm. Ha úgy akarná, visszaadom...

A professzor úr nem szólt semmit. Elgondolkozott. Majd ránézett a Róza még mindig szép arcára.

— Tudja, Róza, a sok számjegy és csillag összezavarta egy kicsit az eszemet. De az a gyűrű!...

Pataki uram elhallgatott.

Róza szelíden, jólelkűen nevetett.

— Hej, ismerem én jól a maga esztét. Bizony, jó lenne valaki, aki kordában tartaná egy kicsit! Gondviselő kézre van szüksége. No, Isten áldja!

Amint búcsúzásra fölemelte a kezét, Pataki uram szeme előtt megvillant a kis zöldköves gyűrű. A professzor uram teljesen megzavarodott. Még nézte egy darabig a diákok, meg a városi nép mulatozását, aztán hazafelé indult.

Jó késő este volt, amikor fáklyavilágnál, víg énekszóval hazafelé indult a diákság meg a városi népség.

Sokáig emlegették Losoncon Szent Mihály napját és nem győzték dicsérni Dávid uram két diákját, a daliás Bálintot és az eszes Pétert. Büszke is volt Dávid mester a két diákjára és nagyon megszerette őket.

A vargainasok megtanulták a Furge hadnagyról szóló vitézi éneket és szeltében énekelték.

Pataki Gerzson lakodalma.

Losoncot nagy hír lepte meg. Mindenki erről beszélt. Pataki professzor megkérte Sigrái Róza kezét. Meg is kapta. Három hétre a lakodalom napját is kitűzték.

— No lám, — mondogatták — ki gondolta volna? De jól teszi, mert kell valaki már, aki rendbentartsa Pataki uram portáját, mert ő bizony csak a fizikával törődik. Másról mindenről elfelejtkezik. Még nagy csoda, hogy el nem hagyta a fejét valahol, mert még a süvegét is mindegyre elveszti!

A lakodalom a szüret után való vasárnapra volt kitűzve. Az egész kollégium készült arra. A kántus új himnuszot tanult, amelyet az esketés alatt fog énekelni a templomban. A lakodalmi vacsora alatt is énekel és hazakíséri az új párt a menyasszonyi háztól a vőlegény portájára. Bálint nagy orációra készült. Ő fogja köszönteni a professzor urat, amikor a nagy nap reggelén megjelenik a menyasszony házában, hogy a násznagy kezéből kikérje mátkáját. Készült a város magisztrátusa is. Testületeileg jelenik meg a lakodalomban és résztvesz majd a menetben is.

De legjobban készültek Sigrái uram házában. Öt varrólány dolgozott éjjel-nappal a kelengyén. Misó végszámba hordta a remek gyolcsot, vásznat, barkhetet, sávo-lyos asztali ruhákat. A menyasszonyi ruhát egy Besztercebányáról hozatott asszony-ság varrta, tengeren át hozott selyemből. Remek lesz az! Még olyant nem láttak a losonci asszonyok. Hát még az a sok enni, innivaló! Ludakát hízlaltak, disznót öltek. A bolyki halászsoknál csukákat rendelték. Azok elevenen hozzák be a halakat a lakzi napjára. A bábsütő már készítette a sok finom kalácsot, főzte akószámra a méz-sört meg a márcost. Hordószámra hozták Egerből a nehéz vörös «bikavért», a jószagú füleki édesbort. Az atyafiság hordta a sok ajándékot. Csodájára járt az egész város.

Megvolt a szüret. Elkövetkezett a vasárnap. A lakodalom napja. Összegyűlt a násznép a menyasszony házában. Megjött a professzori kar. A kántus. A városi magisztrátus. A sok rokon és a kíváncsi nép. Nyolc órakor kilépett a menyasszony is az ágyasházból a nyoszolyó-lányok kíséretével. Olyan szép volt gyönyörű, fehér menyasszonyi ruhájában, hogy mindenki elcsodálkozott.

— Bizony, kár lett volna ennek a szép virágszálnak pártában hervadni. De legfőbb ideje is volt, hogy főköttő alá kerüljön, — mondták az élesebbnyelvű néni-kék. — Meg bizony már itt lehetne a vőlegény is, hiszen lassan a templomba indulhatnánk! Hol késik olyan sokáig? Talán bizony el sem jön?

Pataki uram csakugyan még nem érkezett meg. Pedig ugyancsak várták! Mit volt, mit nem volt tenni, a násznagy bizony kénytelen volt elmondani a köszöntő-beszédjét a belépő menyasszony előtt, megszólítván a vőlegényt is, hogy gondolja im szeretettel a rábízott virágszálat.

Bálint is csak állott az ajtó előtt, ékes magyar ruhában, várta az ajtó nyílását, a belépő vőlegényt, hogy szép beszédét elmondhassa. Sokszor nyílt az ajtó, de akit annyira vártak, csak nem jött! — Hiába várták!

Az örömszülők megijedtek. Az öreg Sigrái haragosan dohogott. Amikor azután minisztráns gyerek szaladt a templomból Klement páter üzenetével, hogy: «ő már az oltárnál várakozik ornátusban», elszakadt az örömapa türelmének a fonala. Az arca vörös lett a haragos szégyentől.

— Hamar a kardomat! Megyek, megkeresem azt a hitvány frátert és össze-aprítom, amiért ilyen nagy szégyent hozott a familiámra! Eredj, lányom, vedd le a koszorúd. Öltözz feketébe. Még ez órában elindulunk Bártfára. Nagynénédhez!

Nagy zűrzavar keletkezett. Egyesek hazamentek. Bálint sem tudta, mit csináljon. Csak Süket uramnak, aki a kántust vezette, volt helyén az esze. Intett. A kántusbeli diákok rázendítettek:

— «Oh, édes mátkapár,
Téged mily öröm vár!
Istennek házába
Íme készülhetsz már.»

Az énekszó kis nyugalmat hozott az izgatott lelkeknek. A szép menyasszony megszólalt:

— Legyenek türelemmel. Én ismerem az ő becsületes szívét. Nincs álnokság benne!... Ki tudja, mi baja történt? Bizony jó lenne, ha valaki a diákok közül elfutna hozzá, hogy megtudja a késedelmezés okát!...

Péter ott volt a kántusban. Amint meghallotta a menyasszony szavát, rögtön ajánlkozott, hogy elmegy Pataki uram lakására s el is sietett a Kiskarsautcába.

A kapuban ott ült Vendel diák, akit Pataki uram látott el élelemmel, lakással, ruhával. Ennek fejében a diák szolgálta a professzor urat. Takarított, főzött, még mosott is rá.

— Merre van a gazdád? — szólította meg Péter.

Vendel elcsodálkozott a kérdésen.

— Hol lenne máshol, mint a szobájában? Ott keresse, ha beszélni akar vele kegyelmed.

Péter bement a házba. Hamarosan meg is találta Pataki uramat. Ott ült félig-meddig éjjeli köntösben az íróasztala mellett. Az asztalon három leégett gyertya csutkája. Egy frissen gyújtott gyertya égett az asztalon, meg egy méces is ott füstölgött, éktelen bűzt terjesztve maga körül. Nem lehetett megérteni, mire való ez a

nagyszerű kivilágítás? Mert hiszen fényes nappal volt már. Pataki uram előtt nagy papiros feküdt, telefirkálva ábrákkal meg számokkal. A professzor ott ült, nem látott, nem hallott, — nagy buzgalommal írt valamit.

Péter megállt az ajtóban. Mosolyogva nézett a világról elfeledkezett férfiúra. De azután komolyan, tisztelettel köszönt.

— Jónapot, professzor uram!

Pataki uram fölrezzent. Amikor meglátta és megismerte Pétert, fölugrott. elébeszaladt és megragadta a kezét.

— Isten hozta, domine Fekete! Szeretem, hogy felkeresett engem. Tudom, hogy szereti a matematikát, meg az asztronómiát. No, éppen jókor jött! Képzeld, domine spektábilis, végre sikerült kiszámítanom, hogy az az üstökös, amely nemrégén rémítgette a világot, újra vissza fog térni. Még pedig pontosan 76 esztendő múlva. Hiszen emlékszik egyik prelekiómra, amelyiken arról beszéltem, hogy erről az üstökösről már a régi görögök is följegyezték...

— Megbocsásson, professzor uram, nem azért jöttem, hogy nagy tudományában leljem örömet, hanem azért, hogy emlékeztessen a mai esküvőre.

— Milyen esküvőre? — riadt fel a professzor.

— Ma tartja kegyelmed az esküvőjét Sigrái Róza kisasszonnyal. A násznép már régen együtt van a mátkaháznál, csak éppen kegyelmedet, a vőlegényt várják.

Pataki uram fölpattant.

— Az én esküvőm holnap lesz! Pontos ember vagyok én! Bejegyeztem a kalandáriumba, hogy holnap, azaz vasárnap lesz az esküvő napja. Minden este, mielőtt lefekszem, áthúzom azt a napot, amelyik eltelt. A mai, azaz a szombati nap még nincs áthúzva, ergo : holnap lesz az esküvő napja.

— Igen, de amint én látom, a nagy számításban a professzor úr elfelejtett lefeküdni, így áthúzatlan maradt a tegnapi nap. Az üstökössel virrasztotta által az egész éjszakát. Én pedig egyenesen a mátkája házatól jövök, ahol mindenki kegyelmedre várakozik. Hiszen én is benne vagyok a kántusban, és már el is énekeltük a mátkapárt köszöntő verset. Igen szépen. A pap már az oltár előtt vár.

Hej, nagyot ugrott erre a határozott beszédre a professzor úr. Szaladt a mosdótálhoz és bemártotta a fejét a hideg vízbe. Poeskolt benne; csakhamar kitisztult az elméje. Rohant az almáriumhoz, kiszedte az ünneplő ruháját és gyorsan felöltözködött.

Péter ezalatt kiment Vendelhez, megparancsolta neki, hogy fusson a templomba Klement páterhez, mondja meg, hogy egy-két perc alatt ott lesz a násznép. Onnan siessen a lakodalmas házhoz, vigye hírül, hogy semmi baj nincsen, csak valamire várakoznia kellett a professzor úrnak, de legyenek türelemmel, most már nemsokára ott lesz.

Pataki uram csakugyan hamarosan felöltözött és Péter kíséretében elsietett a lakodalmas házhoz.

Ott nagy örömmel fogadták. Kérdezték, hogy miért késett olyan sokáig? Pataki uram elmondta az üstökös meg a kalendárium esetét. Mindenki földerült erre a históriára, még a haragos Sigrái uram is megbékült s a násznép nagy vígságban megindult.

Bálint a templomajtóban várakozott a násznépre s a mátkapárt ékes orációval fogadta. A diákok a kóruson gyönyörű énekekre zendítettek:

Jámbor házasok, meghallgassatok,
Ti rendeteket megtanítjátok,
És az okait meggondoljátok,
Hogy tisztetekben ti eljáratok.

Semmi nem egyéb a szent házasság,
Hanem tisztaság és nagy jámborság,
Istentől szerzett igaz társaság
És törvény szerint való nyájasság.

Szép rendben folyt le az esketés. Az is igaz, hogy senki sem tudott komoly maradni. Mindenkinék mosolygós volt az ábrázata. Még Klement páter arca is vidám volt. Legjobban mégis Pataki uram látszott örülni. Hogyne! Nem mindegyik halandónak jut az a szerencse, hogy az esküvője napjára egy üstökös pályáját tudja kiszámítani!...

Volt is azután hegyen-völgyön lakodalom. Vége-hossza nem volt a sok enni- meg innivalónak. Hát még az a nagy éneklés, muzsika és tánc, amelyet Szilasy Bálint uram nyitott meg a szép menyasszonnyal és Pataki Gerzson uram folytatott!...

Kivilágos virradatkor oszlott szét a vígkedvű társaság.

Szilasy József levele fiához.

Egy nap, amikor Bálint hazaérkezett, Marika sietett eléje.

— Nagy újságot mondok. Legény érkezett Szilasról. Híreket hoz. A konyhán ül, mindjárt küldöm a szobájába.

Alig rakta le Bálint könyveit, kopogtatás hallatszott az ajtón és fiatal, tizenhét-esztendő legényke lépett be. István, Mihály gazda fia.

— Csakhogy jó egészségben láthatom kigyelmedet, kis-uram! Mennyit búsultunk, hogy baj érte az úton. Én is ezer veszedelm mentem keresztül, amíg idáig jutottam. Hol török, hol farkas abajgatott, nem tudok elég hálát adni Szent Vendelnek, hogy idáig elsegített.

- Köszönöm, István! Már hallottam, hogy híreket hoztál hazulról.
  - Levelet küldött általam az úr. Választ is vár. Holnap indulok hazafelé.
  - Jól van, István. Menj a legények szobájába, pihend ki magad.
- István eltávozott. Bálint fölnyitotta a levelet. Az apja kezeirása volt.

«Szerelmes fiam!»

Kívánom, hogy levelem jó egészségben találjon. Nagy szívbeli fájdalom az nekem, hogy nem láthatlak és csak holt betűkkel küldhetek üzenetet hozzád. Elhiheted, hogy nincs óra, amelyikben ne gondolnék rád, az én öreg fámnak virágos hajtására. Az első nyugodt órámban az első gondom az volt, hogy írok neked. Fogadd hát szívedbe szavaimat édes, egyetlen fiam!

Alig mentetek el, aznap délután már nyakunkon volt a török. Lovasnép volt. Előre bocsájtott raja a főszeregnek. Mihállyal én még délelőtt kimentem a szárazkúti tanyára. A derék ember az erdőben egy szakadékban rejtett el. Ott tanyáztam négy álló napig, amíg a martalócok el nem takarodtak. Akkor visszamentem a faluba.

Nem tartóztatom most se keserű könnyeimet, levelemet írván és megemlékezvén, hogy mit cselekedett a falummal és hajlékossal a pogány. A jobbágyok házait feldúlták, felperzselték, a népséget legyilkolták. Az ebeken és dögevő madarakon kívül élőlényt nem találtam. Kis templomunk küszöbén Ferenc páter teste nyugodott. Dárda járta át a szívét. Nem volt senki, aki lezárta volna szemét! A kezében feszületet tartott. A templomban borzasztó piszok! A lovakat kötötték be oda a zsinványok, az oltárokon abrakolták, a keresztelő-medencében itatták!

A mi hajlékunkról inkább ne is írjak! A béresek házában találtam két szobát és konyhát. Ide nem esik be az eső. Itt lészen a rezidenciám.

Mihályékkal eltemettük a papot. Egy hét múlva öt menekült jobbágyom tért vissza nagy vigyázatossággal a familiával együtt. Ezekkel előbb a tetemeiket takarítottam el, nehogy pestis támadjon.

Egy nap István legény azzal szaladt be hozzám, hogy új török csapat jön. Meneküljek! Nem megyek, — gondoltam — tudok én is olyan magyar úr lenni, mint amilyen magyar pap volt Ferenc. Itt halok meg!

Huszonhat török jött. Hat lovas és húsz gyalogos. Az egyik lovas közülük csausz volt. Az vezette őket. Az udvaron megállottak és mert a béresházból füst szállott föl, oda tartottak.

Bejön a csausz és magyarul szólít meg. Kérdezi, ki vagyok? Megmondom. Arra illendően köszönt, megmondja a nevét: Haleb-nek hívják. Sajnálkozik, hogy martalócok előzték meg, mert azok istentelen gazemberek, akik rabolnak és gyűjtogatnak. Az ő urának, a padisahnak nem szándéka a gyilkolás és a rablás. Magyarország most már török tartomány, a magáét pusztítaná hát a török, ha pusztít. Őt a hatvani bég küldi Szilasra, hogy itt a szultán nevének ragyogását elhomályosítani ne engedje.

Hitetlen kutya a török. Ez igaz. De az is igaz, hogy kutya és kutya közt is van különbség. Ez a Haleb csausz néha az emberi nevezetre is méltónak látszott. A kastély tornyát kitakarította, a födelét megjavíttatta a katonáival. Néhány romlott bútort is rendbehoztak és amikor tűrhető lakóház lett a toronyból, három szoba is volt benne, a csausz illendően beállított hozzám és hírül adta, hogy beköltözhetem. Amikor én ezen igen csodálkoztam, azt felelte, hogy ez természetes dolog és ez a szultán kívánsága szerint van. A szultán nem pusztaságot és néptelen falvakat akar, de jó termőföldeket, dolgozó népekkel, akik élelmezik a katonákat, adót fizetnek a szultánnak. Biztosított, hogy a jobbágyok visszatérhetnek, sem nekik, sem nekem nem lesz bántódásunk. Élünk a mi hitünk, szokásaink, törvényeink szerint. Csak őszkor, ha jön a dézsmaszedés, ő is ott lesz és a fényességes szultánt megillető részt megköveteli. Amikor egy rabló török csapat vetődött Szilasra, azt kemény szóval elparancsolt, megfenyegette. Menjete a magyar falvakra (így!), ne merjétek bántani a hódolt községeket! A rablók el is takarodtak.

A csausz a Nagypál uram házat hozatta rendbe. Megérkezett a familiája is. A felesége magyar rableány volt. Ez tanította hát meg a török strázsamestert magyar szóra. Az asszony kis vézna jószág, mégis hat gyereket nevel. Szép, erős gyerekek azok, akárhogy is útálom a pogányfajtát, a gyerekekre nem tudok haragudni. Az asszony szép virágokkal rakta tele az ablakokat. Olyan virágokat én még nem is láttam. Amikor nem láttam senkit a házuk körül, meg kellett állanom, az ablakjukhoz mentem és kedvemre megcsodáltam a szép virágokat. De, úgylátszik, az ablak kendője mögül meglesett a török asszony és mire hazaértem a járkálásomból, a szobám ablakán egy cserépben ékes szegfűbokor volt, amelynek édes fűszeres szaga megtölti a házat.

De nemcsak Szilason ilyen a török. A szomszéd falvakban is emberséggel bántanak a lakosokkal. Ott, ahol rabló nép nem járt, folyik az élet a maga rendjén tovább. Csak az is igaz, hogy az őszi dézsmaszolgáltatásnál mindenhol nagy zsákkal állott a török és minden fölőset elvitt. Főleg a nemes uraknak hordott dézsmát sarcolta meg erősen. Csak annyi gabonát, bort és más eleséget hagyott, amennyi szűkösen a jövő dézsmáig elég. Kegyetlen adókat vet ki mindenre. Erre sem tudok szólni semmit. Mert lám, tőlünk nemcsak hogy el nem vitték semmit, de tudván, hogy a rablás miatt mindenünk hiányzik, gabonát hoztak, örlettek is belőle és szétosztották az éhezőknek és vetőmagvakat is adtak. A földekre kiharcolták a maradék jobbágyokat, a megszakadásig dolgoztatták őket. Az is igaz, hogy a török katonák is együtt verítékeztek a magyar paraszttal a földeken és így a szántók legnagyobb része be van vetve őszi búzával.

Nagypál uramról rossz hírt hallottam. Alig is hittem el. Pribék lett, azaz fölvette a török hitet. Martalócokkal jár. Vezeti azokat olyan helyekre, ahol legtöbbet lehet rabolni. Beszéli róla, hogy rosszabb a pogánynál is. Kegyetlen. Gyilkol és rabol. Több kárt tesz a magyarnak, mint akármelyik igazi török!

Bizony, fölfordult a világ! Hallom a csausztól, hogy a török az egész országot megszállotta. Csak az északi, meg a nyugati megyék maradtak meg. Tavasszal továbbmennek, hogy a megmaradt részeket is elfoglalják. Félek, hogy Losoncra is eljutnak. Azt tudom, hogy lovasai már verekedtek a füleki vitézekkel.

Ennyit írhatok Szilasról és magamról.

Most csak arra kérlek, szerelmes fiam, hogy jól jegyezd meg azokat, amiket elmondtam a törökről. Bizony, nincs Jézus Krisztusnak és a magyarnak nagyobb ellensége, mint ő. Ravasz és vitéz. Igen nehéz kifogni hát rajta. Csak ha minden magyar elméje világos és a karja erős, gondolhatunk arra, hogy kiverjük a pogányt. Éppen azért ne csak elmédet és lelkedet pallérozd, de a kardforgatást is tanuld meg emberül, hogy ne kényszerítessél háttal fordítani a pogánynak, ha a harcban véle lesz majd találkozásod. Minden erődet arra áldozzad, hogy a pogányt szégyen érje. Nagy, kegyetlen büntetése az Úristennek rajtunk, hogy ilyen ázsiai népség járma alatt nyögünk! Nem is akarok meghalni addig, amíg nem hallom, hogy az én fiam okos és kemény vitéze Jézusának és hazájának, aki sokat árt a pogánynak!

Írnék még sokat, mert nincs nagyobb öröme az én szívemnek, mintha veled társalkodhatok, ha csak írás útján is. De úgysem tudom a betűkbe tenni az én lelkemet, meg kell elégednem azzal, amit mondtam. Forgasd jól a szerencse kerekét, okos mértékkel élj, viselkedj nemes úrfi módjára, becsületére nevednek és fajtádnak.

Jóra vezéreljen az Isten és a boldogságos szent Szűz!

Sokszor köszönt és csókol

szerető apád.

Bálint levele apjához.

«Édes Apám!

Vajjon érhetett volna-e nagyobb öröm annál, hogy levelét olvashattam és megérthettem belőle, hogy Kegyelmedet megtartotta az Isten a nagy zivatarban. Örülve örvendez a szívem, tudván, hogy állandó jó egészség szolgálja Kegyelmedet. Kívánom a jó Istentől, hogy tartsa meg továbbra is jó egészségben.

Könnyeim hullottak a levélre, amikor olvastam Szilas pusztulását és Ferenc páter szép halálát. Mert bizony szép halált engedett neki az Isten és bizonyosan elnyeri a mártírok koronáját. Adjon az Isten örök nyugalmat neki. Még holnap misét olvastatok érte, ámbár nincs rá szüksége, inkább ő kérje az Istent miérettünk ott a szentek seregében.

Losoncon jól érzem magamat. Az emberek is kedvesek. A diákéletet is igen szeretem . . .

Az én szállásadóm Dávid Mihály tímármester, aki gazdagabb, mint sok nemes úr. De nem a jobbágyok dézsmájából él, maga pedig rest és nem teszen semmit.

hanem együtt dolgozik a legényeivel. Az első legénye világotjárt ember, akivel a társalkodás nagy öröm és lelki haszon. Egyetlen lánya, Marika, szintén anyátlan árva, mint jómagam, szép, ékes hajadon, akinek nemcsak a szíve van a helyén, de az elméje is.

A professzorok egytől-egyig derék, nagytudományú emberek. Különösen Pataki urat szerettem meg, akiben a tudomány valósággal vérré vált és alig törődik is mással, mint a tudománnyal. Az én diákpajtásaim közt mindenféle fajta akad. Vannak nemes urak, polgárok gyerekei, de legnagyobbbrészt apátlan, anyátlan gyermekek, akikre a jó Istenen kívül bizony senki nem gondol. Jobbágyok, elszegényedett polgárok ideküldték a gyerekeiket, mert otthon táplálni se tudják őket. Ezek szegények kántálni, koldulni, prédikálni járnak, itt is, ott is vetnek egy-egy csontot feléjük. Némelyik az iskolát takarítja, fűt, fát vág; szolgálatba áll más, gazdagabb diák mellé, mégis megél. Nem futamodik meg, ha egyszer ivott a kollégium kútjából. Sok derék férfi kerül hát ki innen, akik erős szálfái lesznek a török veszedelem elé épített gátnak.

Higye el Kigyelmed, hogy én egész életemet arra ajánlom, hogy a töröknek ártalmára legyek. Tudom és értem, hogy az ország megmaradása az egyes emberek kemény akarásán múlik. Azért tanulok, hogy túljárjak a török eszén, de bizony nagy az én óhajtasom, vajha a karjaim olyan erősek lennének, hogy harcha szállhatnék. Temérdek oka van annak, amiért szívesen állanék már a vitézek sorába, pedig az az egyik ok is elég, hogy szeretném újra szabadnak látni szeretett szülőfalumat.

Hacsak tehetem, az idő nyílásával loppal elmegyek Szilasra, hogy lássam Kigyelmedet és imádkozhassam édesanyám sírján. Minden este imádságomba foglalom a Kigyelmed nevét. Marika is megeselekszi, mert sokat, igen sokat beszélek Szilasról és Kigyelmedről neki, és látatlanul is igen megszerette Kigyelmedet.

Péter hálás szívvel köszönti kigyelmedet. Ő, ha kijárja a kollégiumot, kenyérre talál. Akár nótárius, akárcsak írődiák lesz valamelyik udvarnál, mégis emberségebb sorsba kerül, mintha jobbágyi sorban maradt volna.

Nehéz az írástól elválnom. Olyan az, mintha atyai kebléről szakadnék le. De igen előrehaladt az éjszaka, István várakozik, mert éjjel után már útnak ereszkedik.

Csókolom hát atyai kezeit, kívánom a jó Istentől, hogy tartsa meg jó egészségben.
Szerető fia : *Bálint.*»

*

P. S. Ha a török asszonynak talán lenne tulipánhagymája, küldhetne hármat belőle. Marikának szeretném ajánlani azokat. Én íme egy zafirköves boglárt küldök neki érte cserébe. Viselje jószívvel. Losoncon még nem láttak tulipánt, csak nótából és rajzból ismerik. Szépséges virág lehet, mert az asszonynépség igen kívánczik utána.

A török Losoncon.

1541 november elején elfoglalta a török Nógrád várát. Feljött egészen Balassagyarmatig. A losonciak erősen megijedtek. Hiszen Gyarmat egy napi út Losonctól. Sok tehetősebb polgár Zólyomba, Besztercebányára utazott családotul együtt. Zsuzska asszony is elment Zólyomba, ott várja meg Filó urat, aki még mindig Bártfán járt. A legtöbben összecsomagolták a legföltettebb dolgaikat, hogyha jön a török, legalább a másfélórányira fekvő Gácsra futhassanak, ahol jó erős vár állott százötven főnyi őrsereggel. Ez némi biztonságot ígért Gács községnek, amelynek lakói tisztára fazekasok voltak. Nem lakott más abban a községben, mint fazekas.

Márton napján egy vilkei palóc futott be Losoncra.

— Jön a török! Már áthaladt Vilkén, talán Miksiben jár. Semmiben kárt nem tett. Úgy látszik, loppal jön a városra, azért nem gyújtogat. De különben is rendes katonaságnak mutatkozik, amely nem rablásra, de megszállásra indult.

Éppen Márton-napi vásár volt. Sok palóc gyülekezett össze a déli falvakból, és hosszú hajfonatú tótok a hegyekből. Nagy zavar támadt. A vásáros nép az utcákba, házakba széledt el, még a gyöngyösi kofák is hazafutottak.

Tíz óra felé Miksi felől három török lovas futott be a piacig. Ott kiabálni kezdtek:

— Hájde! Hájde! Nem szaladni jó madzsar ember! Nem félni!

De bizony minden ember elbújt, ki padlásra, ki pincébe.

Leszaladtak a törökök egészen a kollégiumig. Amikor odaértek, a diákok előrángatták a tornateremből a dárdákat, fokosokat, vasrudakat és agyonverték volna a törököket, ha Privitzky uram be nem zárhatja hirtelen a kaput. Így csak dühösen zúgott a kollégium, mint az abajgatott darázsfészek.

Az egyik török visszavágtatott Miksi felé, a másik kettő föl és alá nyargalászott a városban. Nemsokára muzsikaszó hangzott a tugari piacon. Jött a török. Elöl a muzsikások lépdeltek. Trombita, síp, duda volt a hangszerük. Három réztányért vertek, dobokat pergettek, csengetyűs, lófarkas póznát ráztak. Erős, vad muzsikát csaptak. Utánuk százötven lovas táncoltatta a lovát. Egy daliás jüz-bási vezette a csapatot. Utána két ágyút hoztak. Mindegyik négykerekű, kocsiforma talpra volt erősítve, egy-egy elé hat bivalyt fogtak. Harminc komparandzsi járt körülötte. Ki gyalog, ki lóháton. Három szekér hozta az ágyú után zsákokban a puskaport. Két bási kíséretében egy bég lovagolt gyönyörű arab paripán. Majd muskétások jöttek. Mindegyik vállán nehéz puska és villa. Oldalukon nagy puskaoros tarisznya. A kézben hosszú kanóc volt. Minden tíz katonára számítva egy tizedes haladt, ennek nem volt puskája, csak kardja. Bal kezében lassan szikrázó kanóc égett, készen arra, hogy a muskétások meggyújtsák a kanócaikat és elstüssék a puskaikat. Lehetett ilyen puskás kétszáz is. Ezek után nyíllal, kopjával, szekercével felfegyverzett arabok jöttek.

Kis csapat janicsár lépkedett az arabok után. A janicsárok voltak a legjobb

török katonák. Pompás fegyverzetükkel, fehér fővegükkel igazán rémületet keltettek. Pedig ezek nem törökszületésű legények voltak. Keresztény gyermekeket, ifjakat raboltak el, akiket nagy gonddal neveltek erős mohamedán hitben és katonai erényekben. Rettenthetetlen katonák voltak ezek, akik a harcban soha meg nem hátráltak, magukat ellenség kezébe nem adták. Ha nem győzhettek, inkább halva maradtak a csatatéren, de halálukig kitartottak a próféta zászlaja mellett. A janicsár odát (csapatot) marcona odabási vezette. Fehér turbánja mellett nagy struccotoll hajladozott. A kezében nagy széles görbe kard villogott. Kocsik, lábon hajtott marhák zárták be a menetet.

Ezeröttszáz rendes katonából állott a sereg. Nagy szám volt ez. Várat vívni csekély, de nyílt ütközetben hatalmas haderő. A sereg fölvonult a piac térre, ott fölállott a Korona-vendéglő előtt, szemben a templommal. Amikor a lakosság látta, hogy a török nem fosztogat, kíváncsian előjött és bámulta a különös hadat. A bég leszállott lováról, a két bási, meg egy török íróniak kíséretében bement a városházára, és megparancsolta Kriston uramnak, hogy a magisztrátust hívja össze.

Amikor összejöttek a városi urak és nagy komorsággal megállottak a bég előtt, ez törökül mondott valamit. A beszéd befejezése után a török diák állott elő.

— Halljátok a nemes bég szavait, ti magyar urak és polgárok, akik nem érdemlitek meg, hogy a vitéz bég szólni kegyeskedett hozzátok. Azt mondja a nemes bég, hogy a padisah (itt meghajolt a diák és homlokát érintette kezével) megengedte, hogy Losonc városa az ő fényes kaftánjának ráncai alá menekülhessen. Íme, béget küld a városba, aki vitéz katonáival a várost megszállja és úgy a magyar, mint a német martalócoktól megvédelmezi. Nagy kegyelem ez a városra, amiért nem tudhat eléggé hálás lenni. Hogy azonban halálját némileg leróhassa, fizessen a város kétezzer aranypénzt, tizenkét ökröt, hatvan birkát, nyolcszáz kenyeret. A nyolcszáz kenyér mindennapra járjon. Tartozik a város estig a katonáknak szállást adni, a bégnek egy egész házat átaladni. A városbíró azonnal jelentse ki örömét, hogy a padisah kegyelme íme városára is kiterjedt, valamint azt is, hogy örömmel szolgál mindennel, amit a bég kíván tőle.

Kriston uram hebegett valamit. Amit mondott, azt is részben magyarul, részben németül, részben tótul mondta. Bármit mondott is, a török diák megértette és törökül nagy beszédet tartott, amelyre a bég jóindulattal bólogatott és pár szóval válaszolt.

A török diák ezt is lefordította.

— Azt mondja a vitéz bég, hogy nagyon meg van a felelettel elégedve. Meg is teheti, mert én a béget még vacsorára is meghívtam a városbíró uramhoz, pukkadjon meg a szultánjával együtt. Bort is adhat a kutyának, mert megissza, pedig tiltja a prófétája!

Az urak majd elsülyedtek ijedtükben, amikor a diák beszédét hallották. Kriston uramnak izzadt az üstöke erősen.

— No, ne ijedjenek meg az urak. Magyar ember vagyok én, szegénységemben szolgálom a törököt. Hát csak kikívánczozott a jókívánság belőlem. Egyébként kár, hogy nincs a közelben ezer jó magyar katona, akiknek hírt vivén, jönnének és kivernék innen a törököt. A padisah (itt meghajolt a diák és homlokára tette a kezét nagy alázatosan), akit a kakas csípjén meg, egész hadseregével a pokol tüzére jusson!

Kriston uramat az ájulás környékezte.

— No, ne féljenek, nem értenek ezek a kontyos állatok egy magyar szót se. Azt hiszik, hogy áldást mondok a szultánjukra.

Azzal a diák megint karatyolt valamit törökül. A bég kegyesen mosolygott.

— Elmehetnek az urak. Városbíró uram, jó vacsorát készíttessen, mert a bég hajlandósága sokat ér. Talán a sarchól is lealkudhat valamit, ha jókedve derül. Fő legyen a jó bor!

A törökök kimentek. Az ajtóból visszakaesintott az urakra a diák. Ettől a kacsintástól kirázta a hideg az egész magisztrátust. Nem tudtak mit gondolni a diákról!

Kriston uram megszólalt:

— Szeretném a véleményüket hallani, tanácsbéli urak! Cselényi uram! Főképpen arról, amit a diák a magyar katonákról mondott.

Cselényi uram megfontoltan megszólalt:

— Hát igen. Nemkülönben. Hm. Hm... Azért mégis talán-tán. Mindazonáltal.

Otrok tanácsos úr erősen bólongatott.

— Igaza van, Cselényi uram. Osztom véleményét e nemben; ha az ember már ki meri mondani az igazat. Mert minden ember a maga szerencséjének a kovácsa.

— Van-e valakinek különvéleménye? — kérdezte a városbíró.

agy csönd.

— Akkor ezennel bezárom a gyűlést.

A tanácsurak szaladtak haza, hogy valami biztos helyre elbújhassanak. Közben a palóc vásárosok előmerészkedtek és újból árulni kezdtek a piacon. Egy hosszú palóclegény sehogysem nyughatott. Igen kíváncsi volt. Egy feketepofájú szerecsen tetszett meg neki, aki elől állott a sorban. A muskétáját a villára támasztotta, olyan nehéz fegyver volt az. A puska fölporozva, a kezében égő kanóc, hogy minden pillanatban a gyújtólyukhoz tarthassa és eldurantsa a puskát.

A palóc odament a katonához. Megnyálazta az ujját, a szerecsen arcához dörzsölte és megnézte, nem ragadt-e rá fekete festék? Erősen csodálkozott, amikor látta, hogy semmi nyoma az ujján a festéknek. A szerecsen arab nagy méregbe jött és ráütött a palóc kezére.

— Ne te, né! — szólalt meg a palóc. — Ne haraguggyék ké! Csak azt nézem, hogy saját fekete bőrét viseli-e az uraság, vagy csak feketére vagyon kenve, mint az én csizmám? Osztán miféle gólamadár kötötte kédet? Tán biz az is fekete?

A katona nagy haragosan nézett a legényre.

— No, ne meressze rám úgy a szeme fehérét, mert mingyá megijedek. Aki ilyen pikulával jár, az vígabb legyék!

Azzal a palóc a muskéta elé állt, behunyorította a félszemét és belekukucskált a csövébe, mint valami messzelátóba. Sok palóc jött oda. Nevették is, meg vigyázatra is intették a legényt.

— Te Gergő, ne bolondújj, mert rádsüti a puskát a török. Gyere el a szeme elől, mert igen mírges!

Gergő tűzbejött. Tíz lépésre állott a török elé és nevetve rákiáltott:

— Hadd hallom, minőt szól a pikulája!?

A török fekete arca fakószürke lett a méregtől és hogy a társai kinevették, haragosan vicsorította a fogát és a kanócot a muskéta lyukjához tartotta. Lobbant a puskapor, de a muskéta nem sült el.

Nagy nevetés kerekedett. A szerezsen lőporos szarujához nyúlt, fölporozta a muskéta gyújtólyukát és megcélozta a hetvenkedő legényt.

Gergő vérszemet kapott. Még közelebb állott és rászólt a törökre:

— Ócskavas a ké pikulája! Hiába billegeti azt, csak nem szól!

Nagy nevetés...

A szerezsen újból odanyomta a szikrázó kanócot a gyújtólyukhoz. A muskéta nagyot pukkant. Leütötte a török turbánját, de a Gergő fejét is szétvitte a vágott ólom, amivel töltve volt, csak véres csont maradt a koponyájából.

Nagy, döbbenetes csönd következett. A palócok megriadtak, sírva szedték föl Gergőt és a templomba vitték. A török tisztek izgatottan jártak föl és le, szidták, csillapították a katonáikat, akik az öklükkel fenyegetődző palócokra akartak rohanni.

Mint a tűz, úgy terjedt el a városban, hogy a török öli a piacon a népet és puskával lövöldöz. A patakparton kővel dobták meg a szálláscsináló csaúsz. Ez kardjával vágta le azt a vargainast, aki kezét emelt rá. Nosza, összefutottak a lármára a varga-legények és úgy megverték a csaúsz, hogy ez véresen és félig ájultan támoltygott a piacra. Erre a bég megparancsolta, hogy tíz katona menjen és hozza elébe a varga-legényeket. De akkor a vargák már elzárták, eltorlaszolták a házaikat és kijelentették, hogy nem adják ki a verekedőket. Kalina uram, a csizmadiák céhmestere a legényei közt fejszéket, dákosokat meg sátor-rudakat osztott szét és azokkal állt ki az udvarára.

A tíz török katona nem mert a fenyegető csizmadiahaddal verekedést kezdeni, szaladt vissza és jelentette a veszedelmet. Arra a bég csaúsz küldött a Varga-utcaába harminc emberrel, hogy fenyítse meg a csizmadiákat.

Hanem akkor már az utca hasábfákkal és mindenféle lim-lommal volt elrekesztve, mögötte csizmadialegények állottak nehéz sámfákkal, karókkal, a tímárok nagy bőrkaparó-késekkel és mindenféle gyilkoló szerszámokkal fölfegyverkezve. Az inasok köveket hordtak, parittyákat készítettek és mire a törökök odaértek, tisztában voltak azzal, hogy itt rendes csata lesz.

Mit tehettek? Elővették hát fegyverüket és megkezdték a harcot. Amikor az

első csizmadialegény elesett, a többi annyira elkeseredett, hogy rárohant a törökre és agyonvert vagy tíz katonát. A többi jajgatva szaladt vissza.

Erre megmozdult a török sereg. A katonák apró rajokba oszolva, szétszéledtek az utcán de bizony akkor már az egész város fölriadt, egy-kettőre vár lett minden házból, amely keményen ellenállott a törököknek. Minden házban akadt fegyver. Nyíllal, kődobással, puskával fogadták a törököket, akik nem igen állották az utcai harcot.

Főleg a Varga-utca meg a kollégium bizonyult bevehetetlen helynek. Erre a két pontra fordította a török legnagyobb erejét. Kétségbeesett harc kezdődött. Minden talpalatnyi helyért vérrel fizetett a török. Az elkeseredett palócok és tótok a házakba vették magukat és elszántan harcoltak.

Bálint is a kollégiumba rekedt. A nagy diákok alaposan megvetették a lábukat az épületben. Visszavertek minden támadást.

— Hej, nem jól van ez így — szólalt meg Pataki uram, aki maga is köveket dobált le a törökre. — Ha valaki legalább Gácsra tudna jutni és segítséget hozni, az megmentené a várost. De Gács ide-oda háromóra járás, addigra por és hamu lesz a város.

Péter hallgatott. Hanem egyszer, amikor megtisztult a kollégium környéke a töröktől, kilopakodott, lekapta egy holt török turbánját és a fejére tette. Akkor aztán — vesdd el magad! — futni kezdett a Hosszú-utcán végig a gácsi vár felé.

Amint szalad, lódobogás üti meg a fülét. Hátranéz, hát lovas török üldözi, kiabál utána:

— Várj meg, diák, ne szaladj! Hová igyekezel?

Péter megállott, a lovas utolérte.

— Ne bámulj, legény. Én a bég íródiákja vagyok, de magyar ember és nem nézhetem ennyi testvérem romlását. Itt a lovam. Látom, Gácsra törekszel, így előbb odaérsz.

Péter nem is tudta, mi történik vele, csak érezte, hogy lovon ül és vágat a gácsi úton. Csak úgy porzott az út a lova patkója alatt.

Félóra sem tellett bele, máris Forgách Balázs, a gácsi vár ura előtt állott és elmondta a losonci eseményeket. Amikor Forgách megértette, hogy Losoncon bizony nehéz a török állapota és kis erővel eldőlhet a csata sorsa, hamarosan intézkedett. Maga is páncélt öltött, lóra ült. Fertályóra sem kellett, már százhusz lovaskatona vágatott az úton, utána hosszú kocsisor, a gácsi fazekasok szekerei. Ezek a gácsi tót fazekasok különben fegyverforgató emberek voltak, a vár védelmére kitanultak és nem ijedtek meg az árnyékuktól. Egy-kettőre fegyverbe állottak, ha kellett és szívesen mentek a harcba, mert jól megfizették akkor őket. Zsákmányolhattak is kedvük szerint.

A háromszáz kitanult katona, mint a fürgeteg, úgy rohant a törökre. Egy-kettőre megtisztította a gácsi utcát. A fölszabadult házakból fegyveres, nagyobbrészt katonaviselt férfiak csatlakoztak a kis sereghöz. Rövid fertályóra alatt két nagy

csapat tisztogatta a város utcáit az elkeseredetten harcoló töröktől. A tugári hídon a vargák elállották az utat, úgyhogy arra nem volt szabadulás. A török északnak, Apátfalva felé húzódott, keményen harcolva a feldühödt városi polgársággal és a gácsi katonasággal.

A kollégium körül folyt a legerősebb küzdelem. Itt két utca torkolt össze és az ontotta a magyarokat a kollégium előtt küzdő törökre. Amikor a diákok látták, hogy magyar katonaság jött segítségre és ugyancsak nyomják az ellenséget, kinyitották a kaput és hatvanan kimentek a törökre. Elöl Dluhos uram haladt, a kezében kilencfontos vasrúd, mellyel nagy kárt tett a pogányban. Nagy harc keletkezett. Ember ember ellen küzdött. Dluhos uram magával a béggel akadt össze. A bég lovon ült és ráemelte a diákra a kardját. A diák vasrúdja lezuhant, a bég lábát találta, ketté is törte. De a bég kardja is elevenre talált. Kettévágta a diák koponyáját. A bég magával tehetetlen volt. Lesodorták lováról, a lovak patkóitól, meg a diákok csapásaitól el is pusztult. A törökök erre futásnak eredtek. Szaladtak, amerre láttak. De igen kevesen menekedtek meg, mert a falvak lakói is mind fegyverrel lestek rájuk, és napokig üzték, hajtották őket, még hírmondót is alig hagytak.

Így verték ki a losonciak a törököt az Úrnak 1541-ik esztendejében, Szent Márton napján. Azt az utcát, ahol a bég elesett, e naptól fogva Bég-utcájának nevezték.

A gácsi fazekasok privilégiumot kaptak arra, hogy ezentúl a losonci Mártonvásáron edényt csak ők rakhassanak ki. Kriston uram összeszedte a török által kirovott kétezer aransarcot. Ezerötszázat a gácsi katonák közt osztatott szét, ötszázat pedig a szegény diákoknak adott. Aznap még összeszedték a sebesülteket és holtakat is. Másnap temették el őket. A holtak között ott volt a bég. Nagy tisztességgel temették el. Megtalálták a török diákot is. Magyar nyilvessző járta át szívét. Hová való volt, hogy hívták, senkisem tudta. Kriston uram nem átalotta hantot vetni a sírjára a tanácsurakkal együtt. Még meg is könnyezték szegényt.

Legjobban megsiratták szegény Dluhos diákot, akit hiába várt a mátkája Szentmiklóson. Fehérruhás lányok virággal szórták tele sírját. Százötven magyart földeltek el, köztük nyolc gácsi katonát, tizenkét fazekast, öt csizmadiát, hat diákot, sok palóc és tót férfit.

Török tetemet hétszázat szedtek össze.

Losonc címerében a poraiból föltámadott főnix-madár van. Akkor ez a madár vezette a losonci polgárokat és szárnyecsapása fölélesztette a polgárok lelkében a hamu alatt szunnyadozó tüzet és lerázták magukról az idegen jármot, mielőtt a török a nyakukra tehetné volna.

*

Amikor Bálint és Péter hazatért a nagy temetésről, ahol százakat földeltek el, és a félhomályos diákkamarában magára maradt, Bálint megszólalt. A hangja reszketett a megindultságtól.

— Péter! Senkisésem beszélt egy szegény árva diákról, aki ezer veszedelemmel dacolva, Gácsról segítséget hozott! — Megölelte Pétert. — Vajha én is elérhetném a te szíved erejét, lelked bátorságát és én is tudnék ilyen nagy dolgot cselekedni, mint te! Az éjjel nem tudtam aludni, egyre azon gondolkoztam, hogy a te példamutatásodat követem, elhatároztam, hogy katonának állok. Édesapám is annak szánt és bennem is egyre jobban buzog a vágy, hogy ártsak a töröknek. Péter, én elmegyek! Nem ülhetek tétlenül az iskola padján, amikor ezer magyar vérént ontja az ellenség!

— Csak a kötelességemet teljesítettem... Szándékozdra is csak azt mondhatom; tedd a kötelességedet. De még most nincs itt az ideje, hogy katonának menj! Mikor a harc állott, én mintha szózatot hallottam volna a szívemben, amelyik néven szólított és azt mondta: «Most! Most eredj és fuss! Most van a te idő!» És én mentem! Te is hallani fogod azt a szózatot egyszer a szívedben. Erősen, tisztán. Lehet, hogy nem a harcra fog szólítani téged. Akkor indulj te is az után és hallgass arra a hangra.

— Engem most szólít a szívem!

— Akkor már nem lennél itt és nem beszélnél szándékról, de már cselekedtél volna! Meg hová is mennél? Már itt a tél. Megáll a török. Megáll a harc is. Tétlenül vesztegelnél valamelyik végházban, a te buzgó tennivágyásodnak nem lenne útja. Olyan lennél, mint a sólyom, amelynek szárnyait metszették. Ha itt maradsz, mennyi szépet és jót hallasz még a professzoraidtól. Fegyver az is. Talán hasznosabb a kardnál. Én legalább úgy ítélem.

— Igazad lehet, Péter. Majd meggondolom a dolgot.

— Szóval maradsz! Meg fogod látni, hogy néhány nap múlva, ha megnyugszik a harci lármával földobolt szíved, beismered, hogy nem is tehetsz másképp.

— Köszönöm, Péter. Látom, hogy testvéri szeretettel vagy irányomban. Nem felejtsem el sem Szent Márton-napját, sem azt, amiket most mondtál nekem...

*

Gyertyaszentelő után meglágyult az idő. Az utak is járhatók lettek. Egy este újra betoppant István legény. Levelet és kis zacskót hozott magával Szilasról.

Elmondta, hogy az úton sok baja volt. A legkülönösebb eset akkor történt vele, amikor Hatvan körül két török támadta meg. Ezek alaposan kikutatták a ruháját és megtalálták nála a Szilasi uram levelét. Az egyik török hangosan olvasta föl az írást és csúnyán nevetett.

— No lám, ki gondolta volna, hogy a büszke Szilasy úr török csauszokkal barátkozik? Bezzeg, akinek félténivalója van, még az ördögnek is tömjént gyújt! Hát csak vidd el, öcsém, azt a levelet Bálint úrnak, hadd örüljön neki!

István legény akkor ismert rá az útonálló törökre. Nem volt az más, mint Nagypál uram, aki elhagyta hitét, fajtáját és most a töröknek szolgál.

Bálint sokszor elolvasta apja levelét, de nem értette meg, hogy mi rosszat és nevetnivalót talált abban az a gonosz ember, aki magyar nemes létére is pribék lett?

Egyetlen fiam!

Leveledet megkaptam. Örvend az én szívem, hogy egészséges vagy és jól érzed magadat. Az aranyboglárt átküldtem a csausz feleségének az üzenetteddel együtt. Az asszony azonnal hat tulipánhagymát ajándékozott, amelyet Istvánra bízam, levelemmel együtt. Reménylem, hogy épségben megkapod azokat. Igen szép virágok lesznek majd belőlük, ha gondosan ápolják!

Haleb csausz újevkor átjött hozzám. Boldog újévet kívánt. Azt mondta, hogy ő is meg akarja köszönni a boglárt, amit a felesége tőled kapott. Azzal török írást adott. Kérdeztem tőle, hogy mi az?

— A budai defter, — válaszolta. És hogy nem értettem, meg is magyarázta. A török minden földbirtokot a magáénak tekintett és harcban kitűnt tisztjeinek osztott szét. Csak igen ritkán esett meg, hogy egy-egy többnyire értéktelen birtok a régi gazdáé maradt. Amikor a defterdárók (birtokösszeírók, birtokrendezők) Szilason jártak, Haleb csausz megmagyarázta, hogy ez a birtok úgy föl van dűlva, hogy ide bizony török tiszt úr hiába jön, innen adót ugyan ki nem présel. Legjobb lesz, ha a birtok a derék Szilasy néven marad, aki soha nem vétett a töröknek, íme, a fia most is milyen szép boglárt küldött a feleségének. Majd ő (már mint Haleb csausz) gondoskodik arról, hogy a Szilasy-birtok a csausz katonáit eltartsa és a köteles adót pontosan beszolgáltatassa. A defterdárók így vették föl hát a birtokot és erről hivatalos írást is adtak.

Gondolhatod, fiam, hogy én azzal az írással nem fogok senki fiának dicsekedni. Még a toronyból sem mozdulok ki. Nem mutatom azóta magam. A birtokot az én őseim vérükkel fizették meg. Most egy török csausznak csókoljak talán kezét, akinek a jóvoltából a szultán kezemen hagyja apáim földjét?!

Nagy szűgyen ez! Imádkozni fogok éjjel-nappal, hogy erősítse meg testben, lélekben azokat a magyarokat, akik nem nyögnek török rabságban. Fogjanak fegyvert, kergessék el nyakunkról a rabló pogányt. Főképpen azért imádkozom, hogy te is ott légy, szerelmes fiam, abban a seregben, amely a szabadulást hozza, hogy a te kardod szerezze vissza a pogánytól apai jussod!

Országunk törvénye rendeli, hogy «minden nemes tartozik száz jobbágy után három-három katonát eltartani és az ország védelmére küldeni». Az én jobbágym száma igen megfogyatkozott. De mivel pénzem és kincseim hiány nélkül megmaradtak, nem akarok kibújni a törvény rendelkezése alól, bár most a török uralkodik fölöttem és birtokaim után az is szed adót és harácsot. Azt rendelem hát, hogy hat kato-

nát fegyverezz fel, küldd a kékkői várba. Fizesse a zsoldjukat, élelmüket Almásy kapitány úr az én vagyonom terhére. Felkelés esetén meghatalmazom, hogy duplázza meg a katonáim számát. És tartsa őket addig fegyverben, amíg ő azt jónak látja.

Bár ezt a tizedet jövő esztendőre már te vezethetnéd.

Ha teheted, menj el Kékkőre. Hiszen négy órányira van Losonctól. Állj be Almásy uram udvarába apródnak. Ő neveljen téged nemes úrfihoz illendően. Az udvari papja megtanít arra, ami hiány a tudományodban van. Almásy uram felesége okos, kellemetes személy. A lánykájuk, Orsika, talán már tizenkét esztendő. Édesanyád a térdein ringatta, amíg kicsiny volt, veled együtt. Igen szerette a szép leánykát. Úgy vélem, hogy szépséges hajadonná fog fesleni az a rózsabimbó.

Gondolkozzál szavaimon és ha nyílik a tavasz, cselekedj akaratom szerint. Vedd jól a szivedbe, hogy magyar nemes úrfinak elsősorban apái nevére kell vigyázni. Azonkívül most még egy nagy kötelességet parancsolt rá az Isten: hogy az országot a pogánytól megszabadítsa. Ezért élj, és ha kell, azért a kettőért halj!

Sokszor csókol szerető

Apád.»

A nagy árvíz.

Március elején megenyhült a levegő. A Tugár-patak vastag jégpáncélja nagy pattogással szétrepedezett. Eleget sajnálták a gyerekek, akik sokat csúszkáltak a jégen. Most, hogy megindult a jég, a gyerekek egy-egy nagy úszó jégtáblára ugrottak és azon tutajoztak. Hosszú erős rudakkal kormányozták a különös vízi járművet, lementek néha egészen a tugári malomig. Ott a gátban megakadtak, leszállottak hát a tutajról és vígan futottak haza.

Bálint az ablakából nézte a gyerekek mulatozását. Az ő kamarája közvetlen a vízparton volt, jó magasan a meder fölött, erős kőfalra épült, amelyben a víz kárt nem tehetett.

— Nézd, Péter, a gyerekeket, milyen vígan játszanak a vizen!

Péter fölemelte a fejét a könyvről.

— Jobban tennék pedig, ha nem járnának a víz körül. Dávid uram azt mondja, hogy nagy veszedelemre lehetünk elkészülve. Rengeteg hó esett ezen a télen. Ha ez hirtelen olvadni kezd a hegyeken, olyan árvíz lesz, amilyen már évek óta nem volt. Ő az udvar mélyebben fekvő részéből már mindent föl is hordatott a magasabb helyekre, mert azt hiszi, hogy a víz talán a küszöbig is feljön, ha jóslata beválik.

Egy langyos, esős éjszaka után kisütött a Nap. A hó egyszerre megolvadt. A piszkos, sárga hólé patakokban folyt az utcákon. A Tugár-patak szinte szemláto mást dagadt. Másnap reggel Bálint erős zúgásra ébredt. Kinézett az ablakon, hát látja, hogy a Tugár vize a part peremén rohan és közvetlen az ablaka alatt suhog. Ha kihajlik az ablakon, szinte a kezét márthatná bele a vízbe. Az udvaron nem maradt száraz hely, csakugyan jóformán csak az épület állott ki a vízből, éppen csak-

hogy át lehetett járni a kiteglázott folyosón az első házba. A Varga-utcába is betört már a víz. Kis erecskék csörögtek a patakból a mélyebben fekvő udvarokon át. A vargainasok az utca közepén tocsogtak a vízben.

Bálint a híd felé nézett. Az bizony alig állott ki a vízből. Erősen épített bolt-hajtása ellentállott ugyan bármilyen árvíznek, de most a boltozat nem volt elégséges arra, hogy átbocsássa a vizet; a nagy víztömeg a híd mellett csapott át, úgyhogy vízben jártak át az emberek az egyik városból a másikba.

A patak túlsó felén hat ökröt hajtott egy mészároslegény. A hat nagyszarvú állat borzongva haladt a zúgó piszkos áradat mellett. Látszott rajtuk a félelem. Nem akartak előremenni. Akkor a mészároslegény nagyot kongatott az ostorával és rákiabált az ökrökre. Nagy szelindekje is erős ugatással rárohant a vezérökre és a lábába harapott. Az állat felbődült, megvadult és nekiszaladt a víznek. A többi öt is, megzavarodva a kiabálástól és a dühös csaholástól, vezére után rontott. Az ökröket egy pillanat alatt elragadta az ár. Bálint borzadva látta, hogyan sodorja el a víz a szegény állatokat. Két ökör nagy szarvai összegabalyodtak, azok elmerültek. A többiek kínosan bőgtek. Bálint látta a szarvaikat a víz fölött, amint ide-oda csavarodtak, ahogy a víz forgatta őket. Gyorsan sodródtak a híd felé, ahol a víz nagy harsogással kavarodott, örvénylett a boltozat alá. Ott el is tűntek a szarvak és elnémult az állati bőgés.

Bálint elfődte a szemét. De nagy ujjongást hallott a hídonállók ajkairól, és egy túlsó parton álló pékinas átkiáltott Bálintnak, hogy csodálatosképpen mind a hat ökör elevenen került ki a híd alól és nagynehezen kivergődött a partra. Semmi bajuk nem történt azonkívül, hogy az egyik állatnak a híd boltozata alatt letörött a fél szarva.

Bálint fölfelé nézve meglátta, hogy Krisztinka asszony a ház ablakából vigyáz a künnjátszó Lacikára, aki a vizet nézte. Sok mindent elragadott az árvíz. Azokat leste. Egész fák úsztak lefelé, amelyeket a víz mosott ki. Egy koci romjait lehetett látni fölfordulva, a kerekei kilátszottak a vízből.

Legérdekesebb egy úszó tulipános láda volt. Annak a tetején kis fehér cicuska utazott és miákkolt. Olykor a láda szélére jött, bemártotta a lábát a jéghideg vízbe. Kirántotta és sirva rázta le róla a vizet.

Lackó a partra szaladt. Kis farudacska volt a kezében. Azzal futott a part szélén az úszó láda mellett.

— Cica! Cica! Gyere, kapaszkodj belé a rúdba!!!

A síró állat felé nyújtotta a rudat.

Bálint talpraszökkent és kívágta az ablak mindkét szárnyát, hogy majd rákiabál a kis vigyázatlan fiúra, aki valóban a halál mesgyéjén futott a kis cica után. Akkor látja, hogy Krisztinka asszony kirohan a házból és a lelkétvesztve, szalad a gyereke után. Már a kezét nyújtotta Lackó után, amikor az megbotlott egy kis cölöpnben és belezuhant a vízbe. Az anya elsikította magát és félholtan omlott le a földre. Emberek szaladtak hozzá, hogy fölsegítsék.

A sikoltás belevágott a Bálint szívébe. Lecsapta dolmányát, lerúgta házi saruját és belevetette magát a vízbe és úszni kezdett Lackó felé. A kis fiú szőkefürtös fejcskéje fölbukkant egy pillanatra, majd eltűnt. Bálint utánabukott a víz alá, kinyújtotta balkezét és valahogy megragadta Lackó haját. Fölvetette magát, a kisfiú fejét a víz fölött tartotta és úgy úszott. De tehetetlen volt a rohanó víz sodrával szemben. Ereje lankadt, a halántéka lüktetett, szédülés fogta el. Akkor erős ütest érzett a fején. A fájdalom magához térítette. Nyávogást hallott. Az úszó láda ütötte fejbe, amelyiken a macska sírdogált. Bálint megragadta a láda tetejének kiálló peremét. Fönnmaradt a vízen. Így úszott a ládával Bálint, Lackó és a cica. Bálint két-

ségbeesetten látta, hogy rohannak a zúgó árral a feketén meredő kőhid felé. Ha odaérnek, az örvény a boltozat alá sodorja és ők egy pillanat alatt összetörnek és belefúlnak a jeges vízbe.

— Jézus! Jézusom!!

Bálint összeszedte magát. Még egy-két pillanata van! A hídra nézett.

Kiabáló emberek állottak ott és nézték a rémületes szerencsétlenséget. Mint egy fekete szobor, meredt föl Bálint előtt az öreg Johann alakja. Nagy sátorrudat tartott a kezében. Majd megmozdult és a hídon szaladni kezdett afelé a pont felé, amerre Bálintot az árvíz sodorta.

Megállott. Csönd lett. Johann elordította magát:

— Rajta!! Itt a rúd!!!

Bálint egy pillanat alatt megértette Johann szándékát. Összeszedte az erejét, és amikor a rúd lecsapott éppen előtte a vízbe, eleresztette a lábát, átkarolta, majd

a markába fogta keményen a rudat. A következő pillanatban harsogva nyelte el a ládát az örvény. A cica ott ült akkor már a Bálint karján és minden körmével megkapaszkodott az inge ujjában. Már húzta is fölfelé Johann a rudat. Tíz kéz is nyúlt át a híd vaskorlátján keresztül és átemelték őket. Megmenekültek.

Krisztinka asszony akkor már ott volt. Nem sírt. A keblére szorította Lackót, hallgatta, dobog-e a szíve? Dobogott. Akkor szaladni kezdett hazafelé. Otthon az ágyra fektette Lacikát, szétfeszítette a fogait, bort öntött a szájába, a szíve tájékát ecettel dörzsölte. Egyszer csak lélegzetet vett Lackó, majd görcsösen köhögni kezdett és köhögött, amíg a mellére szakadt víztől meg nem szabadult. Kinyitotta a szemét is.

— Anyukám!

— Édes, drága fiam!...

— Hol van a kis cica?

Az ám, mi történt a cicával?

Az a Bálint vállán ült. Rázogatta a lábáról a vizet, mert egy kissé mégis csak bemártotta a vízbe, amikor a ládáról átkapaszkodott Bálint karjára. Kényes cica volt. Bálint csuromvizesen állított haza. Marika halászápadt lett, amikor meglátta.

— Szűz Anyám! Bálint! Hol járt? Talán beleesett az árvízbe?

— Bele bizony. Ezt a kis cicát húztam ki belőle. Íme, tessék. Magának adom. Fogja szeretni?

— Nem! Látni sem akarom. Hiszen könnyen a halálát okozhatta volna ez a kis haszontalan állat. Menj, csúnya! Hiába is dorombolsz! Nem kapsz tőlem tejecskét. Hanem kigyelmed azonnal, de azonnal ruhát váltson! Tüzet rakok a kandallóban és jól fűtözzze ki magából a hideget, mert bizony még beteg lesz.

— Ne féltsen engem, húgocskám. Hanem szalassza át az inasgyereket Süketékhez, kérdezze meg, hogy feléledt-e már Lacika?

Marika megfogódzott egy széken, hogy el ne essék. Ijedten, akadozva kérdezte:

— Lackó? Mi baja van a kis Lacikának?

— Ha szereti az Isten, talán semmi baja nem történik. De bizony ő is ott volt, ahol a kis cica. Mind a kettőt én húztam ki a Tugárból!

Hiába fogta meg Marika a szék támláját, bizony csak elterült volna, ha Bálint föl nem fogja a karjába és szelíden nem kelti életre.

— Marika! Marika! Nyissa föl már a szemét! Hiszen életben vagyunk mind a ketten. Sőt mind a hárman. A cica is.

A kis cica reszelős nyelvecskéjével nyalogatni kezdte Marika arcát. Erre visszatért az élet a lányka arcába. Mosolyogni kezdett a könnyein keresztül.

— Jaj, Bálint, de megijesztett. Úgy elszorult a szívem magukért!

— A kis cicáért, ugyebár?

— Igen, Bálint. A cicáért. De nekem nem kell ez a hízelgő jószág, odaadom Lacikának, az bizonyosan örülni fog neki.

Bálint nagybeteg.

Másnap reggel Bálint nem tudott fölkelni. A feje fájt. A mellében erős nyiláló szúrást érzett. Néha görcsös köhögés fogta el. Hol forróság öntötte el, hol a hideg lelte.

— Péter! Én ma ágyban maradok. Magadban menj el az iskolába. Majd holnap én is elmegyek.

Péter megijedt. Láta Bálint kipirult arcát. Letette a füzeteit.

— Én is itthon maradok. Egy nap nem a világ! Nem fog összedűlni az iskola, ha itthon maradunk!

Kopogtak az ajtón. Süket uram sietett be.

— Bálint úrfi! Az Isten áldja meg! Mivel köszönjem meg kigyelmed bátorságát, nagy szívét?

Bálint a kezét nyújtotta.

— Semmivel, Süket uram. Csak gondolhatja, hogy nem nézhettem volna a kis Lacika romlását. Hogy van? Mit csinál?

— Oh, talán már semmi baja sincs. Az este bodzavirág-teával jól kiizzasztottuk. Már talán föl is kelhetne, ha megengednénk neki. Életben maradt és ezt kigyelmednek köszönhetjük. Csak annyit mondhatok, ha egyszer arra kerülne a sor, hogy az élettemmel adózhatok kigyelmednek a Lackó élete fejében, szívesen hoznám meg azt bármikor. Csak egy szóval mondja!

— Köszönöm, Süket uram. Sohase ajándékozgassa nekem az életét! Csak tartsa azt meg Krisztinka asszony, meg a Lackó számára.

— Hanem úgy látom, mintha forróság gyötörné kigyelmedet!

— Igen. Változásomat érzem. De majd elmúlik. Úgylátszik, hogy meghültem a hideg vízben.

Süket uram elszomorodott. Sokáig szorongatta a Bálint kezét, majd nehéz lélekkel távozott. Beszölt Dávid uramékhoz is.

— Nem jót jelentek, Dávid uram! Bálint úrfi megbetegedett. Forróság bántja. A kezén is éreztem, baj van, mert száraz és forró. Vigyázzanak rá.

Marika rögtön a konyhába futott. Hársfavirág-teát főzött. Vitte be Bálinthoz. Amikor belépett, Bálint elmosolyodott.

— No, hoz már a húgoeskám valamit, amitől rögtön talpraállok!...

— Csak igya meg azt, amit hoztam. Ez igazán jót fog tenni.

Bálint fölhajtotta a teát. Marika leült és Péterrel együtt beszéltek sok minderről Bálintnak. De ez nem sokáig hallgatta a fecsegést. Ellankadt. A feje fájt és félálomba merült.

Marika elszorult szívvel távozott.

Bálint nem kért ebédet. Egyre rosszabbul lett. Dávid uram leparancsolta az

udvari munkát, hogy csönd legyen. Mindenki lábujjhegyen járt és beszélni sem mert. Este szomorúan feküdt a ház népe.

Éjfélt után megverték Dávid ablakát. Dávid mester kinézett, hogy ki zörög.

— Én vagyok, Péter! Az Isten irgalmára, segítsenek. Bálint igen rosszul van. Félrebeszélés elalélt már kétszer is. Nem tudom, mit tegyek? Tán a reggelt sem éri meg.

Dávid uram és Marika is mindjárt fölkelt, felöltözött és átmentek mindketten a beteghez.

Bálint valóban igen megbetegedett. Marika alig-alig tudott egy keveset enyhíteni rajta a kamarából hozott alkörmössel. A beteg nem tudott magáról. Marikát sem ismerte meg.

Mindnyájan fönn virrasztottak. Nagynehezen várták a reggelt. Dávid uram egy cédulára fölírta mindazoknak az ismerősöknek a nevét, akik forróságban feküdtek, fejük, mellük fájt, vagy köhögtek és felgyógyultak. Ezeket reggel mind körüljárják, tanácsot, orvosságot kérnek. Valaki csak fog mondani valami patikaszert, amitől Bálint meggyógyul. Orvos nem volt akkor a városban. A losonci fürdő borbélya gyógyította a betegeket. Ahhoz kell kimenni, elhívni. Nézze meg Bálintot, segítsen rajta. Nehéz volt akkoriban a betegek gyógyítása. Orvosok csak nagy városokban, igen nagy urak udvarában éltek. A patikáriusok, borbélyok, javas- meg kenőasszonyok foglalkoztak gyógyítással. Többnyire háziszerekkel igyekeztek segíteni a betegen. Jól ismerték a fűnek és különböző növényeknek gyógyító erejét. Nagyobb úri házak «vízégető»-mestert tartottak. De a jó háziasszony maga is értett a «vízégetés»-hez. Sok háznál volt vízégető-katlan, hosszú, görbe hűtőcsővel, lombikokkal. A kamarában sorbaállottak a gömbölyű üvegekben a sokféle párlatok, mint például: tamariskuszvíz, szekfűecet, fekete ürömvíz, levendulabor, istenfájavíz, fodormenta-szesz, chelidonia-víz, pólinta, borral égetett gyöngyvirágvíz, és még sokféle betegség ellen való szer. Mindegyiknek megvolt a maga rendeltetése. A farkasalma párlata gyógyítja a bélpoklost. Az izsópvíz fülzúgás ellen való. A rozmarinvíz az alélt embert kelti életre. Mindenki hitt a virágvizek, a fűpárlatok és a teák mindenható gyógyerejében, úgyhogy voltak füves-doktoraink, akik főképpen ilyen szerekkel gyógyították betegeiket.

Ha valaki megbetegedett, akkor a család tagjai, barátai, ismerősei szerteszéledtek orvosságot tudakozni. Sok háznál megfordultak. Itt is, ott is javallottak valami szert, virágvizet, liktáriumot, teát, kenőszert, amit a betegség ellen jónak gondoltak. Sőt még levélben is kérdezősködtek. Leírták a betegséget és többnyire kaptak is tanácsot, elegendőt.

Dávid uramék is így tettek. Dávid uram a losonci borbélyt ment elhívni. Süket uram nyakába vette a várost orvosságot tudakozni, Péter pedig a patikába indult.

A patika a Piac-téren volt. Amikor Péter kinyitotta az ajtót, csengetyűszó hangzott. Péter körülnézett. Nem volt a helyiségben senki, a falak óriási polcokkal voltak eltakarva, rajtuk fölírásos dobozok, lombikok, kenőcsös tégelyek, különös-

formájú üvegek. A patika padmalyáról másfélrófös kitömött krokodilus lógott le. Egy polc tetején kitömött bagoly társaságában koponya meresztette üres szeme gödreit és ijesztette az amúgy is aggodalmaskodó látogatókat.

A csemetésre előjött Rueber uram, a patikárius. Szikár, idős ember volt, nagy szakállt viselt.

— Mi a kívánsága, fiatal ember?

Péter lassan, megfontoltan elmondta a Bálint esetét. Pontosan leírta a betegség tüneteit.

Rueber uram sokáig gondolkozott, majd egy könyvet vett elő és tanulmányozta. Közben öreg nénike lépett be.

— Mérjen ki nekem az úr két pénzért repülő-zsirt.

Rueber uram pirosmázás cserépbögrét emelt le a polcra és nagy gonddal lemért valami fehér anyagot, óvatosan becsomagolta és a nénikének nyújtotta.

— Azután ne sokat kenjenek belőle egyszerre a beteg testrésze, mert az orvosság igen erős. Csak módjával kell vele bánni.

A nénike nagyhálálkodva eltávozott. A patikárius akkor komolyan megszólalt:

— Az én hitem szerint a beteg ifjú forróságban van. Ez kizárítja a test nedveit és a csontvelőt is. A beteg éppen ezért sok folyadékot tartoznék magához venni. De mivel hallom, hogy vízből húzták ki, úgy bizonyosan elegendő nedvességben volt része, ergo — a folyadékot csak módjával juttassák a belső részébe.

Az ajtó fölött megszólalt a csengő. Erős, tagbaszakadt furmányos lépett be. Illendően köszönt.

— Megsántult a lovam. Valami daganat van a lábán. Javaljon valamit rája.

Rueber uram a polchoz lépett, leemelte róla a pirosmázás bögrét és Péter bámulatára, megint abból mért le nagy gondossággal egy tojásnyi darab kenőcsöt a ló számára is.

— Aztán ne sokat kenjenek belőle a beteg testrésze, mert az orvosság igen erős. Csak módjával kell vele bánni! Fél dénárt fizet kend.

A furmányos fizetett és elment. A patikárius újból Péterhez fordult.

— Ez tehát a nedvekről. Most pedig szólok a forróság, recte-fiber ellen való orvosságról. Ez pedig nem más, mint a zilizgyökér. Ez azon orvosság, amelynek hatása bizonyos.

Egy belépő menyecske szakította meg a patikárius előadását. Szűnyogzsirt kért — szeplő ellen. Péter önkéntelenül a polcra nézett, ahol a piros bögre állott. Rueber uram csakugyan levette a bögrét és alig egy diónyi mennyiséget mért le nagy óvatosan belőle.

— Azután ne sokat kenjen belőle, lelkem, az arcára, mert az orvosság igen erős. Csak módjával kell vele bánni! Három dénárt fizet kend.

A menyecske elpirulva köszönt és távozott. Rueber uram visszatette a csodálatos edényt és újból értekezéshez fogott:

— A zilizgyökér meleg és száraz. Akinek forrósága vagon, törjön össze ecetben zilizgyökeret és ezt reggel éhomra, vagy este igya meg és a forróság meg fog szűnni. De ha a feje fáj, az is vegyen zilizgyökeret, adjon hozzá egy kis zsályát, törje össze ezeket és keverjen hozzá egy kis faolajat és ezt kezében melegítse meg a tűznél, aztán kenje rá a homlokára, kösse be a fejét kendővel és így menjen aludni: a fejfájása bizonynyal elmúlik.

A patikárius lakásának ajtaján magas, vékony úrasszony lépett be.

— Mit kíván kedves nőm, Arabella?

— Megéheztek a gyerekek. Egy kis zsíros kenyeret akarok nekik adni; elfogyott a zsírom. Hol a zsír?

Péter elszörnyedve látta, hogy újból a piros bögre került le a polcra. Rueber uram tisztelettel nyújtotta át kedves életpárjának.

— Azután ne sokat kenjen belőle a gyerekeknek, mert nagyon drágán méri a zsírt a hentes. Csak módjával kell vele bánni!

Arabella asszony eltűnt a zsíros bögrével. A patikárius egy fiókot nyitott ki és elszáradt gyökereket szedett elő. Egy jó marékra való csomagolt össze és Péternek nyújtotta.

— Studiózus kegyelmed? És kinek viszi az orvosságot?

— Igenis diák vagyok. Az orvosság is diáknak kell. Szilasy Bálintnak.

— Nem fizet kegyelmed semmit. Eljöhet máskor is, szolgálak tanácsal és patikaszerrel. Jobbulást kívánok.

Péter hazasietett. Akkor már Süket uram is ott volt, megrakodva füvekkel, üvegekkel, papirosra fölírt jótanácsokkal. Mint valami hadvezér, vizsgálta a sok flaskót, csomagot, hangosan olvasta a konyhában, hogy melyik orvosságot hogyan kell megfőzni, megsütni, összekeverni és hogyan, milyen sorrendben beadni a betegnek. Hanka rakta a tüzet és egy javasasszony sürgött-forgott a tűzhely körül.

Szegény Bálint nem tudott arról a nagy sürgés-forgásról, ami körülötte volt.

Eszméletlenül feküdt kis kamarájában. Marika volt mellette, aki Péteren kívül senkit sem eresztett a beteg ágyához. A beteg csak akkor nyugodott meg kissé, ha Marika a kezét tette rá égő homlokára. Ilyenkor néha föltekintett és eszmélet derengett a szemében. Mintha megismerte volna Marikát.

Megérkezett a losonci fürdő borbélyja is Dávid urammal együtt. A borbély megnézte Bálintot, kikérdezte Pétert és Marikát a betegség mibenlétéről, a zilizgyökeret és a füveket kidobta az ablakon, a sokféle virágvizet kiöntötte.

— Minden betegség a vérben van. Ha valahol megromlik a vér, azon a helyen föllép a betegség. Most a mellben fázott át a vér, azért fáj a Bálint melle. A rossz vért le kell vezetni, hogy a természet friss vért produkáljon és ez elnyomja betegséget.

A borbély elővette köpülőző szerszámját és három helyen is vért szívatott a Bálint melléből. Kijelentette, hogyha Bálint nem lenne jobban, másnap piócákkal próbálkoznak.

A beteg állapota nem javult. Eljött az este. Marika le sem feküdt. Péterrel együtt virrasztott és próbáltak enyhíteni Bálint szenvedésén. De bizony, amikor eljött a reggel, kivilágosodott, Péter könnyes szemmel fordult Marikához:

— Bálint, nagy beteg.

— Megsegíti az Isten! — mondta Marika bízó lélekkel.

Bálint barátai mindent elkövettek, hogy meggyógyítsák. Filó uram Kékkőre ment, hogy elhozza Almásy Lőrinc kapitány udvari orvosát.

Nehezen várták az orvost, míg végre két nap múlva kopogtak az ajtón.

Kis, kövérkés emberke lépett be. Háta mögött Filó uram. Úgylátszik, sikerült elhozni a kékkői orvost.

— Pokorny Albert vagyok. Almásy kapitány udvari orvosa. Nógrád vármegye hadi doktora. A kapitány úr különös figyelmembe ajánlotta a beteget, mert régi jó barátjának a fia. Lássuk hát, miben lehetek segítségére?

Az orvos jól megvizsgálta a beteget, majd Bálint barátaihoz fordult:

— A gyógyításhoz nem elég a gondos ápolás. Szükség van még kétféle teára, amely nélkül igen nehéz a gyógyulás. Ez a gyűszűvirág főzete, amely a szívet erősíti, a másik a pemetefű-tea, amely a köhögést könnyebbíti. Ezenkívül sok dolgot fogok még tanácsolni, amelyeknek a hatása egyenkint talán csekély dolognak látszik, de mégis könnyebbségére lesz a betegnek.

Sok mindenfélét mondott még az orvos és sok tanácsot írt fel egy papiros-lapra. Amikor ellátta tanácsával Marikát, elbúcsúzott és eltávozott.

Marika rögtön hozzálátott, hogy a tanácsoknak eleget tegyen. Péter is szaladt a patikába, hozta a füveket, amelyekből Krisztinka asszony főzött friss orvosságot. Estefelé, amikor Marika megújította a hidegvizes ruhát a beteg fején, Bálint fölnyitotta a szemét és rátekintett. Sokáig, igen sokáig nézte, nézte, majd alig hallható hangon megszólalt:

— Marika! Marika!...

— Itt vagyok, Bálint.

— Úgy-e, nagy beteg vagyok én?

— Nagy beteg. De most majd megfordul. Csak most ne beszéljen többet, mert az ártalmára van.

A rákövetkező nap csakugyan könnyebben volt Bálint. Magához intette Pétert, és látszott a szemén, hogy kérdezősködni akar tőle.

Péter elmondta, hogy már több, mint egy hete eszméletlenül feküdt és csak a kékkői orvos látogatása után mutatkozik valami javulás.

Bálint még öt napig lebegett élet és halál között. De Marika el nem lankadó erővel ápolta Péterrel együtt.

A husvét is elközelgett. Nagyszombaton este Bálint elaludt. Mélyen, mozdulatlanul aludt, semmi életjelt nem adott magáról. Marika megdöbbenve figyelte. Láttá, hogy a beteg homlokán nagy izzadság-csöppek gyöngyöztek. Jaj, ez már talán a halálos veríték a Bálint arcán! Marika térdreborult és imádkozott. Imádkozott egész éjszaka. Reggel hat órakor, amikor a Nap fölkel, akkor is a feszület előtt térdelt. Az ablakon besütött a Nap, körülragyogta Marikát. Odakünn megkondultak a harangok. A husvétreggeli istentiszteletre harangoztak. A föltámadást ünnepelte az egész város. A túlsó parton processzió haladt a templom felé. A céhek vonultak fel, zászlók, lobogók alatt; zúgott az ének, elvegyülve a harangok ünnepélyes kongásával.

— «Föltámadt Krisztus e napon,   Hogy az ember vigadozzon
Alleluja, hála legyen az Istennek,   Alleluja, hála legyen az Istennek!»

Marika tiszta hangot hallott. Bálint hangját.

— Jó reggelt hugoskám! Mi az a nagy harangzúgás? És mit énekelnek olyan szépen az emberek?

Marika azt hitte, hogy csak álmodik, amikor ilyen tiszta hangon hallja beszélni Bálintot.

— Mit énekelnek? Azt, hogy: föltámadt Krisztus e napon! Alleluja! A föltámadásra virradtunk, Bálint!

— Husvét reggele van? Milyen szépen süt a Nap az ablaküvegen át! És milyen szép virágok nyílnak az ablakban? Olyanokat én még sohasem láttam.

— A tulipánok azok. A kegyelmed tulipánjai. Ezek is most reggelre nyíltak ki.

Marika a legszebbet fölvette az ablak párkányáról és Bálinthoz vitte. Bálint sokáig gyönyörködött benne. Remek szép, fehér virág volt, piros erekekkel, szegéllyel ékesítve. Finom szirmai fénylettek, ragyogtak a reggeli napsugárban.

Bálint megfogta Marika kezét, amely még a virág szirmánál is finomabb, szebb volt.

— Talán a sírgödörtől tartott vissza engem a hugoskám keze. Köszönöm. Soha nem felejttem el.

— Szívesen tettem! Lám, kigyelmed a jeges vízből húzta ki a kis Lackót és visszaadta gyermekét az anyjának!

Dávid uram megjött Péterrel a feltámadás ünnepéről. Boldogan köszöntötték Bálintot, amikor meghallották, hogy egészen magához tért. A betegről elmúlt az forróság is. Fájdalmai megszűntek. Köhögött ugyan erősen, de mindenki láthatta, hogy a gyógyulás útjára tért.

Másnap Bálint már a kis Lackót kívánta látni. Jött is Lacika a kis fehér cicával, amely hűséges cimborája lett a kislánynak. Nagy volt a Bálint öröme, amikor megsimogatta a kis gyerek aranyhaját. Krisztinka asszony is eljött, virággal rakta tele a Bálint ablakát.

Búcsúzás.

Bálintot a gondos ápolás csakhamar talpraállította. Az április bizony még nem hozta meg a teljes erejét, de május közepétáján Bálint ismét a régi, deli ifjú lett. Nyoma sem volt rajta a kiállott nagy betegségnek. Eljárt az iskolába is.

Május végén a kollégiumban elmaradoztak a prelekciók. A diákok is oszladozni kezdtek. A nagyobbak közül ki papnak, ki nótáriusnak, ki iskolamesternek vagy íródiáknak ment. A kisebb tanulók hazavándoroltak, hogy a mezőn dolgozzanak.

Süket uram is beállított egész családjával Dávidékhoz. Búcsúzni jöttek. Pünkösöd keddjén indulnak haza Erdőhátra. Oda még nem jutott el a török, bátorságos az út hát odáig. A pap is elküldötte már a szekeret. Mikor Bálint meghallotta, hogy Süketék indulnak, nagyot gondolt magában.

— Mi lenne, Süket uram, ha én is elindulnék magukkal? Igen szeretném már látni az édesapámat. Elég erősnek érzem magam az útra.

— Szívesen visszük el kigyelmedet a Mátrán túlra. De azután bizony elválík az útunk. Hanem vigyáznia kell majd az úton, mert, ha valami portyázó török csapattal találkozik, könnyen elfoghatják és rabnak hurcolják.

Marika összeborzadt.

— Jaj, Bálint, maradjon itt nálunk! Hátha valami baj éri az úton?

— Mennem kell, Marika. Édesapámat látni akarom, mielőtt valamerre fordítom a sorsom kerekét. Én tovább már nem tanulhatok Losoncon. Más kötelesség vár rám. Vagy otthon maradok az apám mellett és segítek a gazdaságban, vagy Kékkőre megyek, Almásy kapitány apródja leszek, megtanulom a fegyverforgatást és üzőm a törököt!

Marika elszomorodott.

— Nem is látom én már akkor többé kigyelmedet!

— Minden az Isten rendelése. Majd elválík, merre mutatja az utat. Péter itt marad továbbra is.

Péter határozott hangon felelt.

— Nem maradok. Az én utamat már kijelölte az úr Jézus és én követem őt. Ha a kollégiumot bezárják, Fülekre megyek, a franciskánusok kolostorába. Pap leszek.

Mindenki elsodálkozott. Péter látta, hogy barátai magyarázatot várnak tőle.

— Nem is tehetnék mást. Bálintból vitéz lesz, mert az minden nemes úrfi sorsa. Én nem vagyok katonának való. Kard helyett a könyvet választom. Azzal is árthatok a pogánynak, használhatok a hazának. A füleki barátok szívesen fogadnak minden diákot, aki papnak készül.

— Jól van. Szép a szándékod. De ne gondold, hogy én szívesen válok meg tőled. Édesapám sem sajnál semmit tőled. Maradhatsz hát, ameddig te akarsz. Hogy jutott eszedbe, hogy pap legyen belőled?

— Elmondhatom. Kérem kigyelmeteket, ne mulassanak azon, amiket mondanó vagyok. Nagyszombat éjszakáján, amikor te betegen feküdtél, Marika pedig imádkozott, elnyomott az álom. Akkor azt álmodtam, hogy belépett Ferenc páter az ajtón. A mellén, a barna csuháján pirosuló sebhely látszott. «Kelj fel, Péter! Íme, nincs már több tennivalód Bálint mellett, de otthon az én templomom üresen áll, és nincs senki, aki az oltár elé álljon és a magyar lelkekben a hitet tartsa a pogány tenger közepén. Hozzád jöttem hát és fölszólítalak az Úr Jézus nevében, hogy lépj az én helyemre és istápd az én népemet.» Azután Bálinthoz ment, szeliden mosolygott rá, lehajolt és megcsókolta a homlokát. Majd Marika mellé állott, megfogta a kezét és neki is mondott valamit, erre azután eltűnt. Az én lelkembe szelíd békeség szállott, az én utam ez lesz, amelyről nem térek le soha.

Csönd lett. Marika szeretne volna megkérdezni Pétertől, mit szolt hozzá Ferenc Páter, de nem merte.

— Akármilyen okod is van rá, — szólalt meg Bálint — hogy Fülekre menj, az bizonyára olyan, ami tiszteletet érdemel. Én sajnálni foglak téged, mert testvéremnek tekintelek.

— Hiszem, nem búcsúzunk örökre! — szolt Krisztinka asszony. — Az Isten majd csak újból összehoz bennünket. Lám, Filó uram már május elején útnak eredt. Budára ment. Mégsem történik semmi baja. Visszatér onnan. Ott pedig a török az úr. De vásárt csinál az még a pogánnyal is! Akkor annyiban maradunk. Pünkösöd kedd reggelén útnak eredünk Bálint úrfival együtt.

Úgy is lett. Bálint elbúcsúzott Dávid uramtól, Marikától. Megköszönte, hogy olyan jók voltak hozzá. Megígérte, hogyha Losoncra veti a sors, nem kerüli el őket.

Sokáig a kezében tartotta a Marika kezét. Az a kis kéz pedig reszketett, mint a liliom szirma, ha szél fújja.

— Nem fogom elfelejteni azt soha, hogy milyen hűségesen ápolt engem a nagy betegségemben. Ez mentett meg engem a haláltól. Örökre adósa leszek ezért kigyelmednek, húgocskám.

— Szívesen tettem.

— Tudom. Érzem. És ha egyszer nagy baj szakadna kigyelmedre (amitől Isten óvja), adjon hírt nekem, én eljövök és bizonynal megsegítem.

— Az én szívem is nyitva marad kigyelmed számára, és ha szomorúság éri, gondoljon rám. Én kigyelmeddel fogok érezni mindenkor és nem felejttem el soha. Ígérje meg, hogyha nagy bánata lesz, visszajön és megosztja azt velem.

— Ígérem. Isten vele, húgom.

— Isten áldja.

A két fiatal lélek szomorúan vált el egymástól és szobájukba visszavonultak.

Pünkösöd keddi hajnalán megzördült Süket uram szekere a Varga-utcában. Bálint már útrakészen állott. Megölelte Pétert, aki a kocsihoz kísérte. Fölült a kis Lackó mellé. A furmányosgazda megcsapkodta a lovakat, a kocsi megindult.

Amikor elhagyták a várost, Süket uram még egyszer visszanézett Losoncra. Megakadt a szeme az öreg templom tornyán és elsóhajtotta magát:

— Hej, szép diákélet, Isten veled!

Bálint is elbúcsúzott lélekben a szép várostól, ahol annyi vidám és szomorú órát élt át. Feledhetetlen emlékeket fog őrizni a szíve mélyén, egész életre szóló tanulságokat, amelyek irányítani fogják minden lépését.

Pál diák.

Amikor a Mátrán áthaladtak, Cserfalván megállott a Süket uram szekere. Süket uram leugrott a bakról és szomorúan szólította meg Bálintot.

— Most itt válnunk kell. Azt tanácslom, hogy a faluban keressen megbízható kalauzt, aki elvezeti kigyelmedet Szilasig. Addig ne induljon útnak. Hiába, ilyen fiatal embernek nem szabad egyedül nekivágni a hódolt vidéknek. Az utak is rosszak. Haramiák, török martalócok kóborolnak szanaszét. Könnyen bajba keveredhetik. Útmutatóra, védelmezőre is van hát szüksége. Menjen be a fogadóba, szálljon meg és itt kérdezősködjék. A kalauzok és kalmárok ide térnek be és pár nap alatt bizonyosan akad olyan emberre, aki a vezetést vállalja.

Bálint elbúcsúzott Süketéktől. Krisztinka asszony sírva fogott kezét vele. Szólni sem tudott a sírástól. Nagy hálával tartozott ő Bálintnak. Lacika megölelte, megcsókolta megmentőjét, még a cicuska is elbúcsúzott tőle. Süket uram szótlanul rázta a Bálint kezét. Majd fölült a szekérre. A furmányos nagyot pattantott az ostorával, a lovak megindultak.

Bálint egyedül maradt. Egyedül egy kis faluban. Északra mint szabad magyarok éltek, barátaik, dél felé az édesapja raboskodott pogány járom alatt. Visszaforduljon vagy haladjon tovább?

A fogadóba ment. Rozzant kis épület volt az. Egyetlen nagy ivója volt és igen kis kamarája, amely szállóvendégnek volt szánva. A fogadós jóképű magyar ember volt, akinek Bálint elmondta, hogy mi járatban van.

— Hát, uram, nagy fába vágta a fejszét. Ajánlom is, forduljon vissza. Sajnálom azt a szép fiatal életét. Kalauzt sem tudok ajánlani. Cserfalván nincs is olyan ember, aki ismerné arra az utat. Hatvanon túl nem fordult még meg falumbéli ember.

— Már pedig én nem fordulok vissza!

— Jól van, megkövetem, nemzetes uram. Az én fogadómat házának tekintse. Én segítségére leszek. Majd keresünk hát embert.

Bálint már két napja tartózkodott Cserfalván, de nem akadt szerencséje. Búsan ült a fogadóban és azon gondolkodott, hogyha nem találna kalauzt, reggel egyedül indul útnak. Amint ezen töprengene, különös öltözetű ember lépett az ivóba. Köpött, foltozott kaftán lebegett rajta. Az ujjas mellrevaló magyar szabó remeke volt, de az is igaz, hogy ez a ruhadarab talán Mátyás király korában lehetett új. Ha a vándor kurtaszárú csizmája török vargát dícsért is, de viszont a fején túri süveg díszlett. A süvege mellé hat vagy hét libatoll volt tűzve. A nyakába nagy kőkorsó volt akasztva hatalmas papirostekercs társaságában. A kezében görcsös keményfabetot forgatott.

Amikor a fogadós meglátta a különös idegent, jókedvűen kiáltott föl:

— Ni, itt a garabonciás diák!

— Nemkülönben, fogadós uram! Ha megengedi, felütném egy napra a sátorfámat a házánál.

— Akár egy esztendőre! Szaladjatok, Jancsi, Peti, adjátok hírül, hogy diák érkezett a faluba.

Bálint csodálkozva nézte, hogy egykettőre a fél falu odagyűlt a fogadóba. A vándor nagy asztal mellé telepedett, a papirost kitergette maga elé, kivette a kőkorsó fadugóját, levett a süvegéről egy lúdtollat és pennát faragott belőle. Megnyálazta a végét, belemártotta a tintába és megszólalt:

— No, aki öregebb, az álljon elő! A fiatalja várjon sorára . . .

Öreg paraszt állott elő. Végrendeletet akart íratni. A diák nekikönyökölt az írásnak. Az öreg mondta szép sorjában az utolsó akaratát. Amikor a csizmáját is eltestálta az unokájára, a diák a paraszt kezébe adta a pennát. Ez nagy óvatosan három keresztet rajzolt az írás alá.

— Tud írni, domine? — fordult a diák Bálinthoz. — Mert ha tud, akkor írja a keresztnek alá: «előttem» és a tisztelt nevét meg titulását.

Bálint megtette, amire a diák kérte. Ez figyelmesen elolvasta a nevet, ránézett a viselőjére.

— Megbocsásson, de úgy látom az írásáról, hogy tanult, nemes úrfival van dolgom. A nemzetsége neve is híres az országban. Én Pál diák vagyok. Becsületes nevem: Szele Pál, — szolgálatjára uraságodnak. Tokaji legény vagyok. Vándor-diákság a kenyerem. Elég száraz kenyér.

— Én most jövök a losonci kollégiumból. Ha most segíthetnék kigyelmednek, bizony szívesen megtenném.

— Nagy hálával fogadom a gráciáját. Bizony, a leveleket meg tudná írni helyettem.

Pál diák remek pennát metszett Bálintnak és megkezdődött a munka. Jöttek ügyes-bajos emberek, akiknek valami írásra volt szükségük. Az egyik jobbágy instanciát íratott az úri székhez. Az volt a panasza, hogy a földesura nem engedi meg, hogy Pálfalvára költözzék, ahová a lánya férjhezment. Egy öreg nénike az egyetlen fiát kérte ki a katonáskodásból, aki a füleki várban szolgált. Némelyik a dézsma elengedését kérte, mert a viskóját akarja új szalmával födni. Száz panasz és kérelem fordult elő a rögtönzött kancelláriában. Bálint főleg leveleket írt kedves távollévőknek. Sok örömet, még több keserűséget, bánatot vetett a papírra.

Mire beesteledett, eltávozott az utolsó írás-esináltató ember is. A mellettük álló asztal megtelt a jutalmul hozott holmival. Sonka, tojás, szalonna, szárazgyümölcs hevert garmadaszámra, egy fatányér rézgarasokkal, ezüst pénzekkel telt meg.

— Látja, domine! Ez a vagyon most már a mienk. Megszolgáltuk emberséggel. Hej, fogadós uram! Cserélje be ezt a rengeteg elemőzsiát csengő pénzre. Csak nem akaszthatok sonkát a hátamra, mert lerángatnák a kutyák!

A fogadós sietve jött elő. Igen meg volt elégedve a forgalommal, mert az iratásra váró népség jókora mennyiségű bort fogyasztott. Szívesen alkudott hát meg Pál diákkal az elemőzsiára. Két aranyforintot fizetett ki a diák kezébe a sok holmiért. Pál diák meglehetősen nevetett.

— Még egy püspök se kap többet ennél, ha infulás misét olvas. A fele munkát kigyelmed végezte. Az egy forint hát Szilasy uramat illeti . . .

Pál diák jólelkű mosollyal erőltette az aranyat Bálintra. Ez elhárította magát a jutalmat.

— Nekem igazán nem kenyerem az írás. nem is fogadhatok el hát érte semmit. Kegyelmed bizonyára nagyobb hasznát veheti.

— Hát bizony ebben igaza van.

Bálint följánlotta Pál diáknak, hogy szálljon meg az ő kamarájában. Másutt úgyse tudná tölteni az éjszakát.

— Ej, dehogy is nem! Hát valami szalmakazalban! De bizony mégis csak jobb az ágy, — vélekedett a diák.

Vacsora után lefeküdtek. Mielőtt elnyomta volna őket az álom, Pál diák elmesélte a sorsát.

Tokaji kurtanemes familiából való. Csak özvegy édesanyja van, meg mátkája, a szép Bársony Anna. De a zsugori Bársony uram gazdag vót szeretne, nem elégszik meg egy szegény diákkal. Mert mi lehet belőle? Szegény nótárius, vagy udvari diák? Az nem kenyér. Bársony uram kikötötte, hogy legalább szőlőhegyet szerezzen a tokaji hegyen. Abból meg lehet élni, mert a tokaji aszút felesúlyú arannyal fizetik! De hol vegyen Pál diák ezer aranyat!? Ennyiibe kerül Tokajon egy szép szőlőskert. Ő hát útnak eredt szerencsét próbálni. Így vándorlással sokat keres. Már öt éve vándorol. Most 28 esztendő. Össze is szedett 900 aranyat, azt elküldte az anyjának, aki már alkuszik is egy szép kertre. Őszre együtt lesz a száz arany, mert már eddig is van hatvan forint a kaftánjába varrva. Most azon gondolkodik, hogy talán a hódolt-ságba indul. Tud ő jól beszélni törökül, sőt írni is. Beáll valamelyik basa mellé diáknak. Megkeresi ő azt a negyven aranyat a nyáron. Akkor hazamegy, a saját szőlőjét szüreteli le már őszkor, azután megtartja a lakodalmát.

— Én tudnék valakit, aki megajánlaná a hiányzó 40 aranyat!

— Ki az, merre lakik az az ember?

Pál diák kiugrott az ágyból örömeiben és talán nyomban útnak indult volna.

— Én volnék az az ember! — szólt Bálint.

Pál diák leült az ágyára meglepetésében.

— Kit akar megöletni azért a pénzért?

— Sokkal kevesebb dologról van itt szó. Azt kívánom, hogy vezessen el engem Szilasra.

— Elvezetem én szívesen Óperenciába is 40 aranyforintért. Éppen olyan jól ismerem mindkét helynek az útját! Soha nem hallottam én még a hírét sem Szilasnak. De azért elvezetem, csak azt mondja meg, hogy jobbra kell-e menni, vagy balra?

— Dél felé. Hatvanon túl fekszik Szilas. Kis falu, nem csodálom, hogy soha sem hallott róla.

— A hatvani utat jól ismerem. Dehát bizony ott már török basa lakik.

— Hát hiszen úgylis török basához készült kigyelmed. Hatvanban az is van. Pál diák megvakarta a füle tövét.

— Készültem, készültem. Persze, hogy készültem! No, aludjunk rá egyet. Majd megálmodom, hogy vállalom-e az utat?

— Itt a 40 arany. Tegye a vánkosa alá. Attól majd szépet álmodik.

Pál diák sokáig forgolódott az ágyán. Nem tudott elaludni. Gondolkozott erősen, vállalja-e Bálint vezetését? Az utat ismerte arrafelé, de mióta a török volt ott az úr, nem volt bátorságos azon a vidéken az utazás. Török és magyar csapatok jártak szanaszét. Martalócok, szegénylegények, haramiák leselkedtek az erdőkben és a révek tájékán. Nehéz volt ennyi rossz embert kikerülni! Meg az utak is igen rosszak voltak. Sok helyen a kipusztult falvak körül nyoma sem volt az útnak. Néhol víz meg sártenger szakította félbe az utat.

Jól tudta mindezeket Pál diák. De az a 40 arany mégis csak arra biztatta, hogy vezesse azt a derék fiatal embert, aki az ő oltalmát kérte. Bízott a maga erejében, ügyességében, meg a ravasz eszében. Járt már ő török népség között. Sokszor volt bajban is, de mindig szolgált a szerencséje. Addig-addig gondolkozott, hogy végül is ráadta a fejét a veszedelmes vállalkozásra. Erre aztán szépen el is aludt.

Hazafelé.

Reggelre kelve, örömmel hallotta Bálint, hogy Pál diák vállalja a kalauzolást. Siettek jól megreggelizni, hogy útnak indulhassanak. A fogadás parasztszekeret fogadott, amelyik elfuvarozza őket, amíg kocsival járható úton haladhatnak. No, bizony nem sokáig kocsikázhattak. Az ötödik határban eltűnt az út. Nagy mocsár terjengett előttük. Az álló víz nem látszott mélynek, de hiába biztatták a kocsist, hogy próbáljon nekivágni, az csak keresztet vetett, kérte a pénzét, megfordította a szekeret és elzörgött.

— Látja, Bálint úrfi, amikor most egy éve erre jártam, a láp helyén búzavetés zöldelt és jó út vezetett a gyönyörű táblák között. Most meg igazán nem tudom, merre forduljak? Csak vizet látok mindenfelé!

— Hogy jutunk itt mi tovább? Megkerüljük a vizet? Ki tudja, mekkora terület fekszik itt víz alatt! Talán napok alatt sem kerüljük meg ezt a mocsarat!

— Megkerülni?! Azt nem. Majd átmegyünk rajta.

Bálint csak nézte, milyen csodával kelnek ők át ezen a vizen? De Pál diák nem várt semmilyen csodát. Megindult a parton. Bálint követte. Egy elpusztult juhakolhoz értek. A török járhatott itt. Kirabolták teljesen, csak az üres, széthányt gerendák maradtak meg. Pál diák örömmel kiáltott föl:

— No, itt a szerencse! Építünk hajót, azon kelünk át a vizen!

Pál diák azonnal nekilátott a munkának. Négy szálfát szabadított ki a romok közül. Azokat egymásmellé fektette, erős, hajlós fűzfaágakkal szorosan összekötötte. Pár deszkából magasabb dobogófélét hevenyészett a gerendákra és kész volt a tutaj. Két darab hosszú, másfélöles karót húzott ki az akol romjaiból, egyiket a Bálint kezébe nyomta. A járművet rálökték a vízre. Rámentek maguk is. No, nem volt naszád a talpuk alatt, de nem is merült el, valahogy megbírta őket.

Pál diák a tutaj orrára állott és a tutajt kormányozta. Bálint hátul dolgozott a másfélöles rúddal. Üggyel-bajjal nagyon, de mégis csak előbbre jutottak.

Egész délelőtt tutajoztak, amíg nagynehezen elérték a túlsó partot.

Al'g mentek egy órát, kis falut pillantottak meg.

— Megálljunk, — szólta Pál diák. — A falut már ismerem; Vencsellő a neve. Ezen átmegy a hatvani út. De én azt hiszem, hogy ne siessünk a faluba, hátha török lakik már benne! Itt az erdőben elrejtőzünk és várunk, míg bizonyosat nem tudunk.

Hamarosan meggyőződhetek arról, hogy a falu csakugyan a töröké. Húsz paraszt jött a faluból a mezőre. Egy török bezlia kísérté az embereket és nagy kiabálással munkára szorította őket. Bálint keze ökölbe szorult.

— Húsz magyar! Miért nem veri agyon azt az egyetlen törököt?!

— Mit érnének vele? Jönne egy helyett száz, ezer, akármennyi! Inkább jól rejtőzzünk el az erdő sűrűjében, ne adjunk életjelt magunkról és majd hajnalban folytassuk az utat. Akkor haladhatunk a legbiztosabban.

Úgy is lett. Az erdő bokrai közt pihenve, eltöltötték az időt. Valahogy csak megvárták a reggeli szürkületet, megkerülték a falut és rátértek a hatvani útra. Mentek addig, amíg csak jó magasan nem állott a Nap. Ettek valamit a tarisznyájukból, fölváltva aludtak is jó nagyot, szürkületkor újból megindultak. Elmaradtak aombok. Kezdődött az Alföld.

— No, holnap már Hatvan körül járunk.

— Bemegyünk a városba is?

— Be bizony. Ott basa lakik. Tűrhető rend van, a martalócok nem garázdálkodnak. Két diákforma ember fel sem tűnik a sokadalomban. De most térjünk le az útról az erdőbe, hátha kóbor török csapat vetődik erre?

Alig léptek le az útról, hátuk mögött nagy lódobogás és kétségbeesett kiabálás hallatszott.

— Segítség! Segítség!!

Egy vadul száguldó lovat láttak. Rémült török ült rajta. A kezéből kiesett a kantár szára és görcsösen kapaszkodott a nyereg kápájába. Ha a megvadult ló az erdőbe rohan, a fák ezer darabra tépik a törököt.

Pál diák visszafutott az útra, bevárta a vágató állatot, elkapta a kantárját. A ló nagyot rántott rajta, de Pál diák nem engedett, fogta keményen a kantár szarát. Az állat megtorpanva állott meg. A török vitéz nagy ívben röpült föl a nyeregből, lepottyant a földre Pál diák elé és ülve maradt.

— Szerencsés jónapot vitéz uram! — köszönt Pál diák a póruljárt pogánynak. — Nagyon jó, hogy itt jártam és megállítottam a lovát. Erősen tüzes állat!

— Te hitetlen kutya! Neked köszönhetem, hogy lebuktam a lóról! Emelj csak fel a földről, hadd vágom el a nyakadat!

— Soha se fáraszd magad ezzel a munkával, inkább meg sem várom, míg illendően megköszönöd nekem, hogy az életedet mentettem meg. Isten áldjon! Allah növecsse nagyra üstöködet.

Pál diák el akart futni, mert rosszat sejtett. Csakugyan vágató török lovasok törtek elő. Bálint ijedten nézte végig a gyorsan pergő különös jelenetet a sűrűből Pál diák latinul elkiáltotta magát:

— Absconde te ipsum in silva! Me iam deprehendunt! (Rejtőzz az erdőbe, engem már elvisznek!)

Bálint gyorsan sűrűlombú fára mászott, onnan látta, hogy mi történik a diákkal.

A török vitéz föltápáskodott és amikor a lovasok melléje értek, nagy ordítással megparancsolta, hogy fogják el Pál diákat. Két lovas csakhamar utolérte a menekülőt és visszahozta. A török tisztféle, akinek Pál diák az életét mentette meg, kegyetlenül megköztöztette őt, szidalmazni, ütlelni kezdte, még az arcába is köpött.

— Gyaúr kutya, te! Minden bajnak te vagy az oka! Még jó, hogy a nyakamat nem törtem ki az esésben. Dejszen ezért meglakolsz. Rabom vagy, Budára viszek és eladlak ott a vásáron!

Bálintban forrott a keserű harag, de semmit sem tehetett. Ha magát elárulja, Pál diákon nem segít és magát is veszedelembe dönti. Várta hát indulattól reszkető lélekkel, hogy mi történik tovább?

Az úton kisvártatva újabb lovas törökök jelentek meg. Rab magyarokat hurcoltak magukkal. A török tiszt, úglátszik, a karavánt vezette s természetesen örült, hogy a rabok száma eggyel szaporodott. A szegény foglyokat párosával kötözték össze. Öregebb, fiatalabb férfiak voltak köztük. Talán tíz asszonyt is látott Bálint, némelyik mellett tíz-tizenkét éves gyerek haladt, fiú, lány vegyesen. Hátul egy szekér a katonák holmiját cipelte. Azon is ültek kis gyerekek, akik nem bírták a gyaloglást.

Bálint nagyon jól tudta, hogy Pál diákra borzasztó sors vár, ha az ember-

vásárra kerül és ott eladják. Elhatározta hát, hogy mindent megpróbál a megszabadítására. Óvatosan, vigyázva követte a rabokat. Ezer és ezer tervet forgatott a fejében, végül rájött, hogy egy terve sem jó. Valami jó alkalmat kell kivárnia és akkor bátran, okosan cselekedni.

Estére kis faluhoz értek. A török tiszt a fogadóba szállott, a katonák meg itt-ott parasztházakba telepedtek. A pogány igen otthonosan érezte magát, mert örökről sem gondoskodott. A rabokat a falun kívül hagyták. A szekér körül feküdtek összekötözve. Egy kis szalmát dobtak alájuk a törökök. A szegények enni sem kaptak. A gyerekek sírtak, az asszonyok vigasztalták, csitítgatták őket. Egy török bezlia őrködött csupán a rabokra. Tüzet rakott az istenadta, amellet bóbiskolt. Egy nagy flinta hevert mellette. Azzal ugyan nem tudna egy verebet sem löni, de ütni — nagyot lehetett vele.

Pál diák szomorúan nézett a paráztsba. A keze erősen megsibbadt a szoros kötélbilinestől. Semmi reménye nem volt a szabadulásra. Keze-lába keményen megkötve, a bezlia mellette ült a nagy puskával.

Egyszer csak az éjszakában, úgy ötven lépésre mellettük, zörgés hallatszott. Pál diák fölneszelt. A bezlia is meghallotta a zörgést. Figyelt. Fölállott és a bozót felé ment, megfigyelni, mi zörög ott. Alig távozott el, Pál diák egy földön csúszó árnyékot látott a szekér kerekei között feléje lopakodni. Pár perc alatt ott feküdt mellette a sötét alak. Pál diák meg se moccan. A bezlia nagy morgással visszajött, leült a tűz mellé és bóbiskolni kezdett. A diák érezte, hogy kéz tapogat rajta óvatosan, majd megfeszülnek lábán a kötelek és nyomban meg is ereszkednek. Pál diák vigyázva nyújtotta ki a lábát. Egy perccel később a keze is szabad volt.

— Tudna-e már szaladni? — kérdezte egy lehelletszerű hang.

— Tudnék...

Az ember fölugrott Pál diák mellől, fölkapta a török flintáját és fejbeütötte vele a megrémült bezliát, aki még csak meg se mukkanhatott. Pál diák sem vette tréfára a dolgot és ugyancsak iparkodott a szaladó után. Amikor jó messzire voltak a falutól, megállottak. Pál diák fölismerte megmentőjét.

— Szilasy uram! Hát nem hagyott el a bajomban?

— Kegyelmed másképpen tett volna? Hiszen, amikor a török elfogta, akkor is rám gondolt és nem árult el engem. Amikor láttam, hogy csak az az egy bezlia vigyáz a rabokra, köveket dobáltam a bokrokba. A török lépre is ment. Sajnálom szegényt, nagyot üthettem rá! Tudom, hogy megdagad a koponyája!

— Pusztuljon el még a magja is a pogánynak! Képzelve, domine, amikor elfogtak, kikutattak azok a gazemberek és elvették azt az én száz aranyamat, ami a szőlővásárláshoz hiányzott. Most újra egy esztendeig is várhatok, amíg megint együtt lesz a száz arany forintos! Már az őszkor bajosan tartom meg a lakodalmat Annával.

Sopánkodott, síráncozott szegény Pál diák a kútbaesett lakodalma felett. Nagynehezen megnyugodott.

— Mégis jobb, hogy így történt. Ha meg nem szabadít kigyelmed, akkor elvisz rabnak az átkozott pogány és valahol a Marmara-tenger partján száríthatnám a tökmagot valamelyik török basának.

Kisütött a holdvilág. Jól látták a hatvani utat. Mentek is egész éjszakán át. Pál diák igen ügyes kalauznak bizonyult. Ismert erre minden bokrot, minden fát.

Déltájban elérték Hatvan városát, ahol nem igen nézelődtek, hanem jó magyar fogadót kerestek. Itt jól megebédeltek, kamarát nyitattak és azonnal lefeküdtek, hogy jól kialhassák magukat. Hiszen már napok óta még csak ágyat sem láttak! Amikor ágyba kerültek, rögtön el is aludtak. Ágyúszóval sem lehetett volna felköltetni őket másnap reggelig...

Otthon.

Reggel, jó korán kelve, kipihenten, megerősödve, folytatták az utat. Estefelé egyik halmocskán Bálintnak megdobbant a szíve.

— Ez a vidék már ismerős nekem!

Csakugyan. Itt már Bálint vezette Pál diákot. Nemsokára széles völgyhöz értek, amelyet szilfa-erdők öveztek körül. Az utat is szilfák szegélyezték. Meglátták a kis patakot is, a dombon álló kastélyt, amelyből csak a torony volt épségben.

Bálint sietett. Pál diák alig bírta követni. Áthaladtak a néptelen falun, átmentek a rozoga hídon, fölszaladtak a kastélyba vezető úton és csakhamar a torony előtt állottak. Bálint reszkető kézzel kopogtatott az ajtón és a következő pillanatban zokogva ölelte át édesapját, aki egy év alatt erősen megtört, megöregedett.

— Hát mégis eljöttél, édes fiam, hogy megöleld öreg apádat? A jó Isten ünneppé avatja ezt a napot számomra. Milyen erős, deli fiatalemberré lettél. Éppen holnap lesz a tizenkilencedik születésnapod.

Amikor beteltek a viszontlátás örömeivel, Bálint előhívta Pál diákot és elmondta apjának, hogy mit köszönhet neki. Az öreg úr emberül megrázta Pál diák kezét.

— Megjutalmaznám kigyelmedet, ha lenne itt valamim. De minden pénzem, kincsem Kékkőn van Almásy kapitány úr keze alatt. Innen mindent elvisz a török, amit megfoghat, csak annyit hagy meg, hogy éhen ne vesszünk.

— Kaptam Bálint úrfitól negyven aranyat. Már száz darab volt a tarisznýamban, de kilopta azt a török. Hej, de megátkoztam érte már a fajtáját!

— Nem tesz semmit, — mondta József úr — ha visszamennek, Bálint majd Kékkőn megadja azt a száz aranyat. Hiszen emberül megszolgált azt kigyelmed.

— Köszönöm a jóságát, nem tudom, hogy élhetek-e majd vele? Magam sem tudom, visszamegyek-e a Felvidékre? Ki tudja, merre fordulok? Merre fúj el a szél?

Sokáig fönmaradtak. Beszélgettek egymással. Sok mondanivalójuk volt. Bálint elmesélte a losonci diákéletet s a polgárság szokásait. Elmondta a nagy betegséget. Marika önfeláldozó ápolását, Péter nemeslelkű viselkedését és elhatározását.

Szilasy uram megszólalt :

— Örömmel hallom, hogy Péterből pap lesz. Ha fölszentelik, jőjön el ide. A falu lassan népesedik, szüksége lenne lelki vezetőre, tanítóra. Ha ő nem jön, nem kapunk mi ide papot soha. Pedig enélkül nagy baj lesz itt. Haleb csausz régen példálódzik, hogy valami ulemát hoz ide, aki a gyerekeket tanítsa, meg az emberek erkölcsét javítsa. De ő sem tud kapni senkit, mert Szilas messzire esik a főutaktól. Pedig mindegy lenne neki, hogy magyar pap vagy török mester kerül ide.

— No én ittmaradok mesternek, — szólalt meg Pál diák.

— Csakhogy itt élete végéig nem tud félretenni száz aranyat. Még száz részporát sem.

— Szedem is én akkor a sátorfámat és beállok a hatvani basához magyar diáknak.

— Most jókor pályáznék pedig. Mert Mihály gazda a mult héten járt Hatvanban és látta, hogy a sáncokban karóba húzták a basa eddigi magyar diákját, mert a basa rájött, hogy mást is beleírt a diák abba a levélbe, mint amit ő diktált Koháry uramnak, a füleki vár kapitányának. A diák a sorok közt leírta a hatvani vár állapotát a hadinép számával együtt. Odatűzte a basa a levelet a diák karójára, amelyiken meghalt szegény.

Pál diák elsápadt.

— Talán feküdnénk már le.

— Meg lehet cselekedni. Az első emeleten van egy szoba. Ott áll a Péter ágya is. Azt elfoglalhatja Pál diák.

Másnap körülnézett Bálint a faluban. Meglátogatta Mihályt is, aki nem tudott hová lenni boldogságában, hogy láthatta kis urát.

Bálint elköszönt Mihálytól. Végigment a falun. A házak nagyrésze még romokban hevert, de itt is, ott is kitatarozva állott egy-egy épület. Sajátságos, ismeretlen faragású kapufélfák, különös szalmakötés a ház tetején, keleties tarkasággal kifestett ablakkeretek állították meg. Az udvar elrendezése is idegen volt. A házak előtt kis kertecskék, abban soha nem látott tarka, illatos virágok nyíltak. Az utcán kis pendelyes, mezítlábas gyerekek szaladgáltak, játszottak. Török szavak vegyültek a magyar beszédbe. Sok olyan gyereket látott Bálint, akiről nyomban meglátszott, hogy a hódítókkal telepedtek ide. Ezek nem is tudtak egy szót sem magyarul.

Bálint igen lehangolt kedéllyel ért haza. Ha ez így tart és valami csoda közbe nem jön, tíz év alatt egylélek sem beszél Szilason magyarul. Török lesz itt minden rövid idő múlva.

Bálint akkor keseredett el legjobban, amikor apja ura beszédét hallgatta. Szilasy uram tapasztalt, világosfejű ember volt, aki amellet, hogy a régi erkölcsök-

höz és szokásokhoz ragaszkodott, mindent, amit hallott, jól megforgatott és átgondolt. Teljesen megértette a török veszedelmet és az ország helyzetét igen reménytelennek ítélte. Mátyás király halála után a belső viszály, a zavarok, a parasztlázadás, a mohácsi vész, az osztrák császárság erőszakos, ravasz küzdelme a koronáért, teljesen legyöngítették a nemzetet. Mint amikor erőtlen testet lep meg valami igen súlyos betegség, úgy támadta meg a török veszedelem az országot. Csak halál lehet ennek a vége, amelyből nem lesz föltámadás soha.

Borzadva hallgatta Bálint apja szavait. Az öreg Szilasy fegyverben nőtt fel. Fiatalságát háborúkban élte le. Látta, hogy a török ereje is a fegyverben van. Nem is tudott hát más eszközt az ország megmentésére, mint a kardot. Csak a fegyver fogja a pogány fegyverét! Mással nem lehet megtisztítani az országot a pogánytól. Bálintban is egyre jobban megerősödött, hitté vált apja gondolkozása. Hiszen egy év óta maga sem lát mást, fegyvervillogásnál, nem hall mást, fegyveresörgésnél. Eszébe jutott egy pillanatra Péter, aki azt mondta, hogy ő «kard helyett a könyvet választja, azzal akar ártani a pogánynak, használni az országnak!» Most, amikor közelből látta a török hatalmas, fegyveres erejét, mosolyognia kellett Péter szaván.

Akármennyire gyűlölte is a törököt, mégsem kerülhette el, hogy Haleb csauszszal ne beszéljen. Apjának is említette.

— Bizony beszélned kell vele. Élet és halál ura ő itt öt faluban.

Bálint egy napon megszólította a tétlenül lézengő Pál diákot :

— Domine, tartson velem, Haleb csauszhoz megyünk.

El is indultak. Haleb háza igen szép kertben volt. Tisztességes volt a háza tája is. Amikor egy szerecsen szolga meglátta a két urat, tiszta, keleti ízléssel berendezett szobába vezette őket. Csakhamar megjelent a ház ura is. Meghajolt, homlokára tette a kezét. Bálint és a diák hasonlóképpen cselekedett.

— Tudom azt, hogy már kilenc napja a faluban tartózkodnak, vártam is kegyelmeteket, mert ezt a rend is így kívánja. Itt akarnak-e maradni, vagy csak rövid időre jöttek?

Bálint összenézett a diákkal s megszólalt :

— Én hazajöttem a birtokunkra és itthon vagyok. Pál diák pedig a vendégem, addig marad, amíg ő akar. Kegyelmed, vitézlő csausz uram, ismer már bennünket?

— Egy hét óta már aga vagyok. Annak tett meg a hős Deli Deberhán hatvani basa, aki ezt a szandzsákságot kormányozza. Tudom azt is, hogy kegyelmetek kicsodák, mert hiszen ezt a faluban mindenki tudja. De mondanom kell valamit Szilasy diák uramnak. Kegyelmed sem a maga, sem az apja ura birtokára nem jött haza, mert itt minden birtok a szultáné, akit Allah sokáig éltesse! A szultán megengedte Szilasy úrnak, hogy itt élhessen és azok a jobbágyok szolgálják, akik önszántukból akarják. Ha kegyelmed itt akar élni, megengedi azt is a padisah. Gondozzhatja a szultánnak azt a birtokát, amely a budai defterben apja nevében áll. Ha ezt a szándékát kijelenti, én a defterbe beíratom a kegyelmed nevét. Ezért a szultánnak tizedet, adót

fizet. Ha pedig fegyverrel is kész lenne szolgálni a portát, akkor mostani birtokához hozzáíráthatom a szomszéd falut is, amelynek most esett el a gazdája harcban. Derék török aga volt. Érezze jól magát a másvilágon.

Bálint arca haragos vörös lett. Alig fékezte indulatát.

— Hogy én a török szultánért kardot emeljek? Soha!

— No-no! Nem szabad haragudni. Nekem kötelességem volt ezt megkérdezni. Tudja meg, hogy igen sok jó magyar úr harcol a szultán seregében és nem kell ontania magyar vért. Vághatja a németet, ez sem kisebb ellensége a magyarnak a töröknél. A magyar bolond fejfel mégis mellette harcol és kikaparja számára a tüzes gesztenyét. Harcolhat azonban a perzsák vagy a muszkák ellen is. Van a töröknek elég ellensége, válogathat benne.

— Köszönöm, vitéz aga, a kegyelmét. Megbocsásson, csak vendégnek jöttem ide magam is. Pár nap múlva utazom vissza Losoncra.

— Allah vezérelje! Hát kegyelmed, Pál diák, szintén visszautazik? Miből fog megélni? Mondják, hogy kegyelmed jól beszél törökül.

— Beszélek. Tudok én még latinul és tótul is. A török írást is értem.

Haleb aga gondolkozott.

— Mondanék valamit. De kegyelmed is megharagszik rám, mint a fiatal úr!

— Nem haragszom meg.

— Egy nagy török úr magyar diákot keres.

— Talán bizony éppen a hatvani basa?

— Igen. Deli Deberhán!

— Hallottam róla. Azt is tudom, hogy a diákjait karóval fizeti.

— Ki hogyan megérdemli. Nálunk az arany is, meg az emberi fej is könnyen gurul.

Pál diák megfogta a nyakát.

— Köszönöm, vitéz aga, a jóindulatát. Egyelőre szükségem van a nyakamra.

Bálint a haragtól magánkívül dobbant az apja szobájába.

— Apám, én holnap elmegyek innen!

— Miért sietsz el hazulról?

— Éppen most hallottam, hogy mi nem vagyunk idehaza. Elmegyek hát erről a földről!

— Értelek, fiam. Csak menj. De visszajér mielőbb.

— Ne féljen, édesapám. Mihelyt lehet, hazajövök én!...

Szilasy József megölelte a fiát.

— Nagy kincs van a kékkői várban, Almásy uram kezén. Ezentúl te rendelkez vele. Az utolsó aranyig arra áldozd, hogy a törököt gyöngítsed azzal. Magad vagy az én legdrágább kincsem, de ha kell...

Bálint megcsókolta az apját.

— Úgy lesz, ahogy kegyelmed akarja, apám...

A hatvani basa új íródiákja.

Másnap az útra készülődtek. Bálint egyszerű öltözetet állított össze és pár aranyat tett a pénzeszacskójába. Meglátogatta édesanyja, meg a Ferenc páter sírját. Sokáig imádkozott a síroknál. Mind a két kedvest a török döntötte a halálba. Kemény fogadást tett a sírjuknál, hogy élete végéig a török ellen harcol. Az anyja sírjáról egyetlen szál nefelejtset szakított. A szíve fölé rejtette.

Egész nap nem mozdult ki hazulról. Mihály gazda fiát várták, aki már kétszer tette meg szerencsésen az utat. Délután Haleb aga szerencsenje lépett be Szilasyékhoz. Két levelet hozott. Egyet Bálintnak adott át, egyet meg Pál diáknak.

Bálint fölbontotta a borítékot. Hivatalos pecsétes török irat volt benne. Pál diák megnézte.

— Ez utazásra szolgáló írás. Így szól:

«Allah kegyelme legyen az olvasóval!

Az a személy, aki a levél birtokosa: Szilasy Bálint úrfi — Szilasy József úr fia, aki a padisah kegyelméből a hatvani szandzsák békés timárlíja (földbirtokosa). Megparancsolom hát, hogy a hatvani szandzsák egész területén szabadon és bántatlanul utazhasson, ha valaki mégis háborgatni merészelné, annak feje vétessék!

Deli Deberhán basa pecsétje alatt:

Haleb, szilasi aga.»

— No ezzel bátorsággal utazhatunk keresztül-kasul jó nagy darab földön. Mégis derék ember ez az aga. Kemény katona, aki él, hal a szultánjáért, de azért szíve is van. Vajjon mit ír nekem?

Pál diák figyelmesen elolvasta. Elgondolkozott, majd elmondta, hogy mit ír az aga. Nem egyebet, mint arra biztatja, hogy álljon a hatvani basa szolgálatába. A többi közt azt írja:

«Mit gondolsz, nagytudományú diák, hol érhetnél el több jót, mint a szultán kaftánjának az árnyékában? Pénzt, vagyont szerezhetsz és igaz megbecsülésben lesz részed, ha tiszteséggel szolgálsz. Nem te lennél az egyetlen magyar diák, aki a mi szolgálatunkban áll! Hiszen minden basa, minden bég udvarában él magyar diák. Bizony mondhatom, ezek fehérebb kenyeret esznek, mint azok, akik a német császárt szolgálják! A basa íródiákja titkos embere is. Elmondhatom, hogy sokszor van rá módjuk, hogy csalárdság nélkül is használhatnak a magyaroknak és nem egyszer fordították jóra nagy török urak haragját. Tanáccsal szolgálhatnak a magyar uraknak, ha ügyes-bajos dologban a portához fordulnak és bizony több hasznot szerezhetnek ezzel, mintha karddal hadakoznának. Ha rágondolod magad az íródiákságra, küldd be az idezárt írást Deli Deberhán basának. Jó szívvel bocsájt fényes színe elé. Ha a hivatalt elnyered, jól észbe tartsd azt is, hogy becsülettel munkálj, mert bizony sok hegyes karó vagyon a hatvani vársáncban.»

Bálint ránézett Pál diákra.

— Lám, milyen ravasz a török. Még el tudná hitetni az emberrel, hogy akkor használ legjobban az országnak, ha pribék lesz belőle és a törököt szolgálja!

— Ne beszéljünk hát a dologról. Alszunk rá egyet. Én gondolkozom a Haleb levelén. Kegyelmednek nincsen rám szüksége, hiszen István elvezeti és az aga levele megoltalmazza! Nekem pedig élet-halál kérdése, hogy őszre megszerezsem a száz aranyat, még akkor is, ha a tűzokádó sárkányt kell is szolgálnom érte!

— Kegyelmed tudja a maga dolgát. Én megismertem a kegyelmed igaz, jó szívét és tudom, hogy Pál diák akkor is igaz ember marad, ha basa diákja lesz is.

Reggelre kelve, elbúcsúztak Szilasy Józseftől. Nem sírt sem az apa, sem a fia. Pedig talán utoljára látják egymást. Bálint lelkében acélkeményre kovácsolódott Szilason az a szándéka, hogy katona lesz belőle és a vére hullásával védi az országot a pogány ellen. Az apa is leszámolt ezzel és így a búcsúzásnál mindketten nem magukra, hanem szegény hazájukra gondoltak, amikor megölelték egymást.

A három vándor estére Hatvanba ért. Ott magyar fogadóban szálltak meg. Amikor reggel felkeltek, azt mondja Pál diák Bálintnak:

— Én mégis csak megpróbálkozom a Haleb levelével! Hátha jó dolog sül ki belőle?

Bálint nem szólt semmit. Úgy is elkészült arra, hogy ez a szegény, vándorló diák ráfanyalodik az íródiákságra. Élnie csak kell valamiből szegénynek!...

Pál diák elment és csak két órával később jött vissza a fogadóba. No, alig lehetett ráismerni, olyan török uraság lett belőle! Szép új tombók ékesítette a fejét. A mellén rövid atlasz mellest viselt és zöldsínű könnyű kaftánt. A nadrágja meggy-piros volt, kurtaszárú sárga szattyáncsizma csikorgott a lábán.

Elmesélte szépen, hogy és mint járt a basánál. Bálint érdeklődve hallgatta.

— Elmentem a vár kapujáig. Ott megállított egy kövér komparadsi (tüzér). Nem akart bebocsájtani sehogysem. Amint ott lármázik nagy hangon, kijött a kapucsi-bási (a kapuórság tisztje) és megkérdezte, ki vagyok, mit akarok? Elmondtam neki, hogy szerencsét jöttem próbálni és odaadtam a Haleb aga levelét. Erre a kapucsi-bási szíves lett, maga vitte föl a levelet a basához. Hamarosan jött is értem egy nagy Mahomet ember és a basa elébe vitt. Deli Deberhán Ali basa ötvenéves ember. Alacsony, kövér úr, hirtelen haragú, de jószívű. Ez nem a vitézségével, hanem ravasz eszével nyerte el a basa-méltóságot. A koponyája tisztára kopasz, az arcán sincs egy szál szőr sem. Borotváltatja magát. Deberhán basa kezében tartotta a levelet. Kikérdezett alaposan mindenről. Akkor aztán ő mondta el, hogy mi lenne a dolgom. A levelek megírása, a kapott írások elolvasása. Ő csak megmondja, melyik levélre mit válaszol és a többi az én dolgom. De a legfontosabb munkám a Szelim fia nevelése lesz. Latinra, főleg pedig magyar szóra kell tanítanom. Elhatároztam, hogy maradok őszig. Meg is mondtam, hogy szüretig az udvarában maradok, ha száz aranyat fizet majd a fáradozásomért. — Miért csak őszig? — kérdezte a basa. — Elmondtam a

mátkaságomat a basának és azt is, hogy kerek száz arany hiányzik a boldogságomhoz. A basa jót nevetett, egy selyem erszényt dobott nekem, kifizette előre, amit kértem. Éppen száz arany volt az erszényben. Akkor aztán a basa kiöltöztetett és megparancsolta, hogy holnap reggel álljak szolgálatba.

Pál diák büszkén csörgette az erszényben a száz aranyat.

— Akkor most már el is válunk, — szólta Bálint.

— Hát úgy lesz az már valahogy. De elkísérem kegyelmedet a város végéig.

Bálint előhívta Istvánt és hármában megindultak. Amint a hatvani piacra értek, egy helyről nagy lárma, sírás-rívás hallatszott. Oda tartottak. Egy rab magyar

asszony feküdt a földön, melléje kuporodva keservesen sírdogált egy nyolcesztendős rongyos kis magyar leány. A magyar «jaj» szó a vándorok szívére ütött.

— Jaj anyám! Édes jó anyám!

Az asszony gazdája, egy mérgesképű papucskészítő, korbáccsal verte az asszonyt, aki nagy kosár papucs terhe alatt roskadhatott le, mert sok papucs hevert a földön szanaszét. A bőrkorbács hol az asszonyt, hol a gyereket érte.

Pál diák odaugrott a törökhöz és megfogta a kezét, kicsavarta a korbácsot. Lármazó törökök fogták körül a csoportot és fenygették a diákot.

— Mit ártod bele magadat a más dolgába?! A rabbal azt teszi a gazdája, amit akar. A szamarat is csak ütni kell, ha nem akar húzni.

— Igen ám, de elhullott állatot megütni még Mohamed is tiltja. Megállj gazember, ha ez az asszony már nem él és te agyonütötted őt, semmi sem ment meg a hóhér kezétől, ez olyan igaz, mint az, hogy én a basa belső diákja vagyok.

A fenyegető hangok elnémultak. Csönd lett. Pál diák lehajolt az asszonyhoz. Még dobogott a szíve.

— Hozzatok vizet!

A víz hamar ott volt. Pál diák meglocsolta az asszony arcát, inni is adott neki. Az, szegény, fölnyitotta a szemét. De már alig bírta szedni a lélegzetet.

— Esztikém! Kis lányom. Meghalok. Ha egyszer az Isten hazasegít Füzesre...

Elakadt a hangja. Sóhajtott. A szeme nagyra tárgult. A teste megnyúlt. A feje lekonyult a porba.

— Meghalt, — szól Pál diák. — Te ölted meg, gonosz varga!

— Nem igaz. A szíve szakadt meg. Különben is mi közöd hozzá?! Az enyém volt! Elég károm van azzal, hogy elpusztult. Negyven aranyam bánja. Ez a kis lány nem ér semmit, dolgozni nem tud. Gyere kutya!

A kegyetlen pogány fölrántotta a zokogó teremtetést anyja teteme mellől.

— Hová viszed azt a gyereket?

— Hová vinném! Haza. Holnap vásárra viszem. Eladom. Kapok érte annyit, hogy szamarat vegyek rajta.

— Megállj! Én megveszem. Hús aranyat adok érte!

— Huszat?! Harmincért viheted.

— Itt a pénzed!

— Hohó! Nem adom neked oda semennyiért! — kapott vérszemet a török papuesos.

— Százat adok a rablányért!

A török arca elvigyorodott, eleresztette a lány kezét. Pál diák szeliden megragadta és a pénzes erszényt a pogánynak dobta. Elindultak. A törökök is elszéledtek, nem volt már semmi látni-, hallanivaló. A szegény magyar asszonnyal senkisémmel törődött tovább. Majd eljön arra kordélyával a városi pecér, fölszedi és elássa valahol.

A vándorok a város végére értek. Megállottak.

— Isten áldja, Bálint!

— Bizony megáldja kegyelmedet a jóságos Isten, Pál diák! Mérlegre veti majd a kegyelmed száz aranyát és a kis árva rab könnyeit.

— No, semmi az. Igaz, hogy újból hiányzik a száz arany a lakodalmamhoz, dehát rabom is van. Dukál rab is a basa belső diákjának. Ez már hozzátartozik az arasághoz!...

— Mi a neved? — kérdezte Bálint a kis lánytól.

— Eszti. Harmat Eszti. Az édesanyámat Harmat Ilonának hívták.

— A Harmat-név talán az apád neve?

— Nem bizony. Az édesanyámé. Lány volt ő, amikor Füzesről elrabolta a török és kótyavetyén rabszolgának adta el. Pedig mátkasorban volt szegény. Istenem, de sokszor mesélt erről nekem. Hányszor elmondta, hogy milyen deli vitéz volt az ő vőlegénye!... Az apámat nem ismertem... Arról soha nem beszélt anyám... Így csak annyit mondhatok, hogy anyámat Harmat Ilonának hívták. Én is csak ezt a nevet viselem.

— Bizony kegyetlenül bánt el veled és édesanyáddal a sors! — sóhajtott Pál diák.

— Mit csináljunk ezzel a kislánnyal? Magunkkal vigyük talán? Dávid uram elfogadná eselédnek.

— Nem bírja el az utat. Igen gyöngé...

— Ne küldjön el engem, jó uram, — sírdogált a kislány. — Szolgálni fogom kegyelmedet. Majd főzök és kimosom a ruháját is.

— Lám-lám! Még kisül, hogy megéred a száz aranyat! No, most már mindegy. Csak arra kérem, Bálint úrfi, ha szabad földre jut, üzenjen el Tokajra bizonyos Bársony Anna nevezetű hajadonnak. Üzenem, hogy jól vagyok. Egy esztendőre megszerzem a hiányzó száz aranyat. Akkor megtartjuk a lakodalmat. Megteszi, hogy üzen?

— Megteszem, Pál diák. Isten áldja!

— Isten vele! Járjon szerencsével!

Bálint egy-kettőre eltűnt Istvánnal Pál diák szeme elől. Amikor már nem látta őket, kézenfogta a kis rableánykát és visszafelé indult.

— No, menjünk haza mi is, Esztikém . . .

Pál diáknak por ment a szemébe. Azt dörzsölte ki belőle, mert könnyezett . . .

Istenem, merre is van az a hely, amelyre Pál diák elmondhatná : otthon, — haza!?! . . .

*

A három magyar diák így három különböző úton indult el, hogy hazájának szolgáljon.

Pál diák a török szolgálatába állott, hogy ott segítsen nyomorúságba került honfitársain ezer veszedelem között.

Péter a füleki barátokhoz akar menni, hogy mint pap térjen vissza falujába, ahol véreit fogja védeni a törökség ellen, az imádság, a betű, meg a magyar szó hatalmával.

Bálint letette a könyvet és a tollat. Kékkő várába indul, hogy kardot ragadjon a kezébe és azzal harcoljon a pogányság katonai hatalmával szemben.

Íme : három tisztaszívű magyar diák. Mindegyik lelkében szent tűz lobog, hogy hazáját a gonosz megszálló ellenség hatalmától folszabadítsa. Ezek minden erejüket hazájuknak szentelik, ha még olyan különböző úton indultak is el.

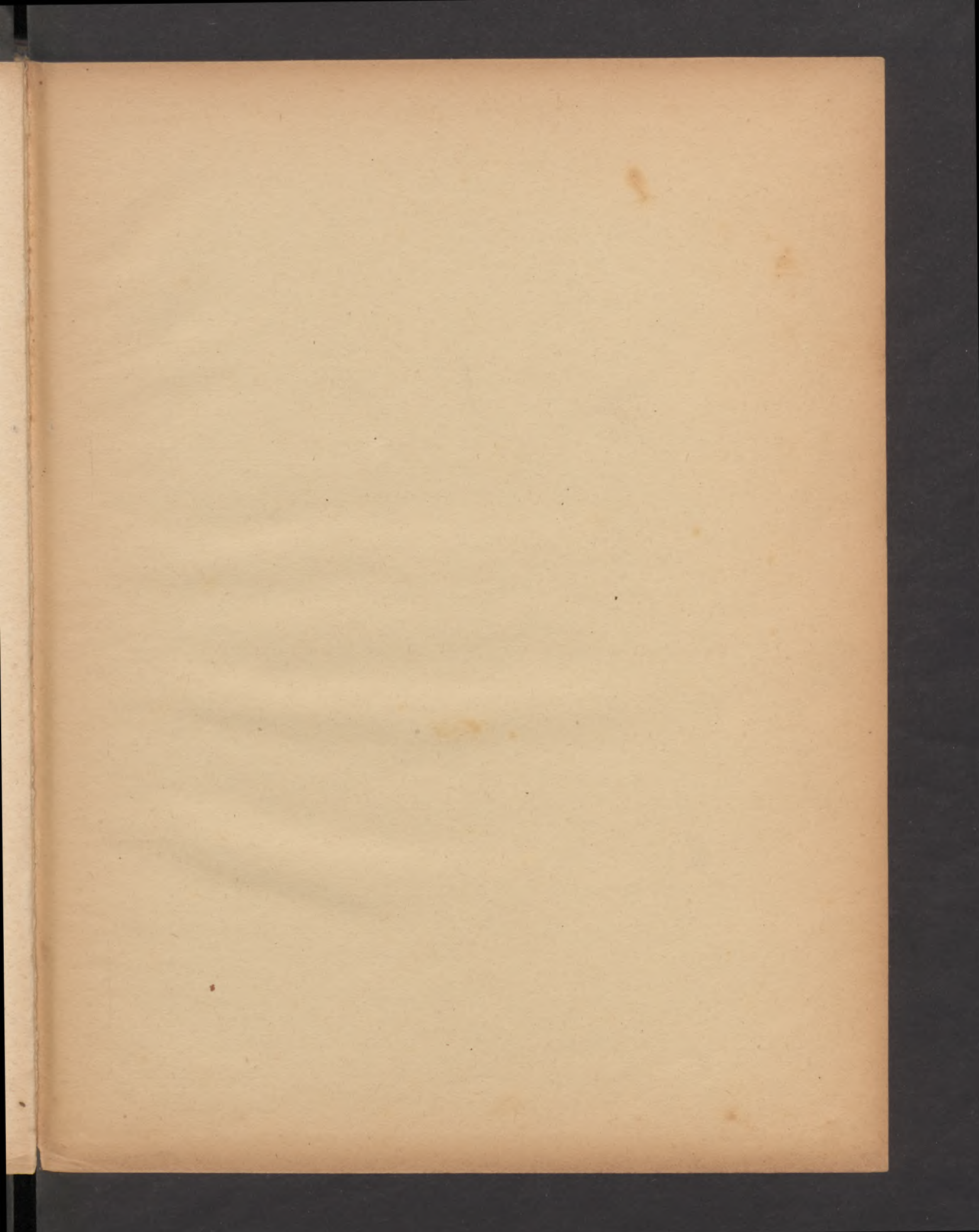
Isten segítse őket jó szándékukban és oltalmazza szegény eltiport magyar hazánkat! . . .

*

Szilasy Bálint diákságának így szakadt vége.

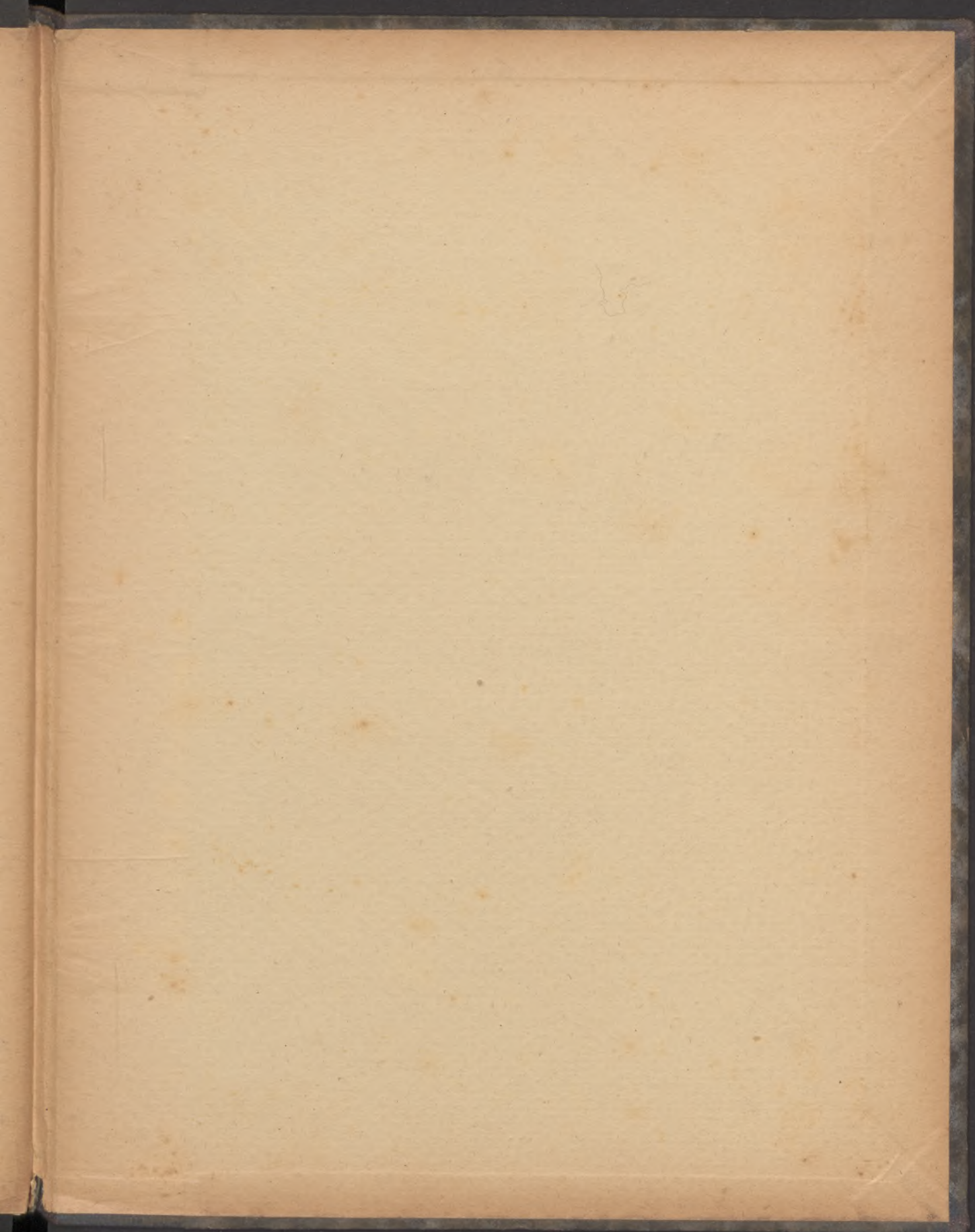

60

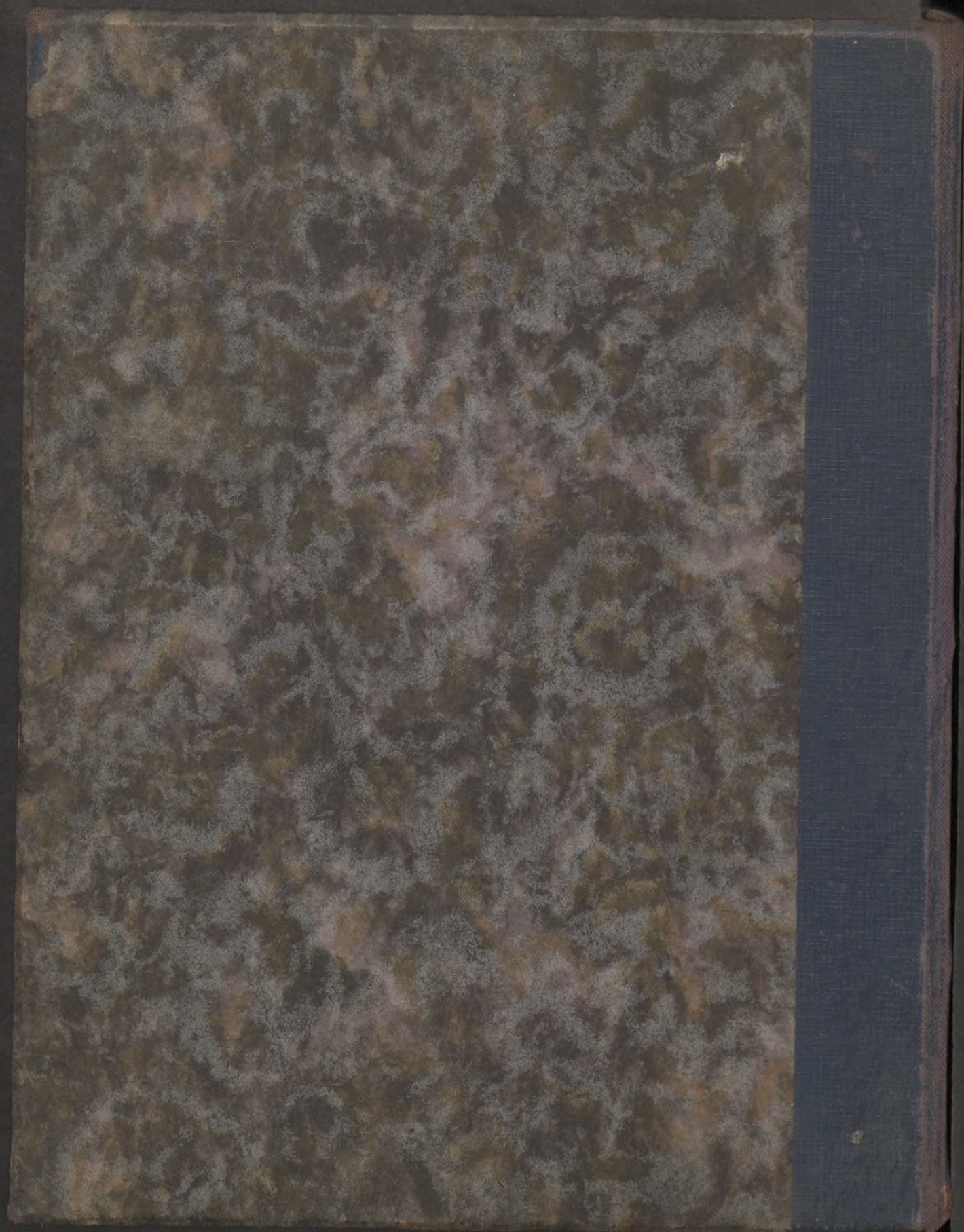
6194

(13)

Fábián

Szilasy

Bálint

diáksága